

ПостМетодика

№ 3 (94), 2010

ISSN 1815-1394

КОНСТРУЮЄМО ШКОЛУ МАЙБУТНЬОГО

Postmetodika

Практики Школи майбутнього на Полтавщині

Як на Полтавщині розвивається ідея Школи майбутнього - тема цього номера.

Що означає конструювати школу завтрашнього дня у час, коли не розбудувавши 12-річку, українська освіта переходить на 11-річний термін навчання? Пам'ятаючи латинський вислів *Dies diem docet* (наступний день – учень попереднього дня), про це розмірковували учасники модерного семінару директорів інноваційних навчальних закладів області "Філософія школи спрямована у майбутнє". *Стор. 14 - 18.*

Їх розмисли доповнює стаття Г. Д. Щекатунової, де представлено структурну модель Школи майбутнього. *Стор. 4 - 13.*

У нашій області немало вчителів, які мислять нестандартно і домагаються вагомих результатів завдяки самоаналізу, експерименту, роботі на випередження. Для них, а також усіх шановних читачів пропонуємо список наявної у бібліотеці ПОІППО літератури з інноваційної діяльності і сподіваємося, що ознайомлення з нею сприятиме формуванню вміння педагогів генерувати нові ідеї. *Стор. 49 - 51.* Як приклад інноваційної діяльності представляємо проект взаємодії школи і сім'ї "Здорова дитина у школі й родині" – внесок колективу школи № 11 м. Полтави у фонд здоров'язбережувальних новацій. *Стор. 19 - 22.*

Удосконалення вітчизняного курикулуму – основа покращення вітчизняної освіти. Яким має бути зміст освіти школи майбутнього, розмірковують О.В.Сутула та Ю. А.Заєць. О.В.Сутула вважає, що поліпшити вивчення іноземних мов можна шляхом відродження в школах давно забутого предмета "Латинська мова". *Стор. 31 - 41.*

Ю. А.Заєць переконаний, що у загальноосвітній середній школі не обійтися без астрономії, бо "астрономія для сучасної молоді людини – це дорога у майбутнє Земної цивілізації". Важливість астрономії для формування світогляду учнів не рятує її від мізерного представлення в шкільному змісті освіти. Чи є альтернатива ситуації, що обмежує викладання курсу шкільної астрономії? На це питання знайдено відповідь у статті "Шкільна астрономія: відкрий для себе Всесвіт". *Стор. 23 - 30.*

Антон Макаренко – педагог Майбутнього, педагог на всі часи. Який вплив мала його рецензія твору письменниці Наталі Гірей на її подальшу долю, розслідує відомий німецький макаренкознавець Гьотц Хілліг. 30-сторінкове дослідження, першу "порцію" якого публікуємо в цьому номері, містить 210 покликань, із яких лише 4 (!) – це Інтернет-джерела, близько 50 – посилання на сучасну літературу, решта – джерела 20-30-х років 20 ст.: матеріали держархівів та музеїв України, Росії й Білорусії. Вважаємо доцільною появу цієї статті в номері на тему "Конструюємо школу майбутнього", адже вона демонструє дотримання автором чи не найважливішого принципу дослідника *Ex ipso fonte bibere* – пити із самого джерела, тобто звертатися до першоджерела. Справді приклад для українських науковців сучасних і майбутніх.

Отже, конструюючи Школу майбутнього, автори журналу виділяють найважливіші її цінності: створення стратегії і плану розвитку моделі Школи майбутнього на основі прищеплення учням навичок збереження здоров'я, навчання праці; моральне виховання; розвиток освіти шляхом інтегрування знань.

Сподіваємося, ці ідеї будуть корисними читачам у процесі створення перспективного плану навчального закладу.

Редакція "ПМ"

ВИДАВЦІ:

Головне управління
освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В.В.Зелок (голова),
А.І.Бардаченко, С.Ф.Клепко,
М.В.Гриньова,
Н.М.Барболіна, І.О.Кіптілий

РЕДКОЛЕГІЯ:

О.А.Білоусько, А.М.Бойко,
Б.П.Будзан, М.С.Вапуленко,
М.В.Гриньова, В.В.Громовий,
К.Ж.Гуз, М.Б.Євтух,
В.В.Зелок, В.М.Золотухіна,
І.А.Зязюн, В.Р.Льченко,
В.Г.Кремень, О.М.Кривуля,
М.Д.Кулгасва, В.С.Лутай,
О.О.Мамалуй,
В.І.Мирошніченко,
В.Ф.Моргун, Л.І.Нічуговська,
Н.М.Тарасевич, Г.Хіллів

Головний редактор:

С.Ф.Клепко

Відповідальний секретар:

І.О.Кіптілий

Літературні редактори:

О.В.Стоцька

Технічний редактор,

макет та верстка:

Т.В.Шарлай

Оператор:

Н.Ю.Землякова

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях
несуть самі автори. Висловлені в
цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не повер-
таються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

36029, Полтава,
вул. Жовтнева, 64
(05322) 7-26-08;
тел./факс: 50-80-85
e-mail: redpm@pei.poltava.ua
http://www.ipe.poltava.ua

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ №12233-1117 ПР
від 23 січня 2007 р.

© ПОІППО

Підписано до друку 21.07.2010
Формат 61x80¹/₈.
Ум. друк. арк. 9,6.
Тираж 300.

ТОВ "АСМІ"

вул. Міщенка, 2,
м. Полтава, 36011
тел. (0532) 56-55-29, 61-50-69

Постановою Президії ВАК
України від 09.06.1999, №1-05/7
"ПМ" включено у перелік
наукових видань, у яких можуть
публікуватися основні
результати дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" № 3 (94), 2010 р.
підписано до друку за рішенням
вченої ради ПОІППО (протокол
№ 3 від 16.06.2010 р.).

ISSN 1815-3194

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Структурна модель школи майбутнього

Г.Д.Щекатунова 2

Стратегія розвитку школи як філософія бачення майбутнього

Г.О.Сиротенко, Н.А.Тягай 14

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

Взаємодія школи і сім'ї: здоров'язберезувальний аспект

Н. А. Беседа 19

Шкільна астрономія: відкрий для себе Всесвіт

Ю.А.Заєць 23

Латинська мова у системі освіти

О.В.Сутула 31

**Міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК) у
контексті профільної школи**

В.Г.Чемиш, І.Б.Бурмис 42

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ

**Інноваційна освіта. Рекомендаційний бібліографічний список
літератури за період 2004 – 2010 рр.**

Г.О.Сиротенко, Т.Є.Куренкова 49

РЕЦЕПТОМЕТОДИКА

**Москва contra Ленінград. Повертаючись до теми: Антон
Макаренко і Наталя Гірей**

Г. Хіллів 52

Розглянуто модель інноваційного загальноосвітнього навчального закладу. Визначені інваріантні структурні компоненти та характеристики закладу. Обґрунтовано інноваційність визначених компонентів і характеристик.

Рассматривается модель инновационного общеобразовательного учебного заведения. Определены его инвариантные структурные компоненты и характеристики. Обосновано инновационный характер выделенных компонентов и характеристик.

A model of innovative educational institution is contemplated. Invariant structural components and characteristics of the institution are defined. Innovative character of the set of components and features is grounded.

МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: ІНВАРІАНТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Г. Д. Щекатунова

В останні роки державні ініціативи в галузі освіти ґрунтуються на використанні методології педагогічного прогнозування і моделювання, яка забезпечує інноваційний розвиток загальноосвітніх навчальних закладів, сприяє постійному вдосконаленню національної системи загальної середньої освіти, реальному покращенню якості шкільної освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг.

Моделювання інноваційного загальноосвітнього навчального закладу майбутнього дасть змогу вирішувати зазначені завдання комплексно. Розроблення моделі інноваційного навчального закладу – це створення своєрідного еталону інноваційної організації і якості реалізації освітнього процесу в загальноосвітньому навчальному закладі. Такі навчальні заклади повинні мати високий рівень матеріально-технічного забезпечення, застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, упроваджувати інноваційні педагогічні технології.

Проблема педагогічного моделювання, моделювання інноваційних освітніх процесів і закладів цікавить багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Вивчення цієї проблеми продуктивно займаються О. П. Аношкін [1], Л. М. Ващенко [2],

Л. І. Даниленко [3; 8], О. М. Дахін [4], В. Г. Кремень [6], В. М. Мадзігон [7], О. В. Пирогова [9], М. М. Поташник [10], В. Я. Ясвін [11] та багато інших.

На думку В. М. Мадзігона, "українське суспільство прагне створити систему освіти, яка б відповідала викликам часу і потребам особистості, а тому вишукує нові моделі її розвитку" [7, 39]. Пріоритетними завданнями інноваційного освітнього пошуку є досягнення нової якості освіти; її гуманізація та індивідуалізація, які, на думку В. Г. Кременя, дадуть змогу "максимально наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутностей, здібностей і особливостей" [6, 11]. Отже, інноваційні перетворення загальноосвітніх навчальних закладів мають на меті їх інноваційний розвиток, який відповідатиме цивілізаційним викликам, потребам суспільства і особистості.

Цілі та завдання інноваційного розвитку та перетворень загальноосвітніх навчальних закладів визначено в Концепції Державної цільової соціальної програми "Школа майбутнього на 2007-2010 роки", схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України 2007 р. [5].

Метою статті є представлення моделі інноваційного загальноосвітнього навчального закладу. Завдання статті: визначити

Фотографія Orestad College, це школа нового покоління, побудована в Данії. Сподіваємося, наші діти навчатимуться саме в таких закладах. – Ред. <http://cikavo.com/article/7853.html>

інваріантні характеристики та компоненти структури інноваційного загальноосвітнього навчального закладу; обґрунтувати інноваційний характер визначених інваріантних характеристик.

Структурна модель школи майбутнього складатиметься із шести компонентів: управлінського, концептуального, організаційного, освітнього, соціального партнерства, ресурсного.

Усі компоненти моделі матимуть системоутворювальний характер, впливатимуть на розвиток та функціонування школи майбутнього. Кожен компонент буде частково представлений в інших компонентах моделі (наприклад, концептуальні цілі розвитку матеріально-технічної бази в ресурсному компоненті), взаємопов'язаний із ними.

Інноваційна спрямованість освітньої діяльності і розвитку загальноосвітнього навчального закладу, відображеного у варіативній моделі, крім системоутворювального характеру кожного з її компонентів, обумовлена:

- ♦ виявленням і фіксацією в концепції, програмі і планах розвитку школи її місії, потреб, стратегічних цілей і завдань освітньої діяльності;

- ♦ інноваційною системою управління загальноосвітнім навчальним закладом, яка спрямована на підтримання і розвиток інноваційних освітніх процесів у школі, базується на демократичних цінностях, цінностях саморозвитку і самореалізації; до участі в управлінні школою залучаються як педагогічний та учнівський колектив, так і батьки, представники громадськості (громади), роботодавці;

- ♦ розширенням інноваційного педагогічного пошуку школи у змістово-інформаційному і технологічному аспектах; запроваджується новітній зміст освіти, відбувається індивідуалізація і персоналізація навчання і виховання, широко використовують інноваційні педагогічні технології і методики;

- ♦ основою інноваційного освітнього пошуку педагогічного колективу школи стає науково-методична і пошуково-дослідницька робота всіх учителів;

- ♦ у контексті інноваційного розвитку відбувається посилення зв'язків школи з громадськістю; для вирішення поставлених завдань інноваційного розвитку школа активно співпрацює з науково-дослідними, виробничими і громадськими організаціями;

- ♦ формується внутрішньошкільна система підготовки і супроводу інноваційної освітньої діяльності вчителя; інноваційна активність, розробка і впровадження інноваційних методик заохочуються.

Схема 1.

Інваріантна модель інноваційної школи

1. Концептуальний компонент включає систему стратегічних орієнтирів, цілей, програм і планів школи, які визначають місію загальноосвітнього навчального закладу, принципи його становлення і розвитку, мету та завдання, пріоритетні напрями освітньої та соціальної діяльності. У ньому узагальнено і систематизовано сукупність найважливіших стратегічних рішень, які визначають розвиток та функціонування школи протягом тривалого періоду часу.

Ідеї та цілі, закладені в концептуальному компоненті, породжені найсуттєвішими соціальними та педагогічними умовами життєдіяльності школи, які визначають її призначення, роль і місце у соціальному та освітньому просторі. Тому вони мають найбільш стійкий характер.

Інноваційний характер концептуального компонента моделі школи майбутнього обумовлено:

- ♦ визначенням у Концепції і програмі розвитку школи (нормативні документи школи майбутнього) стратегічних цілей і завдань освітньої діяльності і життєдіяльності школи на довгострокову перспективу в контексті її інноваційного розвитку;

- ♦ визначенням місії закладу; кожна школа майбутнього матиме власну місію, яка враховуватиме як методологічні (певний освітній підхід) вимоги до інноваційного навчального закладу, так і соціально-економічні, соціокультурні, соціально-педагогічні вимоги громади і регіону, соці-

альні та особистісні запити на освіту мешканців громади;

- ♦ систематизацією стратегічних цілей інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу за головними напрямками його діяльності – забезпечується всебічний і гармонійний характер інноваційного розвитку, усуваються чинники виникнення внутрішніх деструктивних суперечностей;

- ♦ охопленням власною програмою кожного напрямку діяльності школи, визначеного у її Концепції (Програмі) розвитку;

- ♦ передбачено пріоритетні цілі і завдання розроблення та впровадження педагогічних новацій за напрямками роботи школи: освітня (навчально-виховна), науково-методична, соціально-педагогічна, профілактична і оздоровлювальна, профорієнтація і допрофесійна підготовка, організація виробничої практики, додаткова освіта, соціальне партнерство і соціальні проекти;

- ♦ системною інтеграцією усіх локальних, поточних програм і планів діяльності школи (зокрема річних), які розбудовуватимуться на основі та відповідно до її Концепції і Програми розвитку, деталізуватимуть і реалізуватимуть їх;

- ♦ здійснення науково-експериментальної роботи за єдиною Програмою науково-дослідної роботи на основі Концепції і Програми розвитку школи.

У концептуальному компоненті систематизовано концепцію і програму, проекти і плани розвитку школи.

1. Концепція розвитку школи – це характеристика системи провідних ідей, принципів та цілей життєдіяльності школи, які визначають характер та спрямованість її руху від актуального до необхідного стану. Концепція включає: місію, принципи роботи, цілі і завдання діяльності школи.

Місія школи – характеристика головно-призначення школи, яке сформульоване у чотирьох – п'яти реченнях. Місія школи має концептуальний характер, не повторює мету і завдання діяльності школи, викладені у її статуті. Навпаки, мета і завдання розкривають динамічну, діяльну складову місії.

Принципи роботи школи – це провідні положення, які визначають сутнісні пара-

метри життя і діяльності загальноосвітнього навчального закладу, відображають специфіку освітньої діяльності школи.

Мета діяльності школи – це уявний образ майбутнього стану школи, якого прагнуть досягти і підтримувати у процесі її життєдіяльності.

Завдання діяльності школи розкривають сутнісні напрямки, шляхи, етапи і очікувані звершення в ході перманентної реалізації школою своєї місії.

2. Програма розвитку навчального закладу – документ, який розкриває і спрямовує процес розвитку школи протягом тривалого часу. Програма розвитку навчального закладу створюється на основі концепції розвитку школи, включає де-

тальний опис цілей, пріоритетних напрямів, необхідних засобів і ресурсів, очікуваних результатів розвитку школи (зокрема критерії і методики контролю й оцінювання результатів).

Цілі розвитку – освітня діяльність, науково-методична робота, розвиток кадрового потенціалу, розвиток матеріально-технічної бази, розвиток соціального середовища (громади).

Пріоритетні напрями – навчальний процес, виховний процес, методична робота, науково-методична робота, інноваційна діяльність, підвищення кваліфікації, розвиток інформаційних ресурсів, розвиток матеріально-технічної бази, розвиток програм соціального партнерства.

Засоби та ресурси, необхідні для реалізації програми, їх наявність, шляхи здобуття.

Очікувані результати (опис кількісних та якісних характеристик за кожним напрямом роботи, критерії та методики контролю й оцінювання результатів).

3. Проекти, плани розвитку, програми конкретних експериментів на базі школи. Зазначені документи визначають завдання, засоби та очікувані результати діяльності щодо реалізації конкретних цілей та напрямів розвитку школи.

Проект розвитку – це документ, який визначає конкретні цілі та завдання, необхідні засоби, етапи та процедури, очікувані результати діяльності з розв'язання конкретних проблем, реалізації цілей розвитку та функціонування, представлених у концепції та програмі розвитку школи

(наприклад, проект реформування класно-урочної системи, проект розвитку інформаційної бази школи).

План розвитку – це документ, який деталізує реалізацію цілі (завдання) розвитку школи протягом визначеного проміжку часу (на відміну від програми розвитку школи, яка приймається на три – п'ять років, план розробляється на рік або півріччя).

Проекти та плани розвитку школи можуть передбачати відповідний науково-дослідний, науково-методичний супровід. У цьому разі розробляються програми наукових та науково-прикладних (прикладних) досліджень на базі школи. Оскільки результати вказаних досліджень можуть

мати значущість не лише для однієї школи, то вони мають також розглядатися як складова її наукової роботи.

Усі локальні наукові та прикладні експериментальні дослідження та інновації, що здійснюються у межах школи, можуть бути систематизовані та узагальнені у межах програми, проектів і планів її розвитку. Таким чином, експериментальна та науково-методична робота у школі майбутнього (зокрема її власними силами) відбувається виходячи з концепції, а спрямована на реалізацію програми її розвитку.

Розроблення і реалізація концептуального компонента моделі конкретної школи майбутнього, її впровадження передбачатиме схвалення усіх стратегічних рішень щодо розвитку та функціонування загальноосвітнього навчального закладу його педагогічним колективом, учнями та їх батьками, уповноваженими представниками громадськості.

II. *Управлінський компонент* – охоплює решту компонентів, включає систему управління школою майбутнього. Управління школою майбутнього – це процес, який забезпечує прийняття і впровадження стратегічних (концептуальних) і тактичних (поточних) рішень, які забезпечують оптимальне функціонування та цілеспрямований розвиток школи. Процес управління школою майбутнього має державно-громадський характер; передбачає дієве самоврядування, участь громадськості у прийнятті та виконанні управлінських рішень.

Інноваційний характер управлінського

компонента моделі школи майбутнього обумовлено:

- ♦ *переходом на концептуальний рівень управління освітньою діяльністю з орієнтацією на інноваційні процеси;*

- ♦ *відкритістю до нововведень; готовністю керівництва до інноваційних перетворень; реальною підтримкою педагогічних ініціатив як засадничих принципів управління школою майбутнього;*

- ♦ *раціональної децентралізації управління з делегуванням повноважень і відповідальності структурним підрозділам, представникам педагогічного і учнівського колективів;*

- ♦ *поступовим переходом до більш гнучкої, функціональної управлінської структури, створення тимчасових об'єктів управління: персонал проекту, команда (team);*

- ♦ *утворення в управлінській структурі школи нових підрозділів (посад), ключових для організації та здійснення інноваційного розвитку, що відповідатимуть за керівництво науково-дослідною і науково-методичною роботою, здійснюватимуть розроблення і контроль виконання варіативної складової навчального плану та індивідуальних навчальних планів, контроль за якістю освіти, інформаційно-комунікаційну діяльність, координуватимуть соці-*

альне партнерство (наприклад, заступник директора з інноваційної діяльності, заступник директора з якості освітньої діяльності);

- ♦ *новим баченням управлінських функцій діагностування, проектування, програмування і координації у процесі інноваційної освітньої діяльності (прийняття довгосередньострокових управлінських рішень лише на основі моніторингових даних, розроблення стратегічних програм розвитку з напрямів діяльності школи, координація стратегії розвитку школи з батьками, громадою, роботодавцями) тощо.*

Компонент включає субкомпоненти: цілі та принципи управління, управлінська структура, функції управління.

1. *Цілі та принципи управління.* Стратегічні цілі управління школою визначають образ (кількісні та якісні параметри) її бажаного та необхідного стану у майбутньому:

– стратегічні цілі управління середньою

освітою (реалізація державної освітньої політики у межах визначених законом повноважень; охоплення якісною середньою освітою дітей, які проживають у громаді; надання додаткових освітніх послуг дітям та дорослим (сприяння освіти протягом життя); забезпечення рівного доступу, доступності якісної освіти; сприяння гуманізації та демократизації середньої освіти тощо);

– цілі управління навчально-виховним процесом (визначення актуальних та стратегічних цілей навчальної та виховної роботи; цілей модернізації змісту освіти; оптимізації методів, організаційних форм та засобів навчання; контролю та корекції результатів освітньої діяльності тощо);

– цілі управління ресурсами школи (наприклад, інформатизація та комп'ютеризація школи, навчального процесу тощо);

– цілі управління персоналом (колективом учителів та педагогічних працівників) (підвищення професійної компетентності; забезпечення дієвої участі вчителів в управлінні школою тощо);

– цілі управління пошуком ресурсів (фандрайзингом);

– цілі управління соціальним партнерством (визначення пріоритетних напрямів партнерства, потенційних партнерів, цілей та завдань, форм і шляхів здійснення соціального партнерства; забезпечення науково-методичного, інформаційного, матеріально-технічного супроводу партнерства; узгодження цілей та завдань партнерства з освітньою діяльністю) тощо.

Цілі управління соціальним партнерством (визначення пріоритетних).

Принципи управління – загальні засади, провідні положення, на основі яких здійснюється управління школою:

– принцип системності – передбачає системний характер управління та управлінських рішень, який забезпечує врахування у ньому всіх аспектів функціонування та розвитку школи;

– цілеспрямованості – потребує визначення стратегічних, проміжних та нагальних цілей і завдань розвитку та функціонування школи;

– планомірності – вимагає детального визначення та обґрунтування поставлених цілей у довгостроковій, проміжній та найближчій перспективі;

– інноваційності – наголошує на необ-

хідності творчого, нестандартного підходу до постановки та вирішення цілей і завдань розвитку та функціонування школи з метою забезпечення їх найбільшої ефективності;

– компетентності – вимагає від керівництва та педагогів школи високого рівня професійної підготовки, ефективної професійної діяльності, сумлінного виконання професійних обов'язків;

– стимулювання – забезпечення особистої (зокрема матеріальної) зацікавленості педагогів в ефективності освітньої діяльності школи тощо;

– гуманізації – передбачає встановлення та підтримання суб'єкт-суб'єктних, людських відносин у процесі управління; визнання честі, гідності, свободи творчості та відповідальності людини необхідними пе-

редумовами ефективного управління школою;

– самоорганізації та самоуправління – заохочення та підтримка конструктивних проявів самодіяльності та самоуправління (зокрема шляхом цілеспрямованого делегування повноважень) представників педагогічного колективу та учнів;

– спільної участі та спільної відповідальності за прийняття та реалізацію важливих управлінських рішень (партисипація).

2. Управлінська

структура визначає організацію та характер взаємозв'язків між ланками управління.

У процесі освітньої діяльності, функціонування та розвитку навчального закладу відбувається перетин та взаємодія двох нетотожних управлінських процесів – процесу управління навчальним закладом (управління трудовими відносинами) та управління процесом навчально-виховної взаємодії вчителя та учня. Тому найбільш прийнятною організаційною структурою управління школою є лінійно-функціональна структура, за якої є як лінійна управлінська вертикаль директор-завуч-вчитель, так і утворення окремих управлінських підрозділів, що здійснюють функціональне управління у межах своєї сфери діяльності (наприклад, методичні об'єднання, кафедри, центри тощо).

Компонент включає субкомпоненти: стиль управління, рівні управління та органи самоврядування й самоорганізації:

а) *рівні управління* – управління школою передбачає щонайменше чотири рівні: рівень загальних зборів, рівень директора,

рівень заступників директора, рівень самоуправління (самоменеджменту) педагогів; можна також виділити рівні: педагогічної ради, методичних об'єднань (кафедр, центрів), учительських груп (методичних або дослідницько-пошукових);

б) *стиль управління* – це загальноприйнятий у школі спосіб прийняття та реалізації управлінських рішень; для школи майбутнього найбільш бажаними є модифікації демократичного стилю керівництва, що передбачає делегування повноважень, спільну участь та відповідальність у процесі прийняття та реалізації рішень; як свідчить практичний досвід, стиль управління школою задається директором, а підтримується завдяки відповідним заходам та організаційним структурам (наприклад, демократичному стилю управління школою відповідатиме розвинена діяльність піклувальної ради, педагогічної ради, органів учнівського самоуправління);

в) *управлінська структура* школи майбутнього, крім визначених законодавством керівних органів та посад (загальні збори (конференція колективу), рада гімназії, директор гімназії, його заступники), включає органи самоуправління, які допомагають наблизити школу до громади, означити та врахувати всі освітні та соціальні запити, потреби учасників навчально-виховного процесу. Тому школа майбутнього є державно-громадським загальноосвітнім навчальним закладом, у якому активну роль має громадське самоврядування. Самоврядування та самоорганізація у школі майбутнього – це участь учнів, батьків, педагогів, громадськості у прийнятті важливих управлінських рішень; прийняття та реалізація рішень на місцях у межах компетенції органів самоврядування; участь громадськості та батьків в управлінні школою. Самоврядування і самоорганізація вчителів, учнів та батьків передбачають обов'язкове створення їх легітимних об'єднань, а саме різноманітних колективних і колегіальних формувань (загальні збори, піклувальна рада, наглядова рада, рада засновників, рада закладу освіти, батьківський комітет школи, батьківські комітети класів, рада учнівських лідерів школи, учнівський парламент тощо); колегіальні органи управління, такі як: педагогічна рада, науково-методична рада, адміністративна рада, рада керівників ме-

тодичних об'єднань (кафедр, центрів тощо), рада керівників проектних (творчих) груп учителів та учнів тощо). Необхідно досягти закріплення за ними конкретних управлінських функцій, їх сумлінного та продуктивного виконання ними.

Кожен орган самоврядування матиме свої повноваження, фронт робіт, свою відповідальність. До складу піклувальної ради входитимуть батьки, представники громадськості та місцевих органів влади, які надають гімназії фінансову підтримку; батьківська рада слідкуватиме за рівнем виховання, виховним режимом, соціальним становищем учнівського колективу та станом його культурного розвитку, матеріально-технічною базою; учнівське самоврядування опікуватиметься потребами та інтересами учнів тощо. Посилюватиметься

роль педагогічної ради, яка виконуватиме не лише функції колегіального органу управління (прийняття рішень) та контролю, але стане повноправним органом самоврядування. Науково-методична, навчально-методична та просвітницька функції педагогічної ради передадуться методичній раді. Статут школи майбутнього має передбачити та визначити місце й роль органів самоуправління у системі її

управління, закріпити їх право впливати на прийняття управлінських рішень.

Рада школи – це постійно діючий у період між загальними зборами (конференцією) орган громадського самоврядування. Метою Ради школи є: спрямування зусиль педагогічного й учнівського колективів, батьків, громадськості на розвиток навчального закладу та удосконалення навчально-виховного процесу; формування позитивного іміджу та демократичного стилю управління; розширення колегіальних форм управління навчальним закладом; підвищення ролі громадськості у вирішенні питань, пов'язаних з організацією навчально-виховного процесу.

Піклувальна рада створюється для сприяння вирішенню нагальних завдань у галузі освіти, забезпечення фізичного й духовного здоров'я дитини й умов для її повноцінного розвитку, створення необхідних матеріально-технічних і фінансових умов для практичного здійснення програм розвитку гімназії.

До її складу входять педагогічні працівники, керівники, батьки учнів, члени гро-

мадських організацій, інші особи, зацікавлені в удосконаленні і розвитку гімназії. Голова піклувальної ради обирається з кола її членів.

Члени піклувальної ради не втручаються у навчально-виховний процес без згоди директора школи.

Педагогічна рада – це колегіальний орган управління школою, його основні завдання полягають в об'єднанні зусиль учителів і керівників у розв'язанні проблем навчально-виховного процесу, підвищенні якості навчання та виховання учнів; визначенні цілей і перспектив діяльності педагогічного колективу; сприянні адміністрації у впровадженні в роботу вчителів досягнень психолого-педагогічної науки, інновацій та передового досвіду навчання і виховання учнів.

Адміністративна рада є колегіальним органом самоуправління і діє на основі Статуту школи; утворюється з метою координації дій її адміністрації і педагогічного колективу щодо реалізації поточних і перспективних завдань.

Загальні батьківські збори є необхідним компонентом системи освіти, який створено з метою посилення ролі батьків в управлінні навчально-виховним процесом; це колегіальний орган, який створюється з представників батьківської громадськості класів на початку кожного навчального року строком на один рік. Вони проводяться з метою співпраці батьків зі школою.

Батьківські збори класів – вищий орган самоврядування батьків у класі; скликаються не рідше від чотирьох разів на рік. Вони визначають основні напрями діяльності батьків у класі.

Основною метою *батьківського комітету класу* є створення умов для формування колективу учнів і сприятливого розвитку в ньому кожного учня. Він є виконавчим органом батьківських зборів окремого класу.

Батьківський комітет класу також працює над сценаріями традиційних свят, організовує презентацію сімей, які поповнили клас.

3. Функції управління школою майбутнього:

Цілепокладання – охоплює визначення стратегічних та поточних цілей розвитку та життєдіяльності школи.

Діагностувальна – передбачає аналіз та

оцінку процесів та явищ життя школи, якими керують, стосовно яких приймаються управлінські рішення; перевірку ефективності діяльності органів управління (зокрема органів самоврядування), ефективності освітньої діяльності.

Планування – розробка планів діяльності школи.

Комунікація – організація поширення та обміну необхідної інформації у межах педагогічного колективу, учнівського колективу, у середовищі батьків та громаді; організація наукової, науково-методичної, навчально-методичної комунікації, культурних заходів.

Мотивація – заохочення до реалізації прийнятих управлінських рішень, зокрема якісно вищий рівень заохочення, пов'язаний із реалізацією наукових, методичних, культурних, творчих інтересів педагогів та вихованців.

Організація та координація – забезпечення наявності й поєднання зусиль і дій, спрямованих на реалізацію цілей та завдань школи.

Оцінювання – передбачає здійснення контролю за життєдіяльністю школи, забезпечення цілеспрямованого та системного відслідковування (моніторингу) важливих процесів (наприклад, навчання та виховання) з метою їх оптимізації, корекції.

Виконання кожної функції управління

школою майбутнього має бути закріплено за конкретним управлінським підрозділом (особою). Мають передбачатися умови та норми передачі (делегування) повноважень, права та відповідальність працівників школи, які здійснюють управління.

Загалом управлінський компонент: 1) визначає стратегію розвитку та функціонування школи (тобто концептуальний компонент); 2) оперативно оптимізує, контролює та корегує організаційну структуру школи, виходячи із цілей та завдань її діяльності (організаційний компонент); 3) у відповідних межах визначає цілі, зміст та засоби освітньої діяльності, контролює її результати (освітній компонент); 4) визначає напрями та регулює процеси соціального партнерства загальноосвітнього навчального закладу (компонент соціального партнерства); 5) спрямовує функціонування та розвиток ресурсної бази школи (ресурсний компонент).

III. Організаційний компонент визначає структурно-функціональні характерис-

тики моделі школи.

Інноваційний характер організаційного компонента моделі школи майбутнього обумовлено:

- ♦ реформуванням традиційних і введенням нових структурних підрозділів школи задля реалізації цілей і завдань інноваційного розвитку, забезпечення належної якості середньої освіти;

- ♦ створенням шкільних центрів і служб, які сприятимуть ефективнішому проведенню інноваційної освітньої діяльності (наприклад, центр моніторингу якості освіти, центр інформаційного забезпечення і супроводу проектної діяльності, соціальна служба тощо);

- ♦ закріпленням нової організаційної структури рівнів освіти, відповідної типу навчального закладу;

- ♦ переосмисленням традиційних і визначенням нових, інноваційних функцій загальноосвітнього навчального закладу (наприклад, функція початкової професійної підготовки; соціального партнерства; захисна; адаптаційна; регулятивна; рекреаційно-валеологічна тощо);

- ♦ закріпленням інноваційних функцій за традиційними структурними підрозділами (наприклад, забезпечення пошуку і збереження електронних документів бібліотекою, застосування матеріально-технічної бази спортивної зали для оздоровлення учнів у позаурочний час тощо);

- ♦ гнучкістю організаційної структури, її відповідністю цілям і завданням Концепції і Програми розвитку школи.

Організаційний компонент включає організаційну структуру навчального закладу, функції навчального закладу та структурних підрозділів школи.

1. Організаційна структура навчального закладу – перелік підрозділів та взаємозв'язків між ними: початкова школа; основна школа; профільна старша школа; структурні підрозділи, які надають середньо-професійну освіту (рівень підготовки кваліфікованого робітника); предметні (методичні) об'єднання вчителів (кафедри, центри, проектні групи); бібліотека (інформаційно-освітній центр); соціально-психологічна служба (соціальна служба школи); підрозділи (секції, гуртки, шкільні клуби тощо), які надають додаткову освіту тощо.

2. Функції навчального закладу:

- освітня (надання якісної середньої та середньо-професійної освіти, профільна та допрофесійна підготовка, виховання особистості учня; розкриття, розвиток та реалізація задатків, особистісного потенціалу учнів; здійснення освітньої функції пов'язано зі створенням оптимального освітнього середовища, яке забезпечує необхідні умови навчання та виховання особистості);

- соціально-педагогічна (створення оптимальних умов для соціалізації вихованців, розвитку їх особистісного потенціалу, конструктивної інтеграції у соціальні процеси; розвиток соціального середовища школи (громади), просвітницька та культурно-дозвіллова робота);

- соціально-захисна (забезпечення ефективної соціальної, соціально-педагогічної та психосоціальної роботи з вихованцями школи);

- регулятивна (вплив на процеси індивідуальної та колективної діяльності, соціально-психологічний клімат та соціальне самопочуття вчителів та учнів) тощо.

3. Функції структурних підрозділів: інформаційно-освітні (бібліотека); психолого-педагогічні (психологічна служба); соціального обслуговування (соціальна служба); просвітницькі (гуртки, секції, клуби) тощо.

IV. Освітній компонент визначає освітню діяльність школи, навчально-виховний процес у ній.

Інноваційна спрямованість освітнього компонента полягає в:

- переході на концептуальний рівень освітньої діяльності;

- стратегічному програмуванні і плануванні інноваційного розвитку освітньої діяльності (шляхом запровадження освітньої програми);

- забезпеченні освітньою програмою комплексності інноваційного розвитку з усіх напрямів освітньої роботи ЗНЗ (навчальної, виховної, соціально-педагогічної, психолого-педагогічної, профорієнтаційної; середньої і додаткової освіти та допрофесійної і професійної підготовки);

- розробленні і затвердженні освітньої програми за участі педагогічного колективу, ради батьків, учнівського самоврядування, піклувальної ради; консультуванні з представниками громадськості і роботодавців, ВНЗ регіону;

– системності (змістовий аспект) і комплексності (технологічний аспект) в упровадженні педагогічних інновацій, які розробляються у загальноосвітньому навчальному закладі; освітня програма передбачає і деталізує необхідне науково-методичне, методичне, кадрове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення інноваційної освітньої діяльності;

– прогнозуванні, програмуванні і плануванні здобуття ресурсів (людських, методичних, матеріально-технічних тощо), необхідних для впровадження інноваційної освітньої діяльності;

– реальній індивідуалізації і персоналізації навчання (шляхом збільшення регіонального і шкільного компонентів навчального плану школи, індивідуальних навчальних планів);

– компетентнісному підходу до змісту й організації навчання;

– застосуванні інноваційних методик, методів і технологій навчання (наприклад, дистанційного навчання);

– професійній орієнтації, допрофесійній підготовці, виробничій практиці, інтеграції середньої і професійної освіти тощо.

Освітній компонент включає освітню програму навчального закладу, навчальний план та план виховної роботи, навчальні програми, профільні та елективні курси, колективну творчу діяльність, позакласну та позашкільну роботу.

1. *Освітня програма навчального закладу* – головний документ, який визначає розвиток та реалізацію освітньої діяльності школи. Орієнтовна структура освітньої програми: стратегічні цілі та завдання освітньої діяльності; модернізація змісту освіти та виховання; диференціація, індивідуалізація, персоналізація освіти; надання професійної освіти (рівень кваліфікованого робітника); додаткова освіта, її інтеграція з основною; розробка освітніх та виховних технологій; напрями й шляхи реформування класно-урочної системи; оптимізація методів і прийомів навчання та виховання; очікувані результати освітньої діяльності; модель випускника; забезпечення матеріально-технічної бази.

2. *Навчальні плани та плани виховної роботи* передбачають єдність та взаємодію державних стандартів та регіональних і місцевих (шкільних) вимог до змісту освіти й виховання учнів; особливості навчального плану школи визначаються на-

вчальними предметами вибіркової, варіативної складової, обумовленої регіональною та місцевою (шкільною) специфікою. Навчальні предмети, включені регіоном чи школою, мають співвідноситися із специфікою школи, її місією, метою та завданнями діяльності. Особливою складовою елемента є визначення можливостей для розробки та впровадження індивідуальних навчальних планів учнів.

3. *Навчальні програми, профільні та елективні курси, колективна творча діяльність, заходи позакласної та позашкільної виховної роботи.* Навчальні програми характеризують інноваційні та авторські навчальні програми предметів, які розроблені вчителями школи (або іншими педагогами) та реалізуються у школі; передбачається зв'язок авторських навчальних програм цих предметів із місією, метою та завданнями школи. Профільні курси – цей структурний елемент описує навчальні предмети та курси, що забезпечують профільний характер старшої школи, обґрунтовує їх значущість для реалізації місії, мети та завдань школи.

4. *Соціальне партнерство* – передбачає співпрацю з державними, приватними (комерційними), громадськими організаціями, представ-

никами батьківського активу та громадськості. Інноваційний характер має сам факт виділення компонента соціального партнерства.

5. *Інноваційна спрямованість соціального партнерства школи* обумовлена:

– *концептуальною визначеністю* (гуманізм і дитиноцентризм; законність; відповідальність тощо);

– *окресленістю стратегічних цілей і напрямів* (Програма і річні плани соціального партнерства);

– *системним характером соціального партнерства*, його тісним зв'язком з освітньою, профорієнтаційною, соціально-педагогічною, культурно-дозвіллевою роботою школи;

– *інноваційними для сучасної школи організаційними формами* (виробнича і соціальна практика, стажування тощо);

– *довготривалою спрямованістю проєктів і планів партнерства*;

– *спробами вирішення гострих соціальних проблем учнівського колективу сучасної школи шляхом впливу на громаду, забезпечення продуктивної зайнятості і*

змістовного дозвілля учнів у позаурочний час;

– розширенням освітнього простору школи шляхом педагогізації соціального середовища школи;

– участю школи у вирішенні соціальних проблем (робота з дітьми-сиротами і дітьми-інвалідами, допомога людям похилого віку тощо).

Соціальне партнерство у межах загальноосвітнього навчального закладу має забезпечити взаємоузгодження освітніх та соціально-економічних інтересів, носіями яких є, з одного боку, державні організації, підприємства (підприємці) та громадські організації, місцева громада, а з іншого – школа, яка представляє інтереси учнів та вчителів.

Найбільшу користь від соціального партнерства має школа, яка отримує доступ до необхідних для неї ресурсів – фінансових, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних. Соціальне партнерство школи позитивно позначається і на місцевій громаді, адже переважна більшість учнів будь-якої школи – це представники громади, у якій вона розташована. Якісна освіта учнів – це запорука соціального успіху та матеріального добробуту випускників, від якого залежить благополуччя громади. Крім того, соціальне благополуччя учнів та випускників – це соціальне благополуччя громади. Нарешті, витрати підприємств (підприємців), понесені ними у процесі соціального партнерства, повертаються до них у вигляді кваліфікованих працівників, які навчалися у школі. Підприємство отримує можливість генерувати професійний потенціал, впливати на якість та зміст допрофесійної та початкової професійної підготовки своїх майбутніх працівників ще в школі, формувати свій кадровий резерв. Учні отримують можливість проходити виробничу практику, реалізовувати учнівські проекти із застосуванням необхідної матеріально-технічної бази.

Соціальне партнерство школи та громади передбачає участь учнів та працівників школи у вирішенні посильних соціальних проблем громади. Соціальне партнерство школи майбутнього та громадських, благодійних організацій полягатиме у реалізації спільних програм та проектів. Соціальне партнерство школи майбутнього та підприємств (установ, організацій) передбачатиме отримання спонсорської (меценатської, шефської) допомоги, можливості проходити виробничу практику, створювати умови для профорієнтації, визначати перспективи для працевлаштування учнів.

Компонент "соціальне партнерство" включає: принципи та цілі, інституційні форми, проекти та заходи, імідж школи.

1. *Принципи соціального партнерства:* гуманізм і дитиноцентризм; законність;

рівноправність; добровільність; відповідальність; взаємна повага; вільний обмін думками.

2. *Цілі соціального партнерства:* реалізація гуманістичних принципів; соціальний захист та соціальне обслуговування учнів; освіта та соціальне виховання молодого покоління співгромадян; поєднання інтересів вихованців, представників влади, громадськості та бізнесу; отримання ресурсів, необхідних для здійснення навчально-виховної роботи.

3. *Інституційні форми:* інформаційний обмін; спільні благодійні та соціальні акції; договори про співпрацю та підготовку кадрів; фінансування; соціальні проекти та програми; виробнича та соціальна практика.

4. *Проекти, заходи, імідж навчального закладу.*

Важливими складовими соціального партнерства є програми, спрямовані на успішну соціалізацію та виховання учнів школи (проекти, які розкривають та реалізують найважливіші цінності, що культивуються школою, національно-культурні та глобально-цивілізаційні аспекти соціалізації та виховання учнів у школі, найважливіші виховні справи (напрямки виховання), що реалізуються у школі; визначають перспективи подальшої соціалізації випускників, які закладаються та забезпечуються школою разом із громадою та підприємцями; особливості політичної, економічної соціалізації; шляхи та засоби діяльності школи і громади з попередження негативних впливів на соціалізацію учнів, профілактики девіантної поведінки).

Окремим напрямом соціального партнерства є інтеграція в повноцінне шкільне життя дітей з інвалідністю, сиріт та соціальних сиріт, дітей із неповних та кризових сімей. Соціальне партнерство впливає на зміст та особливості роботи шкільної соціальної служби, соціального педагога щодо реалізації місії, цілей та завдань роботи школи.

VI. *Ресурсний компонент* включає людські, технологічні, матеріально-технічні та фінансові ресурси, які наявні або необхідні для школи.

Інноваційний характер ресурсного компонента зумовлено:

– *стратегічним прогнозуванням потреб у ресурсах, стратегічним програмуванням розвитку ресурсної бази;*

– *розумінням педагогічного персоналу як найважливішого ресурсу, який виробляє (володіє) другий за значущістю ресурс розвитку школи – інноваційні методики і технології;*

– *створенням і застосуванням новітніх форм підготовки педагогічних працівників до інноваційної освітньої діяльності;*

– інтенсивнішим використанням ресурсів школи ("школа повного дня", у якій проводиться культурно-дозвіллова робота, надаються додаткові освітні послуги (зокрема дорослим);

– створенням банку інноваційних технологій і методичних розробок учителів школи;

– залученням компетентних батьків і представників громадськості для фахового надання освітніх послуг;

– залученням фахівців (працівників) і ресурсної бази підприємств і організацій – соціальних партнерів для вирішення навчально-виховних завдань;

– організацією цілеспрямованого пошуку фінансових і матеріально-технічних ресурсів;

– створенням власної навчально-виробничої бази.

Розвиток та функціонування ресурсної бази школи здійснюється шляхом прийняття та виконання відповідних управлінських рішень, які закріплено у концепції та програмі розвитку школи, планах розвитку ресурсної бази (людських, інформаційних, методичних, фінансових та матеріально-технічних ресурсів).

1. До людських ресурсів школи майбутнього можна віднести:

– її персонал (педагогічні кадри);

– учнів школи;

– батьків та представників громадськості, які добровільно беруть активну участь у житті школи.

Найбільш сталою (в нормі) складовою людських ресурсів школи є її педагогічний персонал, до якого можна висунути вимоги:

– наявність та розвиток необхідних психологічних (наприклад, креативність) та моральних (наприклад, емпатійність) якостей;

– належний рівень професійної підготовки та високий рівень професійної компетентності;

– активна участь в освітній діяльності, управлінні та культурному житті школи;

– інноваційна (новаторська) діяльність, участь у науково-прикладних дослідженнях, активна методична робота;

– постійне підвищення кваліфікації, оволодіння новими технологіями та засобами викладання.

2. Важливою складовою ресурсної бази школи майбутнього є технологічні ресурси, а саме:

– інформаційні (доступ та накопичення яких забезпечується, насамперед, бібліотекою (інформаційно-освітнім центром школи);

– методичні (у їх формуванні може взяти участь кожен педагог (запропонувати власну методику), оцінювання та рекомендація до впровадження методичних ресур-

сів є завданням педагогічної (методичної) ради школи, пошук та накопичення здійснюються спільно методичними об'єднаннями вчителів та бібліотекою, реалізація – методичними об'єднаннями та окремими вчителями);

– соціально-психологічні ресурси (забезпечуються соціально-психологічною і соціальною службою школи, залученими спеціалістами).

3. Матеріально-технічні та фінансові ресурси охоплюють усе майно, яке належить школі (будівлі, земельні ділянки, майстерні тощо), навчальні засоби, фінансові активи.

Моделювання шкільної освіти спрямоване на виявлення і реалізацію науковими засобами стратегічних пріоритетів розвитку загальноосвітніх навчальних закладів.

Оскільки шкільна освіта є складною, відкритою, багатофункціональною системою, яка постійно розвивається, то педагогічне моделювання цих змін повинне відбуватися з використанням педагогічного прогнозування, новітніх методологічних підходів соціології, теорії організації, соціальної психології та інших наук.

Розроблення моделі такого складного системного об'єкта, як інноваційний загальноосвітній навчальний заклад, потребує звернення до теоретичних основ педагогічного прогнозування і до моделювання, а саме прогностичного моделювання різних типів педагогічних моделей і їх складових, функцій.

Педагогічне моделювання школи майбутнього передбачає створення об'єкта – педагогічної моделі з метою відображення у ньому характеристик існуючої педагогічної системи. Оскільки розробка моделі школи майбутнього включає створення моделі педагогічних об'єктів, які ще не існують, але розробляються з метою впровадження у практику діяльності школи, моделювання має розглядатися як етап педагогічного проектування, а сама модель – як прогностична і складатися з низки окремих моделей, які пояснюватимуть окремі аспекти загальної. Процес моделювання має здійснюватися відповідно до логічних структур розробки педагогічного проекту на стадії моделювання.

У процесі моделювання інноваційного загальноосвітнього навчального закладу мають визначатися і враховуватися його місія, стратегічні цілі та завдання у навчально-виховній, соціально-педагогічній, методичній і науково-дослідній роботі, управлінні школою тощо.

Інноваційний заклад освіти, на відміну від інших, має плекати творчу особистість, створювати умови для повноцінного інтелектуального, творчого, морального, фізичного розвитку дитини, примножувати культуру та духовність в усій різноманіт-

ності національних і світових зразків, бути школою самореалізації особистості, її життєтворчості, культурного виховання. Головними цінностями такої школи мають бути особистість та розвиток її інтелектуально-евристичних й інтелектуально-логічних здібностей, психічного, фізичного, духовного і душевного здоров'я.

Інноваційний загальноосвітній навчальний заклад має моделюватися як *державно-громадський загальноосвітній навчальний заклад*, у якому активну роль відіграватиме громадське самоврядування, а саме різноманітні колективні і колегіальні формування вчителів, учнів та їх батьків.

У структурі моделі інноваційної школи майбутнього буде представлено шість компонентів: управлінський, концептуальний, організаційний, освітній, соціального партнерства, ресурсний.

Кожен компонент моделі матиме системоутворювальний характер та інноваційне наповнення, впливатиме на розвиток і функціонування школи майбутнього. Кожен компонент буде частково представлений в інших компонентах моделі, взаємопов'язаний із ними.

На основі інваріантної моделі можливе розроблення варіативних, яке здійснюватиметься шляхом варіативного змістового наповнення інваріантних компонентів. Таким чином розроблено варіативні моделі гімназії, ліцею, сільської школи, спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів. Кожен загальноосвітній навчальний заклад, який здійснюватиме моделювання і впровадження моделі інноваційної школи, зможе наповнити її базові інваріантні характеристики власним варіативним змістом. Це допоможе максимально інноваційному характеру кінцевої моделі, яка ляже в основу інноваційного розвитку конкретного загальноосвітнього навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аношкин А. П. *Основы моделирования в образовании : учебное пособие* / А. П. Аношкин. – Омск : Издательство ОмГПУ, 1998. – 144 с.
2. Ващенко Л. М. *Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону : монографія* / Л. М. Ващенко. – К. : Видавниче об'єднання "Тираж", 2005. – 380 с.
3. Даниленко Л. І. *Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : монографія* / Л. І. Даниленко. – К. : Міленіум, 2004. – 358 с.
4. Дахин А. Н. *Педагогическое моделирование : монография* / А. Н. Дахин. – Новосибирск : Издательство НИИКиПРО, 2005. – 230 с.
5. Концепція Державної цільової соціальної програми "Школа майбутнього на 2007-2010 роки", схвалена Розпорядженням КМУ від 13 квітня 2007 року № 160-р.
6. Кремень В. Г. *Інноваційність і освіта*

/ В. Г. Кремень // *Моделі розвитку сучасної української школи : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 11 – 13 жовтня 2006 р., Черкаси – Сахнівка.* – К. : СПД Богданова А. М., 2007. – С. 9 – 14.

7. Мадзігон В. М. *Досвід проектування навчально-виховного комплексу* / В. М. Мадзігон // *Моделі розвитку сучасної української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 11 – 13 жовтня 2006 р., Черкаси – Сахнівка.* – К. : СПД Богданова А. М., 2007. – С. 39 – 46.

8. *Освітній менеджмент : навч. посібник* // За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.

9. Пирогова О. В. *Моделирование в образовании* / О. В. Пирогова // *Инновации в образовании.* – 2004. – № 5. – С. 35–40.

10. Поташиник М. М. *Инновационные школы России: становление и развитие. Опыт программно-целевого управления : Пособие для руководителей общеобразовательных учреждений* / М. М. Поташиник. – М. : Новая школа, 1996. – 320 с.

11. Ясвин В. Я. *Образовательная среда: от моделирования к проектированию* / В. Я. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

Стаття надійшла в редакцію 17.05.2010 ■

Викладено матеріали обласного семінару директорів інноваційних навчальних закладів "Філософія школи майбутнього", де розглядалися питання стратегічного планування розвитку школи. Показано сучасні підходи до стратегічного планування, де стратегія розглядається не просто як програмне керівництво до дій, а як філософію діяльності, колективне бачення майбутнього школи і громади.

Изложены материалы областного семинара директоров инновационных учебных заведений «Философия школы будущего», где рассматривались вопросы стратегического планирования развития школы. Показаны современные подходы к стратегическому планированию, где стратегия рассматривается не просто как программное руководство к действиям, а как философия деятельности, коллективное видение будущего школы и общества.

Article presents results of the regional workshop of the innovation schools directors "Philosophy of the school of the future" on the theme of strategical planning of school development. Modern approaches to strategical planning those concern strategy not only as manual how to act but as philosophy of activity, collective vision of school and society future are proposed.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ШКОЛИ ЯК ФІЛОСОФІЯ БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО

Н. А. Тягай, Г. О. Сиротенко

Інтеграція України у світовий простір потребує вдосконалення національної системи загальної середньої освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг та розроблення інноваційної моделі навчального закладу "Школа майбутнього" – своєрідного еталону організації навчально-виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі.

Зазначена проблема відповідає пріоритетам державної політики. Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти наголошено на тому, що мають постійно оновлюватися зміст освіти та організація навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

МОН України конкретизувало інноваційні пошуки щодо створення новітніх закладів Наказом від 4.10.2007 № 874 року "Про заходи на виконання Державної цільової соціальної програми "Школа майбутнього" на 2007-2010 роки".

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, залучаючи загальноосвітні навчальні заклади регіону до інноваційної діяльності, створив обласну групу директорів інноваційних навчальних закладів, яка здійснює експериментально-пошукову діяльність із розроблення моделей "Школи майбутнього". У 2005 – 2009 рр. для них проведено низку семінарів на базі Новосанжарського НВК, Карлівської гімназії, Полтавського міського ліцею № 1, Кременчуцького ліцею № 11, Кременчуцького колегіуму № 25, Розсошенської гімназії, Кобеляцької загальноосвітньої школи I – III ст. № 2 ім.

О. Гончара, конференцію на базі обласного ліцею-інтернату для обдарованих дітей із сільської місцевості ім. А. С. Макаренка. На цих заходах керівники шкіл ознайомилися з досвідом інноваційної та експериментальної діяльності своїх колег, взяли участь у випрацюванні рекомендацій із проблеми становлення школи майбутнього.

Директори шкіл Полтавщини 3 роки (2007 – 2009 рр.) працювали в рамках українсько-нідерландського проекту "Громадські платформи освітніх реформ в Україні". Один рік (2008) був присвячений проблемам школи майбутнього. Вироблено рекомендації "Школа майбутнього, школа для майбутнього: розвиток школи на місцевому рівні", методичні рекомендації зі стратегічного планування розвитку школи, проведено обласний конкурс на кращий план розвитку школи.

Продовженням роботи проекту став обласний семінар директорів інноваційних навчальних закладів "Філософія школи майбутнього", що відбувся 25 березня 2010 р. на базі Комсомольської школи № 1 із поглибленим вивченням економіки і права.

Місце семінару вибрано не випадково: Комсомольська школа № 1 за результатами оголошеного серед педагогічних працівників Полтавської області у 2009 р. конкурсу на розроблення кращого плану розвитку школи була серед переможців. До того ж Комсомольськ два роки працював над проектом стратегій розвитку і має стратегічний план соціально-економічного розвитку міста. У розробці стратегії розвитку міста активну участь брали ініціа-

Учасники семінару

тивні громадяни, зокрема педагогічний колектив Комсомольської школи № 1.

Мета семінару: ознайомити директорів інноваційних навчальних закладів із досвідом створення стратегії і плану розвитку моделі школи майбутнього в Комсомольській загальноосвітній школі № 1.

У роботі семінару взяли участь: проректор ПОППО з науково-методичної роботи В.М.Золотухіна; завідувач центру педагогічних інновацій та інформації ПОППО Г.О.Сиротенко; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економіки та управління персоналом ДВНЗ "Університет менеджменту освіти" АПН України О.В.Сльнікова, секретар Комсомольської міської ради Н.Р.Карпець, заступник міського голови з гуманітарних питань Л.М.Биндич, директор департаменту економічного розвитку виконкому Комсомольської міської ради О.В.Овчиннікова, голова асоціації громадських організацій Комсомольська Л.І.Хіль, голова Батьківської ради м. Комсомольська В.Ю.Чистяков, завідувача методкабінетом міського відділу освіти Н.Г.Дробецька, директори інноваційних навчальних закладів області, педагогічні працівники школи, учні.

Н.Р.Карпець: ДЛЯ ВЛАДИ КОМСОМОЛЬСЬКА ШКОЛА – ОСЕРДЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

Стратегія міста Комсомольська, на відміну від багатьох традиційних програм, має в основі спрямованість на задоволення потреб людини, її інтересів, на розвиток особистості й громади загалом.

Міська влада активно працює над удосконаленням якості надання муніципальних послуг. Згідно з річним загальним рейтингом наше місто посідає почесне перше місце за соціально-економічними показниками в Полтавській області.

Органи місцевого самоврядування у взаємодії з громадою намагаються робити все, аби кожен мешканець міста – від найменшого до найстаршого – почувався тут комфортно. Недарма жителі називають Комсомольськ містом здійснення мрій. Міська влада вбачає школу осередком розвитку громади Комсомольська, розбудовує партнерство між сучасною школою та громадою задля того, щоб вони були корисними одна одній. Такий принциповий підхід повністю відповідає державно-громадському баченню управління української школи. "Школа майбутнього" – це своєрідний еталон організації навчального процесу, виховної роботи та освітнього менеджменту.

Л. М. Биндич: РОЗВИТОК "ПРОЕКТНО-СФЕРИ" КОМСОМОЛЬСЬКА ЗАБЕЗПЕЧУЄТЬСЯ МІСЬКИМ БЮДЖЕТОМ

У Комсомольську здійснюється програма розвитку молодіжної політики до 2015 р., щороку реалізується понад 30 проектів молодіжного та сімейного спрямування, на що з міського бюджету використовується від 100 до 160 тисяч гривень. Завдяки цій програмі місто тричі приймало Міжнародні молодіжні муніципальні слухання за участі представників ООН. Активно впроваджуються програми підтримки обдарованої молоді, творчих талановитих учителів.

Н. Г. Дробецька: ОСВІТНІ ПРОЕКТИ КОМСОМОЛЬСЬКА

Міський відділ освіти, методичний кабінет працюють над вирішенням пріоритетних стратегічних освітніх проблем: удосконалення мережі навчальних закладів; зміцнення матеріально-технічної бази ЗНЗ; поліпшення комп'ютерної оснащеності навчальних закладів; забезпечення навчальних закладів висококваліфікованими педагогічними кадрами.

Свою місію у виконанні цих завдань відділ освіти вбачає у сприянні створенню належних умов надання якісних освітніх, науково-пізнавальних та виховних послуг всім категоріям населення.

З метою підвищення якості освітніх послуг ухвалені і впроваджуються освітня програми: міська програма "Повна середня освіта", міська програма "Вчитель" на 2005 2012 рр.; "Міська програма переходу загальноосвітніх навчальних закладів міського відділу освіти на новий зміст, структуру та дванадцятирічний термін навчання" на 2004 2012 рр.; міська програма "Системи виховання учнівської молоді" на 2002 2012 рр. та "Програма пошуку, навчання та підтримки обдарованої молоді на 2004 2012 рр."

Відділ освіти, методичний кабінет спільно із освітянами міста, громадськістю працюють на кінцевий продукт виховного процесу: якість загальноосвітньої підготовки випускника, його здатність продовжити навчання у вищому навчальному закладі або здобути робітничу професію, гармонійно влитися у суспільне життя.

**Г. О. Сиротенко:
СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ШКОЛИ МАЙБУТНЬОГО**

Розглядаючи структурну модель школи майбутнього у рамках Державної цільової програми "Школа майбутнього" на 2007-2010 роки, варто наголосити на важливості педагогічного прогнозування і моделювання, зокрема розроблення моделі інноваційного навчального закладу для покращення якості шкільної освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг.

У цьому контексті продуктивно працюють вітчизняні вчені Л. М. Ващенко, Л. І. Даниленко, В. Г. Кремень, В. М. Мадзігон та ін., а працівники лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України створили інваріантну структурну модель школи майбутнього, що має шість компонентів: управлінський, концептуальний, організаційний, освітній, соціальне партнерство, ресурсний.

На основі інваріантної моделі школи можуть розробити власні моделі, що стануть основою інноваційного розвитку конкретного загальноосвітнього навчального закладу. (Щоб детальніше дізнатися про те, як це реалізувати, скеровуємо читачів до статті канд. пед. наук, завідувачки лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України Г. Д. Щекатунової "Модель інноваційного загальноосвітнього навчального закладу: інваріантні характеристики", вміщеної в цьому числі часопису. – *Ред. "ПМ"*).

Н. А. Тягай: ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ ПЛАНУ РОЗВИТКУ КОМСОМОЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ № 1

Особливістю підготовки стратегічного плану розвитку школи стало те, що до участі у його розробленні було залучено не тільки адміністрацію школи, а й учителів, учнів, батьків, партнерів навчального закладу.

Розробляючи проект плану розвитку школи, ми виходили з того, що він має бути конкретним, цілеспрямованим, досяжним та зосередженим на кількох найважливіших для закладу пріоритетах. Стратегічною метою школи ми визначили створення умов для розвитку творчих здібностей учнів, для їх професійного самовизна-

чення й самореалізації, залучення школярів до науково-дослідницької, пошукової, експериментальної роботи, виховання активного громадянина – патріота України.

Педагогічний колектив школи, його керівництво переконані, що модель стратегічного планування діяльності навчального закладу стане важелем, який допоможе вдосконалити форми і методи роботи й зосередити увагу на довгострокову перспективу розвитку навчального закладу.

Детальніше про досвід розроблення стратегії і плану розвитку моделі школи майбутнього читайте у статті Н. А. Тягай "Вибір стратегії загальноосвітньої школи – вибір майбутнього", вміщеної у спецвипуску "Постметодики", 2010, № 1.

**О. В. Овчиннікова:
СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ – ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ**

Комсомольск – одне з перших міст України, де 1997 р. на громадських слуханнях затверджено стратегічний план розвитку міста на 10 років, а 2006 р. сесією міської ради затверджено стратегічний план розвитку міста до 2013 р. Стратегічною та оперативними цілями визначено розвиток місцевого самоврядування та активності громадян, підтримку органів самоорганізації населення.

За прикладом територіальної громади свої стратегічні плани почали розробляти і організації м. Комсомольська, серед яких Комсомольська ЗОШ № 1. Технологія стратегічного планування дає організації змогу визначити значимі цілі й перспективи і коректувати їх, сформувавши образ майбутнього.

Л. І. Хіль: НДО КОМСОМОЛЬСЬКА НАЛАГОДИЛИ СПІВПРАЦЮ З НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ

Сучасна школа не може існувати в замкненому середовищі. Вона орієнтується на процеси у навколишньому просторі, ставить цілі й завдання, узгоджуючи їх із запитамми суспільства, громади. Однією із форм взаємодії школи й громади є співпраця через громадські організації. У Комсомольську досить розвинена мережа громадських організацій, які 2007 р. об'єдналися в асоціацію. Низка проектів ГО міста орієнтована на вирішення проблем,

пов'язаних із розвитком молодого покоління. Показовою є робота Фонду громадських ініціатив, через який міська рада фінансує суспільно значущі проекти, зокрема освітні.

В. Ю. Чистяков: БАТЬКИ ЗАЛУЧЕНІ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В КОМСО- МОЛЬСЬКУ

Батьківська рада Комсомольська – це громадська організація, що об'єднує батьків, діти яких відвідують дитячі й навчальні заклади міста. Утворилася ця ГО завдяки проекту "Школа для батьків", підтриманого Світовим банком та Всеукраїнським проектом "Голос громадськості". Батьківська рада взяла на себе завдання долучити батьківську громадськість міста до участі у прийнятті рішень в освітній галузі Комсомольська. У раду увійшли по одному представнику батьків від кожних дитячого садка та школи. Оскільки досвіду таких батьківських об'єднань в Україні майже немає, Батьківська рада будує власне бачення взаємодії громадськості і влади.

З часу легалізації Батьківської ради сформувався коло небайдужих людей, які прагнуть докласти зусиль до вирішення проблем навчання і виховання дітей, до покращення умов перебування учнів у навчальних та дошкільних закладах міста. Цікавими формами роботи Батьківської ради стали проведення засідань у навчальних закладах міста та зустрічі з їх керівниками. Члени Батьківської ради знайомляться з інформацією про діяльність та проблеми кожного навчального закладу. Для потреб батьків створена бібліотека, у якій підібрано юридичну, психологічну і педагогічну літературу.

Із кожним новим засіданням у складі ради зростає кількість батьків, які є достойними представниками свого закладу, збільшується їх упевненість у тому, що Батьківська рада міста – надійний партнер і помічник освітян.

Робота в групах. УЧИТЕЛЬ І УЧЕНЬ ШКОЛИ МАЙБУТНЬОГО: ЯКІ ВОНИ?

Під час практичної частини учасники семінару, використовуючи методику альтернативних сценаріїв та "Дерево цілей", працювали в групах разом із учнями та вчителями школи над виробленням філософії образу вчителя і учня школи майбутнього.

Члени учнівського парламенту Комсомольської школи № 1 назвали необхідні,

з їх точки зору, професійні риси учителя майбутнього: викладає більше практичного, ніж теоретичного матеріалу; володіє іноземною мовою; здійснює дистанційне навчання; навчає і сам учиться. Вчитель-філософ, вчитель-мислитель – такі особистісні риси педагогів приваблюють учнів. Учитель, вважають діти, має багато подорожувати, мати багато вільного часу, бути комунікабельним, іти не в ногу з часом, а випереджати його.

Навички учня майбутнього – добре знає комп'ютер, вміє планувати свою діяльність. Правильно організована робота допомагає учневі відчувати себе здібним, потрібним, цікавим для вчителів і товаришів. Освітня система має більше враховувати інтереси учнів. Вони повинні мати право обирати навчальні дисципліни, пов'язані з майбутньою професією, і навіть учителів.

Після екскурсії до зразкового музею народознавства "Диво", відвідування однойменної етномайстерні та заняття гуртка "Українська лялька" директори переглянули концерт "Зорепад учнівських талантів".

РЕКОМЕНДАЦІЇ СЕМІНАРУ

Зважаючи на те, що процес експериментально-пошукової діяльності з розроблення моделей "Школи майбутнього" потребує постійного вдосконалення, учасники семінару виробили рекомендації.

Керівникам загальноосвітніх навчальних закладів області:

1. Продовжувати у 2009 – 2010 н.р. інноваційну діяльність як основу розроблення інноваційної моделі навчального закладу "Школа майбутнього" в контексті "Державної цільової соціальної програми "Школа майбутнього" на 2007 – 2010 роки".

2. Створюючи інноваційну модель навчального закладу "Школа майбутнього", передбачити виконання головних завдань, які визначені "Державною цільовою соціальною програмою "Школа майбутнього" на 2007- 2010 роки", наказом МОН України від 04.10. 2007 № 874 "Про заходи на виконання Державної цільової соціальної програми "Школа майбутнього" на 2007-2010 роки":

- впровадження інновацій, спрямованих на вдосконалення процесу навчання, виховання та управлінської діяльності;
- створення умов для розвитку, творчої самореалізації кожного учня і вчителя;
- створення умов для оптимального виховання учнями майбутньої професії відповідно до їх індивідуальних особливостей,

здібностей з урахуванням потреб ринку праці, формування в них прагнення до трудової діяльності, професійної самореалізації;

- виховання молодих людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом усього життя, оберігати і примножувати цінності національної культури і громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати демократичну, правову державу Україна як невід'ємну складову європейської та світової спільноти;

- поширення новизни, досягнень навчального закладу у ЗМІ, під час проведення семінарів, конференцій тощо.

3. Використовувати при розробленні моделі "Школа майбутнього" матеріали українсько-нідерландського проекту "Громадські платформи освітніх реформ в Україні", які вміщені на сайті <http://www.uprer.org.ua/chronicle/0/114.html>, зокрема напрацювання з тем "Школа майбутнього", "Планування розвитку школи".

4. Використовувати у практичній роботі матеріали спецвипуску журналу "ПМ" № 4 за 2009 р. – "Прискорення освіти", № 5 за 2009 р. – "Нідерландська освіта", № 1 за 2010 р. – "План розвитку школи", матеріали семінару "Філософія школи майбутнього" (Комсомольськ).

Районним (міським) методичним кабінетам:

1. Надавати методичну допомогу керівникам інноваційних навчальних закладів, які залучені до експериментально-пошукової діяльності з розроблення моделей "Школи майбутнього" в контексті "Державної цільової соціальної програми "Школа майбутнього" на 2007 – 2010 роки" та наказу МОН України від 04.10. 2007 № 874 "Про заходи на виконання Державної цільової соціальної програми "Школа майбутнього" на 2007 – 2010 роки".

2. Проводити методичні заходи, до яких залучати керівників інноваційних навчальних закладів, що задіяні в експериментально-пошуковій діяльності з розроблення моделей "Школи майбутнього". Заслуховувати їх повідомлення-звіти про участь у обласних семінарах із названої проблеми, висвітлювати досягнення в ЗМІ.

Полтавському обласному інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського:

1. Надавати консультативно-методичну та практичну допомогу керівникам інноваційних навчальних закладів із питань експериментально-пошукової діяльності з розроблення моделей "Школи майбутнього" шляхом проведення конференцій, се-

мінарів, видавничої діяльності.

2. Кафедрам інституту надавати науково-методичне консультування щодо експериментальної діяльності навчальних закладів відповідно до плану роботи та за замовленням навчальних закладів та РМК.

Стаття надійшла в редакцію 27.05.2010 ■

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І СІМ'Ї: ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Н. А. Беседа

Незаперечною є істина, що майбутнє нації значною мірою залежить від здоров'я молодого покоління. У зв'язку із цим нині перед школою гостро постає проблема навчання учнів здорового способу життя. Зазначимо, що фундамент формування в дітей життєвих навичок закладається у віці 6 – 15 років, як підтверджує теорія розвитку особистості. Це означає, що забезпечення в школі сприятливих умов для збереження і зміцнення здоров'я дітей, застосування вчителями здоров'язбережувальних технологій, а також плідна співпраця між педагогами та батьками створять підґрунтя для виховання нової генерації, яка має високий рівень готовності до реалізації валеологічних умінь. Підкреслимо, що тільки завдяки спільним зусиллям педагогів, учнів та їх батьків можна досягти бажаного результату в галузі збереження і зміцнення здоров'я школярів.

В. Бобрицька підтверджує необхідність роботи педагогічного колективу з батьками, тобто "залучення до співпраці батьків як помічників і порадників у визначенні пріоритетних напрямів розвитку та навчання молоді" [5, с. 301].

У цьому контексті заслуговують на увагу праці І. Зайченка, М. Фіцули, Н. Волкової, Т. Бойченко, Н. Колотій, А. Царенка, де висвітлені основи взаємодії родини і школи під час виховання дітей та підлітків. Дослідники наголошують, що тільки за умов узгодженості взаємодії батьків і вчителів та вибору єдиної лінії виховного впливу на учнів можна досягти високих результатів у вихованні школярів. Особливо це стосується зміцнення в учнів потреби бути здоровим і удосконалювати свої уміння здоров'язбереження у повсякденному житті.

У зв'язку із цим метою статті є обґрунтувати доцільність співпраці між школою та родиною під час формування здоров'язбережувального освітнього простору в сучасній школі.

Відповідно до мети нами визначені такі завдання:

1. Дослідити теоретичне підґрунтя взаємодії школи і родини у напрямі здоров'язбереження учнів.

2. Розробити план заходів для оптимізації співпраці між учителями і батьками під час навчання учнів навичок здорового способу життя.

Відповідно до окреслених вище завдань нами розроблений проект взаємодії школи і сім'ї, який внесений у перспективний план Полтавської загальноосвітньої школи № 11, базується на головних принципах взаємодії родини і загальноосвітньої школи і спрямований на підвищення культури здоров'я учнів у школі й удома.

Досліджується сутність взаємодії педагогічного колективу із батьківською громадськістю під час формування здоров'язбережувального освітнього середовища в сучасній школі. Обґрунтована об'єктивна потреба підвищення педагогічної культури батьків у галузі збереження і зміцнення здоров'я дітей та підлітків. Схарактеризовані провідні принципи співпраці школи з родиною та форми методичної роботи з батьками задля покращення якості навчання школярів навичок здорового способу життя.

Исследуется сущность взаимодействия педагогического коллектива с родительской общественностью при формировании здоровьесберегающей образовательной среды в современной школе. Обоснована объективная необходимость повышения педагогической культуры родителей в области сохранения и укрепления здоровья детей и подростков. Охарактеризованы ведущие принципы сотрудничества школы с семьей и формы методической работы с родителями для улучшения качества обучения школьников навыкам здорового образа жизни.

The essence of the pedagogical staff interaction with the parent community in the formation health-saving educational environment in modern schools is investigated. Objective necessity to advance the pedagogical culture of parents in saving and promotion of health of children and adolescents is grounded. Leading principles of cooperation of school and family and form of methodical work with parents to improve the quality of teaching students skills of healthy lifestyles are characterized.

Проект
Полтавської загальноосвітньої школи
I – III ступенів № 11
"ЗДОРОВА ДИТИНА У ШКОЛІ Й РО-
ДИНІ"

Мета проекту: сприяти розвитку співпраці сім'ї і школи в напрямі формування здоров'язбережувального освітнього середовища.

Координатор – В. О. Олійниченко, директор школи.

Виконавці: Н. І. Приходько, заступник директора з навчально-виховної роботи; Н. А. Беседа, практичний психолог; Н. В. Ремез, соціальний педагог.

Учасники проекту: адміністрація, педагогічний колектив, психолог, соціальний педагог, логопед, педагог-організатор, бібліотекар, медична служба, батьки (опікуни) учнів Полтавської загальноосвітньої школи № 11, а також лікарі, представники служби у справах сім'ї та молоді, правоохоронних органів, інших громадських організацій міста Полтави, діяльність яких пов'язана із здоров'язбереженням молодого покоління.

Ресурси:

- ♦ класні кімнати із нанесеною на стелі схемою універсальних символів для проведення офтальмотренажу згідно з методикою зорово-рухових траєкторій за В. Базарним;

- ♦ забезпеченість класних кімнат мішечками для формування правильної постави, перовими ручками, масажними килимками, таблицями із зображенням схеми універсальних символів для офтальмотренажу за В. Базарним;

- ♦ набір друкованих та відеоматеріалів: тематичні папки, психолого-педагогічна і науково-методична література із здоров'язбережувальної тематики, узагальнення кращого педагогічного досвіду упровадження здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи.

Термін реалізації проекту: 2009 – 2012 рр.

Обґрунтування проекту. Соціальні, економічні та політичні зміни в суспільстві, пов'язані зі становленням державності в Україні, передбачають підвищення ролі сім'ї у вихованні особистості дитини. Це висуває нові вимоги до реалізації виховної функції родини. Щоправда, ситуація ускладнюється недостатньою готовністю сучасних батьків до здійснення сімейного виховання на якісному рівні. О. Вишневський пояснює цю проблему так: "Внаслідок удержавлення системи виховання родина успадкувала відчуженість батьків та дітей, що дуже послабило її внутрішній духовний організм" [6, с. 322].

Зазначимо, що вивченню проблеми родинного виховання приділяли увагу видатні педагоги: К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Сутність родинного виховання досліджували С. Франк, І. Мірчук, О. Кульчинський, Г. Ващенко. Значний внесок у поповнення педагогічної скарбниці належить М. Стельмаховичу, який розробив основи української родинної педагогіки.

Аналіз нормативно-правової бази вказує на те, що на законодавчому рівні за батьками закріплюється обов'язок дбати про життя і здоров'я дітей, а також створювати належні умови для життєдіяльності дитини в родині. Наприклад, у законах України "Про освіту" та "Про попередження насильства в сім'ї" знаходимо підтвердження того, що одним із найголовніших обов'язків батьків є збереження здоров'я їх дітей. До того ж, у Статті 51 Конституції України засвідчена відповідальність батьків за утримання дітей до повноліття.

У зв'язку з цим гостро постає проблема розширення меж родинного спілкування і залучення батьків до формування здоров'язбережувального середовища в школі.

Це дає змогу виокремити такі **завдання проекту:**

1. Окреслити головні змістові лінії співпраці педагогів і батьків із метою покращення умов реалізації здоров'язбережувального педагогічного процесу в школі.

2. Виокремити та схарактеризувати провідні принципи взаємодії школи і родини під час спільної здоров'язбережувальної діяльності.

3. Визначити форми роботи, які підвищують ефективність створення здоров'язбережувального середовища в школі із залученням батьків.

4. Здійснити моніторинг здоров'я школярів.

5. Розробити психолого-педагогічні рекомендації для батьків щодо конструювання стійких мотивацій до здорового способу життя у дітей та родини загалом.

6. Із метою підвищення рівня культури здоров'я сучасної родини розробити і впровадити у межах методичної роботи школи комплекс заходів для батьків із здоров'язбережувальної тематики.

У контексті дослідження теоретичних основ співпраці школи і сім'ї на особливу увагу заслуговують ґрунтовні **принципи** взаємодії педагогічного і батьківського колективу. Н. Мойсеюк зазначає: "Спільна робота школи і родини ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки: пріоритетності сімейного виховання, громадянськості, демократизму, гуманізації взаємин педагогів і батьків,

ретроспективності, педагогізації батьків" [8, с. 514]. Спробуймо довести значущість названих принципів під час створення здоров'язбережувального середовища в школі.

♦ Зважаючи на принцип *пріоритетності* сімейного виховання, провідними в родині повинні стати напрями формування здорового способу життя молодого покоління, адже саме в сім'ї закладаються основи здоров'я дитини. Не викликає сумніву факт, що "родина була й лишається головним осередком становлення і розвитку особистості дитини. Саме батьки вводять маля в складний світ людських взаємин, навчають відрізнити добро від зла, хороше від поганого" [7, с. 3].

♦ Доцільність принципів *громадянськості* та *демократизму* ми вбачаємо в усвідомленні важливості здоров'язбережувальної місії сім'ї в суспільстві, а також налагодженні між школою та родиною співпраці під час навчання учнів здорового способу життя.

♦ Керуючись принципом *гуманізації*, взаємовідносини між педагогами і батьками слід будувати на повазі та довірі один до одного, спрямовуючи увагу на позитивний результат спільної здоров'язбережувальної діяльності.

♦ Утілення принципу *ретроспективності* забезпечить підґрунтя для ефективного здоров'язбереження дітей за допомогою використання історичного досвіду розвитку культури здоров'я.

♦ Принцип *педагогізації* батьків пов'язаний із організацією педагогічного всеобучу батьків із питань збереження та зміцнення здоров'я дітей і підлітків. Із цього приводу В. Сухомлинський писав: "Учіть батьків мистецтва виховання як найбагороднішої, найлюдянішої, найвищої творчості, як виконання високого громадянського обов'язку" [9].

Реалізація названих принципів у співпраці вчителів та батьків сприятиме якісному та ефективному створенню здоров'язбережувального середовища у школі.

Зміст проекту умовно розділено на такі блоки:

♦ **Соціально-психологічний блок**

Соціально-психологічне консультування батьків із питань збереження і зміцнення здоров'я дітей. Аналіз умов шкільного середовища із позиції здоров'язбереження школярів. Вивчення особливостей родинного середовища під час відвідування сім'ї вдома. Забезпечення соціально-психологічного супроводу здоров'язбережувального педагогічного процесу в школі.

♦ **Медичний блок**

Аналіз стану здоров'я школярів. Виокремлення основних груп патології

здоров'я учнів. Надання медичних рекомендацій із питань збереження і зміцнення здоров'я учнівського колективу. Індивідуальне консультування батьків щодо попередження ускладнень здоров'я дітей унаслідок хронічних захворювань. Бесіди із батьківською громадськістю про доцільність дотримання правил гігієни учнями вдома та у школі з метою профілактики інфекційних захворювань.

♦ **Блок просвіти батьків**

Здійснення педагогічного всеобучу батьків шляхом проведення відеолекторію, лекцій, "круглого столу", аукціону ідей родинного виховання. Забезпечення діяльності батьківського університету основ здоров'я, а також роботи педагогічної світлиці (підготовка куточка для батьків; забезпечення доступу батьків до тематичних тек з інформацією, спрямованою на розв'язання актуальних проблем виховання дитини у сім'ї та формування культури здоров'я в родині; формування бази довідкової інформації для батьків). Організація бібліотечних виставок, зразків спільної родинної творчості тощо.

♦ **Блок практичної взаємодії школи і сім'ї**

Родинні свята; спортивні змагання; ігри (рольові, музичні, на основі традицій рідного краю); вечір запитань і відповідей; "круглий стіл" за участю батьків, представників громадських організацій, педагогічних та медичних працівників; тренінгові заняття; участь у шкільних проєктах; проведення акцій щодо пропаганди здорового способу життя.

Очікувані результати:

♦ Підвищення педагогічної культури батьків у напрямі збереження і зміцнення здоров'я дітей.

♦ Конструювання та зміцнення стійких мотивацій та ціннісних настанов родини до здорового способу життя.

♦ Покращення показників моніторингового дослідження здоров'я школярів.

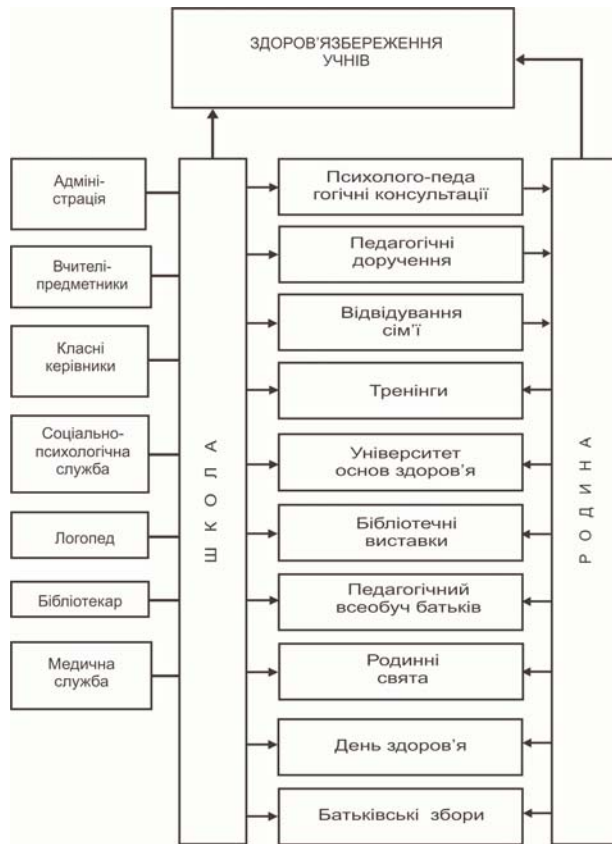
♦ Забезпечення якісного формування здоров'язбережувального освітнього середовища у школі завдяки співпраці батьків і вчителів.

Ефективність створення здоров'язбережувального простору в школі, на нашу думку, залежить від установаження і розвитку взаємодії між членами педагогічного колективу, адміністрацією, соціально-психологічною та медичною службами школи і батьками. Ми переконані, що завдяки використанню різноманітних інноваційних та традиційних форм роботи з батьками вдасться підвищити їх рівень підготовки до виховання здорової дитини. Ураховуючи цей факт, ми відоб-

разили дієві, на наш погляд, форми співпраці школи та сім'ї у схемі 1.

Схема 1

Форми методичної роботи з батьками в умовах створення здоров'язбережувального середовища в школі

Висновки.

1. Узагальнюючи, зауважимо, що якість формування в учнів навичок здорового способу життя значною мірою залежить від співпраці педагогів і батьківської громадськості у напрямі формування здоров'язбережувального освітнього середовища у сучасній школі. Це, своєю чергою, потребує реалізації головних принципів взаємодії школи і родини, таких як: гуманізація, пріоритетність сімейного виховання, демократизм, громадянськість, ретроспективність та педагогізація батьків.

2. Підкреслимо, що підвищення культури здоров'я у родині сприятиме здійсненню здоров'язбереження дітей і підлітків у сучасній школі на якісно новому рівні.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробленні критеріїв результативності взаємодії педагогічного і батьківського колективів під час формування здоров'язбережувального освітнього середовища у школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про освіту" // *Голос України*. – 1996. – № 77.

2. Закон України "Про попередження насильства в сім'ї". – 15 листопада 2001 року. – № 2789-III.

3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.

4. Беседа Н. А. Робота з батьками у системі методичної роботи зі створення здоров'язбережувального середовища / Н. А. Беседа // *Педагогічний процес: теорія і практика*: Зб. наук. пр. / за заг. ред. С. О. Сисоєвої. – К.: Видво "ЕКМО", 2009. – Вип. 3. – С. 32 – 37.

5. Бобрицька В. І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів: монографія / В. Бобрицька. – Полтава: ТОВ "Поліграфічний центр "Скайтек", 2006. – 432 с.

6. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. / О. Вишневецький. – К.: Знання, 2008. – 566 с. – (Навчальний посібник. – 3-тє вид., доопрац. і доп.).

7. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання: навч. посіб. / А. Кузьмінський, В. Омеляненко. – К.: Знання, 2006. – 324 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).

8. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник / Н. Мойсеюк. – [3-тє вид.]. – Київ: ВАТ "КДНК", 2001. – 608 с. – (Навчальний посібник. – 3-є вид., доп.).

9. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям: Вибр. тв. в 5 т / В. Сухомлинський. – К., 1978. – Т. 2. – 1978. – 537 с.

10. Щербакова К. Й. У сім'ї росте дитина / К. Щербакова, Г. Григоренко. – К.: "Неопалима купина", 2006. – 240 с.

Стаття надійшла в редакцію 13.05.2010 ■

ШКІЛЬНА АСТРОНОМІЯ: ВІДКРИЙ ДЛЯ СЕБЕ ВСЕСВІТ

Ю.А.Заєць

Дві речі наповнюють душу завжди новим та сильнішим подивом і благоговінням, чим частіше і довше ми розмірковуємо про них, – це зоряне небо наді мною і моральний закон у мені.

Іммануїл Кант

Зоряне небо! Споконвіку воно супроводжувало земне життя наших пращурів. Ясним сонячним днем і погожої зоряної ночі, ранніми осінніми вечорами та весняними ранками небесні світила були разом із людиною, її радощами і печалюми, буднями і святами. Важко точно встановити час, коли зоряне небо стало для наших предків і годинником, і компасом, більше за те – їхньою пам'яттю, бо закарбувало вірування і знання давно зниклих з лиця Землі окремих людей і цілих народів. Небо перетворилося на своєрідне дзеркало – стало відображенням життя народу: котився небосхилом небесний віз, палахкотили небесні стожари, бродила небесна квочка з курчатами, йшла до криниці Дівка з відрами...

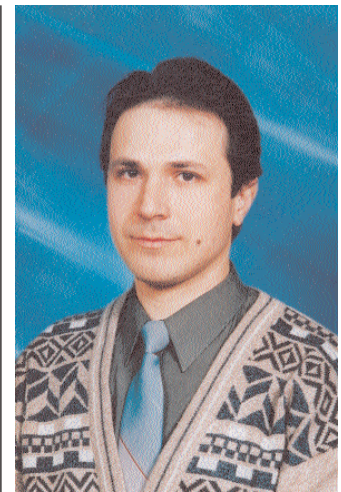
Проте небо не завжди було привітним – воно посилало дощі й грози, наводило спеку та інші, на думку давніх людей, напасті, а тому, безумовно, їм хотілося прихилити до себе його ласку, щоб мати густо кіп на полі, вдосталь роїв у пасіці, багато ягнят, телят, лошат, аби мороз не поморозив жита, пшениці і всякої пашниці, щоб у садку родило дерево, а у дворі плодилася птиця.

Земля – одне з незліченних небесних тіл. Щоб краще вивчити її, треба знати і те, що відбувається на небі. Коли дивитися на величну картину Всесвіту, десь углибині свідомості народжується незабгненна думка: яким продуманим повинен бути план, щоб уся ця Гармонія не розпалася! Коли усвідомлюєш, що на безмежно малій частині космосу народилася та розігрується багатовікова історія життя, виникає питання: як це трапилося? Невже випадково, без усякої мети? Ще мить, і ось ми вже запитуємо себе про найголовніше: а яке саме моє місце у цьому Всесвіті? Хто я? Як я пізнаю світ? Яким є походження Всесвіту? Чи являє моє життя цінність?

Саме відповіді на ці питання сукупно формують систему уявлень, у яку ми вмонтовуємо знання про всі речі у світі. Цю систему уявлень – усвідомлених і неусвідомлених – про світ, про нас самих і суспільство називають світоглядом [5]. Його можна порівняти з об'єктивом, через який намагаємося дивитися на світ, аби зрозуміти його.

Астрономія є однією з наук, що здатна спонукати людину до власних роздумів і пошуків, надати їй можливість подивитися на себе ніби з іншої точки зору, з погляду безкрайнього і таємничого Всесвіту. Наука, яка народилася разом із людиною, наука, яка вивчає небо, наука, яка увібрала в себе наші мрії і бажання, відчуття й роздуми, математику і поезію, філософію й релігію... Астрономія для сучасної молоді людини – це дорога у майбутнє Земної цивілізації.

Деякі роки тому предмет "астрономія" ледь не був втрачений як обов'язковий в загальноосвітній середній школі. І тільки завдяки килькарічним зусиллям астрономічної громадськості України [2, 3] поновлено статус цього предмета: створена Концепція астрономічної освіти 12-річної середньої школи [8], розроблені програми двох рівнів – для загальноосвітньої та гуманітарної школи і природничо-математичного напрямку [11].

Розглядаються нові підходи до викладання шкільного курсу астрономії, що полягають у необхідності глибинної, філософської мотивації пізнавальної діяльності учнів; пробудження цієї мотивації чуттєвим і інтуїтивним способами за допомогою сучасних мультимедійних засобів; використання методу проектів для проведення учнями досліджень; спостереження зоряного неба; захисту учнями їх дослідницьких робіт; відродження позакласної і гурткової роботи з астрономії. Показується важливе значення астрономії для формування світогляду школярів.

Рассматриваются новые подходы к изучению школьного курса астрономии, которые состоят в необходимости глубокой, философской мотивации познавательной деятельности учеников; пробуждения этой мотивации чувственным и интуитивным способами с помощью современных мультимедийных средств; использования метода проектов для проведения учениками исследований; наблюдения звездного неба; защиты учениками их исследовательских работ; возрождения внеклассной и кружковой работы по астрономии. Показывается важное значение астрономии для формирования мировоззрения школьников.

New approaches to teaching of the school course "Astronomy" based on necessity of deep, philosophical motivation of students learning activity; its arising by feelings and intuitions, using multimedia; method of project for school students research works; investigation of stars sky, students presentation of their researches; revival of extra-curriculum activities and scientific societies in astronomy are considered in this article. Importance of astronomy in formation of school students outlook is shown.

Цей крок є досить вагомим, але і надалі зберігаються певні проблеми при вивченні астрономії в середніх навчальних закладах нашої держави [4]. На мою думку, ці проблеми такі:

1. Методична невідповідність учителів фізики до викладання астрономії.
2. Астрономія як факультатив або додаток до фізики.
3. Мізерна кількість годин.
4. Майже немає практичних спостережень з астрономії, винесення їх поза межі навчального часу.
5. Обмаль науково-популярних видань з астрономії, відставання вчителів від сучасних наукових досягнень.
6. Недостатнє використання на уроках астрономії сучасних інформаційних технологій.
7. Слабка позакласна і гурткова робота.

Що пропоную як альтернативу загальноприйнятого методу викладання курсу шкільної астрономії? Як вирішити перераховані питання? Підхід до вивчення астрономії в сучасній школі полягає в необхідності [7]:

- ♦ глибинної, філософської мотивації пізнавальної діяльності учнів;
- ♦ пробудження цієї мотивації чутливим і інтуїтивним способами за допомогою сучасних мультимедійних засобів – сучасні діти потребують сучасних засобів впливу на їх свідомість;
- ♦ використання методу проектів для проведення учнями власних досліджень і роздумів;
- ♦ спостереження зоряного неба;
- ♦ захисту й обговорення учнями їх дослідницьких робіт;
- ♦ відродження позакласної і гурткової роботи з астрономії.

"Пізнай самого себе, і ти пізнаєш світ," – говорили давні мудреці. Пізнання – це альфа й омега вчительської роботи, одна із тих небагатьох категорій, яка досить часто наповнює нас радістю і відчуттям великого і незвіданого. Тим людина і відрізняється від решти істот, що, вдивляючись у безкрайне зоряне небо, ставить питання: "Хто я?". Однак де критерій істинності таких знань, де їх межа, чи можна раціонально й логічно повністю осягнути навколишній світ?

Спробуймо з'ясувати, у чому полягає і як розвивається мотивація дітей до пізнання і навчання.

Вважаю незаперечним фактом те, що всі діти (за винятком, можливо, хворих на певні захворювання) у віці від народження і приблизно до шести років мають досить велику природну мотивацію до пізнання. "А чому? Для чого? Як?" – питання, які постійно лунають із вуст малечі. У ранньому дитинстві, перекона-

ні психологи, дитина отримує таку кількість інформації, що перевищує отриману людиною протягом усього її життя. Ця мотивація практично не згасає і в 1 – 4 класах, якщо дитина вдало адаптується до шкільного середовища і батьки приділяють їй деякі час і увагу.

У середніх класах (5 – 9) діти майже цілковито вичерпують природне чуттєве пізнання, яке поступово дедалі більше доповнюється елементами логічного мислення. Крім того, обсяг знань також наростає в геометричній прогресії. Це набагато збільшує психологічне і розумове навантаження, а також породжує перші проблеми з мотивацією пізнавального процесу. Образно – це рух за інерцією з однієї гірки на іншу, більш високу (Рис. 1).

Рис. 1. Мотивація навчання

У середній школі діти вперше починають замислюватися над питанням, яке нам, учителям, дуже добре знайоме: "А для чого це потрібно?". Як і раніше, батьківська опіка і вчительська майстерність певним чином підтримують зацікавленість дітей навчанням, але опукліше починає з'являтися соціальна складова мотивації навчання. Приклад. Середина ХХ ст. відзначалася масовою зацікавленістю фізикою, технікою, астрономією. Суспільство потребувало природничих знань і відкриттів. Запити сучасного суспільства інші, однак не можемо чекати, поки в суспільному середовищі визріють ті чи інші умови для мотивації навчання дітей.

Старшокласники відносно навчання висловлюються іноді досить прямолинійно: "Для чого вчені робили ці відкриття? Щоб нам, бідним, вивчати формули і закони?"; "Навіщо письменники писали свої твори? Їм що, більше нічого було робити?". Природна мотивація до навчання майже цілковито зникла. Зрозуміло, завжди є діти, які охоче навчаються і в середньому та старшому шкільному віці, але їх, на жаль, небагато. Тому маю на увазі перш за все узагальнених (середньостатистичних) учнів. Також у цьому віці додаються гормональні, фізіологічні проблеми. І як результат, діти в старших класах "навчаються" тому, що так хочуть батьки; щоб отримати високий бал

тощо. Про пізнання як процес самовизначення і самореалізації людини майже взагалі немає мови.

Сучасний світ інформаційно перенасичений. І темп інформатизації зростатиме. Книги, періодичні друковані видання, засоби мультимедіа, телекомунікаційні технології, Інтернет – усе це створює необмежений інформаційний простір. І це з одного боку добре. Ми і наші учні дедалі більше починаємо усвідомлювати, що світ, у якому живемо, багатогранніший і різноманітніший, ніж уявляємо. Шкільні предмети нині вивчаються за багатьма, а не одним джерелом інформації, кожен повинен мати власну думку, правоту якої необхідно довести в дискусії, є багато питань, що не мають однозначної відповіді, або взагалі без відповіді. Але великий обсяг інформації неможливо цілком усвідомити за допомогою логічних і раціональних методів.

Сучасне життя вимагає від нас і дітей прагматизму й раціоналізму. Для конкурентоспроможності на ринку праці учні повинні вивчати те, що найближчим часом принесе їм дивіденти. Тому *вивчення точних предметів (фізика, математика, хімія, астрономія тощо) зводиться перш за все до отримання певного набору логічних знань – понять, співвідношень, методів розв'язання тощо, а не до цілісного сприйняття навколишнього світу.* Це образно можна проілюструвати спогляданням (в оригіналі), наприклад, картини І.Айвазовського "Дев'ятий вал": на малій відстані ми бачимо окремі, не зовсім зрозумілі мазки фарби, не сприймаючи гармонії і величі цього полотна. Аби побачити його красу, потрібно відійти на певну відстань.

Знання випускників шкіл мають "мозаїчну" структуру. Учні здебільшого виходять із середніх навчальних закладів у самостійне життя, маючи "набір знань", а не гармонійне, цілісне сприйняття світу. Цією "внутрішньою пустотою", певною мірою, на мою думку, можна пояснити проблему виникнення й розвитку алкоголізму і наркоманії серед молоді.

Величезний обсяг раціонально обґрунтованої інформації, на жаль, не дає розуміння фундаментальних, світоглядних понять життя. Приклад. Як логічно зрозуміло, спираючись на знання точних наук, пояснити або образно зобразити нескінченність Всесвіту, Час? А що таке Людина? Біомеханічний організм чи щось більше?! А кохання – це всього-на-всього хитромудре сплетіння нейронів чи те, що взагалі не підлягає логічному аналізу?

Науковим, систематично обґрунтованим, математично описаним, практично

підтвердженим відкриття стає згодом, а початок свій веде від дитячого бажання пізнати Невідоме. Тому, на мою думку, мотивація до пізнання в старших класах повинна мати глибинний, філософський, життєвий зміст. Не потрібно боятися ставити дітям в цьому віці реальні, життєві, інколи досить незручні питання. Більше за те, ставити і давати відповіді на ці питання мовою, методами і засобами, що близькі й зрозумілі дітям. Сучасні учні потребують сучасних засобів навчання.

За мою методикою астрономія вивчається по 0,5 год. на тиждень протягом навчального року (усього 17 год.). При цьому особлива роль приділяється першим трьома уроками.

1-й урок. Тема: "Людина. Земля. Всесвіт"

Мета: пробудження глибинної, філософської мотивації пізнавальної діяльності мультимедійними засобами, роздуми над поняттям "Антропний принцип".

На цьому занятті учні отримують тест (Рис. 2), над яким починають розмірковувати при ознайомленні з презентацією, остаточні ж відповіді на питання тесту формулюють наприкінці навчального року.

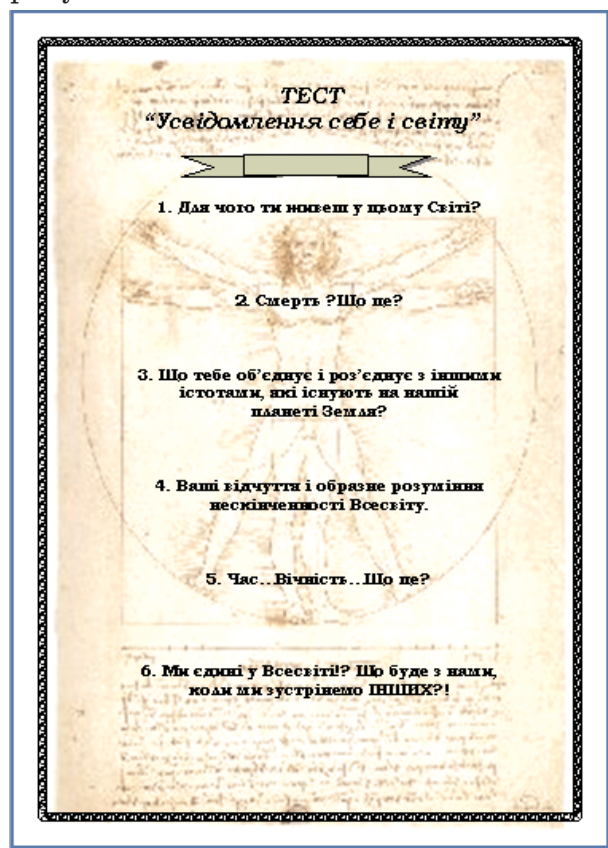

Рис. 2. Тест "Усвідомлення себе і світу"

2-й урок. Тема: "Спостереження зоряного неба"

Мета: показати учням безмежну красу і неповторність зоряного неба, створи-

ти за допомогою поетичних і міфічних образів відповідний емоційний стан, здійснити спостереження візуально і за допомогою телескопа найцікавіших об'єктів Всесвіту.

Обов'язковим елементом вивчення астрономії є виконання спостережних робіт [1]. Ні комп'ютерні зображення, ні відвідування планетарію не замінять вражень від споглядання космічних тіл на справжньому небі. Спостереження величезних і гармонійних небесних явищ не тільки мають пізнавальне значення, а й справляють на людину велике емоційне враження.

На мою думку, визначення того, що таке "Астрономія", потрібно давати не в класі, а при "світлі безкінечних зоряних світів". Набагато важливіше відчуття, реальне переживання, а не словесне формулювання! Адже безкінечний космос над нами – це одне із найбільших чудес світу, яке можемо постійно споглядати.

Початок осені є (за новим розподілом часу) досить сприятливим теорміном для початку проведення спостережень. Не пізні і ще досить теплі вечори, темне і прозоре небо, а, крім того, після початкового ознайомлення із зоряним небом учні протягом усього навчального року під керівництвом учителя зможуть проводити самостійні спостереження й дослідження.

Спостереження небесних тіл можуть проводитися як удень (Сонце та інколи Місяць), так і у вечірній та нічний час (решта об'єктів). Спостерігати можна як неозброєним оком, так і за допомогою малих телескопів та біноклів. Характер спостережень може бути різним: визначення положень спостережуваних об'єктів відносно сторін світу та одних об'єктів відносно інших, стеження за рухом небесних тіл, ознайомлення з їх виглядом та зміною в часі.

Час для спостережних робіт обирає вчитель. Під час спостережних робіт треба суворо дотримуватися певних правил техніки безпеки. Головне правило стосується спостережень Сонця: можливість подивитися на Сонце неозброєним оком, а тим більше в будь-який оптичний прилад, має бути абсолютно виключеною. Щодо нічних спостережень, то майданчик для їх проведення слід уважно оглянути вдень, перевірити, чи немає на ньому сторонніх предметів, ям, канав тощо. У вчителя та кількох учнів мають бути ліхтарики, завчасно перевірені на справність.

Під час спостережень треба вести журнал (Табл. 1), у який заносяться дата й

час спостережень, умови спостережень (Табл. 2), спостережувані об'єкти та мета їх спостережень, результати вимірювань [6]. Записувати слід заздалегідь підготовленим олівцем.

Таблиця 1

Форма звіту про спостереження

Звіт № _____

Дата (число, місяць, рік)

Спостерігач (прізвище, ім'я, по батькові)

Клас

Група

Об'єкт спостережень

Мета і завдання

Інструмент спостережень

Момент спостережень

Опис і малюнок об'єкта спостережень

Умови видимості у момент спостережень

Таблиця 2

Умови спостережень – шкала Антоніаді

Позначення	Умови спостережень
I	Найкращі умови спостережень; ідеальна видимість без тремтіння.
II	Зображення чітке й нерухоме; спостерігається легке хвилювання; часом на кілька секунд настає повна нерухомість.
III	Середня видимість; помітний рух повітря, зображення майже нерухоме, злегка струменіє.
IV	Погані умови видимості; зображення коливається, помітно безперервний рух повітря, що заважає спостереженню.
V	Дуже погані умови видимості; зображення сильно тремтить й струменіє, часом зовсім розпливаючись; утруднені навіть прості замальовки.

Розгляньмо докладніше шість спостережних робіт [1]. Вони мають два рівні складності.

Робота № 1. Тема: "Огляд сузір'їв неозброєним оком. Добове обертання небесної сфери"

Рівень 1

Ознайомлення з основними сузір'ями, найяскравішими зорями неба.

("Путівник зоряним небом" методичного посібника [7] ст. 50).

Рівень 2

Вимірювання кутових відстаней на небі, визначення висоти та азимуту кількох найяскравіших зір.

Робота № 2. Тема: "Використання рухомої карти зоряного неба під час спостережень"

Рівень 1

Виставлення рухомої карти на час та дату проведення спостережень.

Рівень 2
Знаходження положень Сонця, Місяця й планет.

Робота № 3. Тема: "Найпростіші астрономічні прилади"

Рівень 1
Кутомірні вимірювання. Визначення широти місця спостереження.

Рівень 2
Визначення положення полюса світу відносно Полярної зорі.

Визначення нахилу екліптики до небесного екватора.

Визначення положення точки весняного рівнодення на небесній сфері.

Робота № 4. Тема: "Оптичні астрономічні прилади"

Рівні 1, 2
Визначення роздільної здатності, проникної сили та розміру поля зору.

Робота № 5. Тема: "Спостереження зоряного неба"

Рівні 1, 2
Знаходження і споглядання через оптичний астрономічний пристрій об'єктів: Чумацький шлях, кулясті і розсіяні зоряні скупчення, подвійні зорі, туманності, галактики.

Робота № 6. Тема: "Спостереження тіл Сонячної системи". Спостереження Сонця

Рівень 1
Знаходження і споглядання: плям, грануляції.

Рівень 2
Знаходження і споглядання: структури плям, факелів, рух плям по диску Сонця.

Спостереження Місяця

Рівні 1, 2
Знаходження і споглядання основних особливостей цього об'єкта.

Спостереження планет

Рівень 1
Спостереження: фаз Венери, найвиразніших деталей поверхні Марса, поверхні Юпітера, галілеєвих супутників, кільця Сатурна, супутника Титана.

Рівень 2
Венера – з'ясування конфігурації планети.

Марс – ототожнення з картою найбільших об'єктів планети.

Юпітер – вивчення обертання галілеєвих супутників.

Сатурн – спостереження щілини Кассіні.

3-й урок. Тема: "Вхідне тестування. Метод проектів. Вибір теми власного дослідження"

Мета: виявити наукові інтереси учнів, сприяти з'ясуванню основ наукових досліджень і особливостей їх оформлення, вибору учнями власної теми проекту.

Решта 14 уроків проводяться відповідно до чинної програми з астрономії Міністерства освіти і науки України [11].

Метод проектів [15] пов'язується з ідеями гуманістичного напрямку у філософії й освіті, які розроблені американським філософом і педагогом Дж.Дьюї, а також його учнем В.Х.Килпатріком на початку ХХ ст. Основна теза: "Все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені треба і де і як я можу ці знання застосувати" пасує для проведення учнями власних досліджень. При цьому вони створюють портфоліо (включає електронний і друкований варіанти дослідження) свого проекту, яке потім за допомогою сучасних мультимедійних засобів захищають перед однокласниками. Для оцінювання рівня навчальних досягнень учнів мною застосовується систематика Блума [15] (Рис. 3).

Рис. 3. Систематика Блума

Кілька слів про методіку підбиття підсумків навчання. Кожен учень захищає свій проект, який включає електронне портфоліо (презентацію, публікацію та веб-сайт) [7], а також друкований варіант роботи, оформлений за вимогами робіт МАН. Крім того, на останньому уроці учням пропонується вихідне тестування. Це тестування для мене як учителя – об'єктивна оцінка досягнутого учнями рівня, а для них – реальне споглядання і переживання свого внутрішнього світу. Воно досить незвичне, як і перший урок із вивчення курсу астрономії. Досить часто при звичайному тестуванні, хоч і анонімному, людина із певних суб'єктивних мотивів не досить щиро і відверто відповідає. Тому інколи важко відділити істинне від хибного. Щоб позбутися такої

необ'єктивності, намагаюся застосовувати тест: малювання абстрактної картини "Світ, у якому я живу".

Чому малювання абстрактної картини, а не реальних образів? Тому що:

- ♦ у більшості учнів немає гарних навичок малювання і їм буде важче себе виражати;

- ♦ дітям подобається відхід від стандартності й консерватизму, це дає їм змогу вільніше і неординарніше себе виражати;

- ♦ в абстрактному малюнку неможливо "приховати" негармонійність і нецілісність особистості, брак у неї світогляду!

Усі ці ідеї викладено в методичному посібнику "Нові підходи при викладанні курсу астрономії" [7], до якого додається компакт-диск із широкою мультимедійною підтримкою для проведення уроків астрономії на сучасному рівні (Рис. 4).

Рис. 4. Методичний посібник "Нові підходи при викладанні курсу астрономії" допоможе вчителю сформувати в учнів необхідні світоглядні уявлення з астрономії.

Містить новітню методiku викладання, теоретичні відомості про метод проектів, календарно-тематичне планування, розробки окремих уроків, теми проектів та робіт МАН, цікаві допоміжні матеріали

Окреслені на початку статті проблеми й завдання у викладанні шкільного курсу астрономії неможливо вирішити без позакласної і гурткової роботи. Саме ця робота дає можливість залучити школярів 5 – 9 класів до пізнання таємниць Всесвіту, а учням 10, 11 класів виявити свої здібності до ведення наукових досліджень, конструювання і моделювання астрономічних приладів.

У Степненській загальноосвітній школі I – III ступенів Полтавського району третій рік поспіль працює астрогурток "Квазар". Основною метою гуртка є: вивчення основ астрономії, формування у вихованців наукового розуміння явищ природи; ведення систематичних наукових спостережень; вивчення будо-

ви і принципу дії астрономічних інструментів та роботи з ними; конструювання і виготовлення саморобних астрономічних приладів та інструментів.

Як показує досвід, зацікавленість дітей до вивчення науки про космос досить велика. Особливо це стосується проведення вечірніх спостережень зоряного неба, обговорення цікавих світоглядних, космологічних тем.

Астрономічних інструментів у гуртку поки що небагато. Це малий шкільний рефрактор; великий шкільний рефрактор; прилади, виготовлені гуртківцями: зоряна указка, рамка для замалювання сузір'їв, кутомірний пристрій, рухомі карти зоряного неба.

На майбутнє плануємо зробити ще кілька телескопів, сонячний годинник, кутомірні пристрої, зайнятися фото- і відеозйомкою космічних об'єктів. Мріємо про шкільну астрономічну обсерваторію.

Найбільш обдарованих і зацікавлених гуртківців я намагаюся залучати до участі в Малій академії наук. Роботу школярів у системі МАН, на мою думку, доцільно організувати шляхом постановки дослідницького завдання, що містить послідовність визначених локально-дослідницьких задач. Постановка кожної задачі має бути спрямована на формування вмінь учнів застосовувати методи наукового пізнання. У астрономії до таких методів належать: ідеалізація, моделювання, аналогія, уявний експеримент, гіпотеза, формалізація. Але при цьому кожна конкретна навчальна задача передбачає залучення також і відповідних методів її розв'язування. Такий підхід уже дав перші результати – у 2009 році учень 11 класу Іщенко Дмитро зайняв друге місце на обласному етапі захисту робіт МАН.

Ми третій рік співпрацюємо з Полтавською гравіметричною обсерваторією Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна, а зокрема з радіоастрономічним комплексом УРАН – 2 (с. Степанівка Полтавського району), на якому нам надають велику допомогу у веденні наукових астрономічних досліджень, проведенні навчальних екскурсій.

Неабияка роль у розвитку астрономічної освіти належить аматорській астрономії. Потрібно популяризувати астрономію серед громадян, аби у XXI ст. не було середньовічних уявлень про Всесвіт. Для цього декілька років в Україні діє започаткована американськими аматорами акція "Sidewalk astronomer", мета якої – це спостереження небесних тіл, спрямовані на залучення пересічних людей до споглядання краси зоряного неба. Минулий рік, як відомо, ООН проголосила Міжнародним роком астрономії [9].

Одним із головних заходів була акція "Ночі Галілея", мета якої – популяризація астрономії. Захід відбувся у багатьох містах України [14]. Полтава також не була осторонь: 22 жовтня 2009 року у Полтавській гравіметричній обсерваторії співробітники цього закладу та члени Полтавського товариства аматорів астрономії (до якого входить автор статті) [10] ділилися своїми знаннями про Всесвіт, а всі охочі мали змогу подивитися на інші світи у телескопи і побачити, зокрема, Місяць та Юпітер, за якими свого часу спостерігав знаменитий італієць. Наступного вечора цю ініціативу підтримали члени астрономічного гуртка "Квазар" при Степенській ЗОШ, які, незважаючи на примхи погоди, змогли долучитися до незвичних переживань і відкриттів, що їх 400 років тому здійснив великий Галілео Галілей! (Рис. 5).

Рис. 5. "Ночі Галілея" в Степенській школі

Щоб якісно навчати дітей науки про Всесвіт, педагогам самим потрібно постійно розвиватися і самовдосконалюватися. Саме тому засідання методичних об'єднань учителів фізики та астрономії Полтавського району протягом 2007 – 2009 рр. були присвячені гідній зустрічі МАР-2009. Автором цієї статті були організовані екскурсії у Полтавську гравіметричну обсерваторію, де вчителі спілкувалися з провідними астрономами обсерваторії, здійснено ознайомлення з унікальним радіотелескопом УРАН-2 в селі Степанівка Полтавського району, проведено обласний семінар з методики викладання астрономії (село Степне Полтавського району), цікаву й пізнавальну екскурсію в Харківський планетарій імені Ю. О. Гагаріна, а також проведено низку лекцій зі слухачами курсів підвищення кваліфікації у Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського (Рис. 6 – 8).

Рис. 6. Екскурсія учителів на радіотелескоп УРАН-2

Рис. 7. Спостереження Сонця в телескоп

Рис. 8. Обласний семінар в селі Степне, 2009

Астрономія має важливу особливість, що, певно, відрізняє її від решти наук. Слово "аматор" в астрономії не дорівнює слову "дилетант". Більше за те, багато сучасних відкриттів – нові комети, нові і наднові зорі тощо – здійснюють саме аматори астрономії.

За часів СРСР аматорів астрономії об'єднувало в єдину структуру Всесоюзне астрономо-геодезичне товариство (ВАГТ). У сучасній Україні відновлюється діяльність астрономічних товариств, спрямована на залучення до астрономічної науки нових ентузіастів. Яскравим прикладом цього є Всеукраїнський Форум аматорів астрономії "УкрАстроФорум" [13], який проводився в Харкові уже 8 раз.

Великий французький мислитель Анрі Пуанкаре у книзі "Цінність науки" писав: "Астрономія корисна тому, що вона піднімає нас над нами самими; вона корисна тому, що вона велична; вона корисна тому, що вона прекрасна. Саме вона являє нам, яка незначна людина тілом і яка вона велика духом, тому що розум її спроможний досягнути сяючі безодні, де її тіло є лише темною точкою, спроможний насолодитися їхньою безмовною гармонією. Так ми приходимо до свідомості своєї міцці, і ця свідомість дорого коштує, бо вона робить нас сильнішими" [12]. Краще про величне світоглядне значення астрономії, її чільне місце в духовному житті людства, мабуть, і не скажеш!

Несміян Наталка, Оржицька ЗОШ.
МІЖПЛАНЕТНА ШКОЛА У МАЙБУТНЬОМУ

живе // Фізика та астрономія в школі. – 2007. – № 4. – С. 48 – 50.

5. Гудінг Д., Леннокс Д. Світогляд: для чого ми живемо і яке наше місце у світі / Д. Гудінг, Д. Леннокс. Груповий пер. з рос. зі звіткою з англійським оригіналом під заг. ред. М.А. Жукалюка. – К. : УБТ, 2003. – 416 с

6. Двораківський В., Бойко Г. Астрономічні спостереження неозброєним оком / В. Двораківський, Г. Бойко // Фізика та астрономія в школі. – 2006. – № 2 – С. 46 – 49.

7. Заєць Ю. А. Нові підходи при викладанні курсу астрономії : метод. посіб. / Ю. А. Заєць. – Полтава, 2008. – 64 с.

8. Концепція астрономічної освіти (12-річна школа) / Ю. В. Александров, І. П. Крячко, М. П. Пришляк, О. В. Хоменко / [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.astroosvita.kiev.ua/HTML/doc1.html>

9. Міжнародний рік астрономії МРА-2009 / [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.maokiev.ua/news/MRA-2009.html>

10. Полтавський астрономічний портал / [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://astroportu.pl.ua>

11. Програми з астрономії. [Електронний ресурс] – 2009 – Режим доступу до ресурсу: <http://www.astroosvita.kiev.ua/HTML/doc.html>

12. Пуанкаре А. О науке / А. Пуанкаре. – М. : Наука, 1983. – 560 с.

13. УкрАстроФорум / [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www-uaf.ukraastro.org/>

14. Galilean Nights at Ukraine [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://galileannights.org/events/event_country_ukraine.html

15. Intel® Навчання для майбутнього. – К. : Видавнича група BHV, 2004. – 416 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Ю. В. Астрономія. 11 клас : Книга для вчителя / Ю. В. Александров, А. М. Грецький, М. П. Пришляк. – Х. : Веста: Видавництво "Ранок", 2005. – 256 с

2. Астрономічна освіта учнівської молоді / Матеріали конференції. – К., 2003

3. Вісник Астрономічної Школи : зб. статей / Уманський дер.пед. ун-т, Дернац. ун-т "Львівська політехніка", Київський обл.ін-т післядип. освіти пед.кадрів. – Академперіодика. – 2001. – Т. 2 № 2. – С.5 – 36.

4. Гордієнко Т., Кичижієва М. Проблеми навчання астрономії в середніх навчальних закладах України / Т. Гордієнко, М. Кичи-

Стаття надійшла в редакцію 19.04.2010 ■

У статті аргументуються загальнокультурне значення латинської мови та важливість впровадження її вивчення в умовах модернізації системи загальної середньої освіти України. Проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід вивчення латинської мови в загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема викладання спецкурсу "Латина" в Карлівській гімназії імені Ніни Герасименко, значення викладання латинської та давньогрецької мов у концепціях класичних гімназій минулого. Досліджено шляхи удосконалення вивчення іноземних мов у контексті створення моделей "Школи майбутнього" та ймовірність впливу на якість ЗНО спекурсів із вивчення латини.

В статье аргументируются общекультурное значение латинского языка и важность внедрения его изучения в условиях модернизации системы общего среднего образования Украины. Проанализирован зарубежный и отечественный опыт изучения латинского языка в общеобразовательных учебных заведениях, в частности преподавания спецкурса "Латынь" в Карловской гимназии имени Нины Герасименко, значение преподавания латинского и древнегреческого языка в концепциях классических гимназий прошлого. Исследованы пути совершенствования изучения иностранных языков в контексте создания моделей "Школы будущего" и вероятность влияния на качество внешнего независимого тестирования спецкурсов по изучению латинского языка.

The article argues the general importance of the Latin language and the importance of introducing its learning while the modernization of secondary education in Ukraine. Analysis of foreign and native experience of studying Latin in secondary education institutions, including teaching special course "Latin language" in Poltava gymnasium n.a. Nina Gerasimenko, the value of teaching Latin and Greek languages in the schools of classical concepts of the past. The ways for improving foreign language learning in the context of models of the "School of the Future" and its possible influence of courses Latin language on quality of EIT are researched.

Яка ж це мертва
мова, якщо
не в'янучи вона
пережила
століття?...

Юліан Тувім

ЛАТИНСЬКА МОВА У СИСТЕМІ ОСВІТИ

О. В. Сутула

Іноземні мови в системі гуманітарної освіти

Не один рік в Україні мовиться про формування освітнього середовища, що відповідає запитам особистості та потребам суспільства, про подальшу долю освіти, про вектори її розвитку, про життєві компетентності, що повинні бути сформовані у процесі навчання. До цієї конструктивної дискусії причетні всі учасники навчального процесу. У концепції Державної цільової соціальної програми "Школа майбутнього" зазначено, що випускник новітнього закладу повинен володіти комплексом різноманітних знань, навичок і особистісних якостей, що дадуть йому змогу стати висококваліфікованим фахівцем, самостійно приймати рішення, бути ініціативним, брати на себе відповідальність та ефективно взаємодіяти з оточенням. Хотілося, щоб і реформи в системі освіти були не косметичними, а глибинними, спрямованими на вироблення інноваційної освітньої та наукової стратегій, формування освітнього середовища, яке сприятиме виконанню поставлених завдань щодо якості знань та інтеграції національної системи освіти у світовий простір. Перш за все українська освіта у своєму розвитку має спиратися на європейську людиноцентричну систему цінностей та систему інтегрування знань. Спробуємо намітити деякі шляхи вдосконалення системи освіти.

Пріоритетна роль завжди, безперечно, належить високоосвіченим людям. Дедалі більшої важливості в наш час набуває гуманітарна освіта, тому що вона більш ефективно впливає на становлення особистості, вчить давати моральну оцінку явищам і подіям, дає більше простору для свободи і творчості, розвитку кожного індивідууму.

Лише мертві мови
наділені
безсмертям.

Антуан де Рівароль

"Гуманітарний розвиток – це модель розвитку, орієнтована на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення гідних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей нації", – зазначає проект Концепції гуманітарного розвитку України.

У системі гуманітарної освіти особливе місце займає знання історії, культури, опанування мов. Розуміння вислову: "Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина" по-іншому сприймається, коли мова йде про стосунки людей в умовах світової економіки, саме остання диктує наразі необхідність володіння не однією іноземною мовою.

Професор Рурського університету Т.Деннинггаус відзначає, що організоване вивчення іноземних мов є природною складовою частиною усього суспільного життя і пов'язане з іншими суспільними явищами або опосередковано ними [2, 34]. Викладання іноземних мов є феноменом історичного розвитку, відбувається при певних умовах і підпорядковується певним закономірностям. Як і в загальній історії, тут спостерігаються еволюційні процеси та революційні стрибки.

Значення багатомовності в контексті сучасності

Ставлення сучасної людини до мов набуло форми загальної любові, зацікавлення мовою переступило всі видимі та невидимі межі. Бажання вивчити та знати багато мов виплеснулося наразі у "бум" вивчення іноземної мови.

У сфері світового бізнесу, де своєчасно розуміють роль і позиції іноземних мов, є розподіл функцій між окремими мовами (іноземними та національними). Наприклад, у Європі – лідерство професійної англійської мови, але набувають ваги французька, німецька, іспанська, італійська мови. Останнім часом "правилом доброго тону" вважається спілкування з партнером, якщо можливо, його мовою. Усвідомлення пошуку методики прискорених курсів з орієнтацією на мовленнєву комунікацію сприяє формуванню на сучасному світовому освітньому просторі нових форм організації навчання, інтенсивному використанню педагогічних технологій і розробці нової дидактики побудови навчально-методичних комплексів вивчення іноземної мови. Це питання – у центрі уваги національно-освітніх програм. У квітні 1997 р. Радою Європи була схвалена остання редакція документа "Сучасні мови: вивчення, оцінка, загальноєвропейська компетенція". Необхідність цього документа виникла у 1991 р., коли концепція нової

Європи – Європи без кордонів – розширила сфери міжнародного співробітництва і ще більше підвищила значення іноземних мов, особливо у справі створення загальноєвропейської системи інформаційного обміну.

Послідовне врахування лише фактора поширення у суспільстві іноземних мов багато в чому сприяло входженню Японії у коло перших промислових країн світу. Тут своєчасно зрозуміли, що поставити на службу нації найпередовіші досягнення світової науки неможливо без масового залучення народу до засвоєння іноземних мов. А тому початок інтеграції Японії у світове співтовариство ознаменувався рішенням Міністерства освіти цієї країни активізувати вивчення в школі та ВНЗ французької, німецької, португальської, англійської та інших іноземних мов.

Знання іноземних мов – невід'ємна ознака духовної культури

Приклади здобуття багатомовності є предметом дослідження вчених, адже для людства завжди є актуальною проблема розуміння народів, починаючи від Біблійної Вавилонської вежі і до ідеї створення універсальної мови для всієї планети – есперанто. Приклади багатомовності завжди захоплюють: німець Шютце, що помер перед Другою світовою війною, говорив 270 мовами; 230 мов знав данський учений минулого століття Расмус Християн Раск; 140 – професор Львівського університету Анджей Гавронський; близько 100 – академік М. Марр; 80 – видатний археолог Генріх Шліман; понад 60 – український науковець і письменник Агатангел Кримський.

Знання іноземних мов здавна вважалося невід'ємною ознакою духовної культури. Київський князь Володимир Мономах писав у "Поученні": "Що знаєте доброго, того не забувайте, а чого не знаєте, того навчайтесь – як батько мій, перебуваючи вдома, знав п'ять мов, від того бо честь в інших країнах". За короля Данила Галицького при його дворі вважалося цілком нормальним знання 5-7 мов. Найвищим орієнтиром в освіті за Великокняжої України-Руси була візантійська освіта, яка спиралася на надбання багатьох поколінь і мала рівень чи не найвищий у тогочасній Європі. Але отримати її могли лише одиниці. Кількома іноземними мовами володіли видатний полководець і державний діяч України Богдан Хмельницький і гетьман Іван Виговський.

Чимало поліглотів є і в наш час. У Римському університеті працює профе-

сор Карло Тальїавіні, який досконало володіє 35 мовами, викладає 25-ма, а всього знає їх понад 120. "Батько" кібернетики Норберт Вінер вивчив 13 мов, професор Тартуського університету Пауль Арісте та викладач Московського Андрій Залізник, родом із Чернігівщини, знають десь по 40 мов.

До двох десятків знав їх український письменник-перекладач Микола Лукаш. Він автор чудових перекладів "Фауста" Гете, "Декамерона" Боккаччо, "Дон Кіхота" Сервантеса та інших шедеврів світової літератури. Поліглоти визнають, що процес вивчення іноземних мов дуже складний, і в кожного – власні методи, шляхи, тому спробуємо дослідити деякі з них, хоча у світовій практиці відомі факти, коли поліглотами (від грецького "полі" – багато, "глотта" – мова) були люди інколи навіть неписьменні. Проте здебільшого ними ставали ті, хто спеціально вивчає і практикується у знаннях іноземних мов.

Латинська та давньогрецька мови у концепціях класичних гімназій минулого

Російська художня література XIX ст., яку вважали "дзеркалом суспільства", дає приклади високої освіченості різних верств населення. Водночас знання та вільне володіння двома – трьома іноземними мовами швидше було нормою, ніж винятком, адже за наказом Олександра I у 1803 р. у кожному губернському місті було відкрито гімназію, навчання в якій тривало 4 роки. Відповідно до Уставу гімназій, затвердженого в 1804 р., навчання в них мали право здобути обдаровані діти, незважаючи на соціальний стан. Серед навчальних предметів обов'язковими були і латинська, німецька, французька мови. Особлива роль у системі гуманітарної освіти завжди надавалася латинській мові. Ця мова здавна мала важливу роль у культурному розвитку Західної Європи. За лінгвістичною класифікацією латинська мова належить до романської групи мов індоєвропейської сім'ї, до якої входять і слов'янські мови, зокрема українська. Латинська мова має довгу історію, адже є однією з найдавніших писемних індоєвропейських мов, була мовою цивілізації, якій належить колосальний вплив на існування європейських країн, а якщо взяти до уваги розселення європейських народів, то і на історію майже всього світу. На основі латинської мови "вulgарної" розмовної розвинулися нові романські мови: італійська, французька, іспанська, португальська, румунська, молдавська.

Латинська мова справила вплив на цілу групу романських.

У 1864 р. наказом міністра освіти Російської імперії О. В. Головіна було введено обов'язкове вивчення учнями двох давніх мов та класичної латинської в усіх школах. Досі класичну латинську мову вивчали лише в класичних гімназіях. Гімназіями називалися школи, що відповідали таким вимогам: гуманітарний профіль навчання; обов'язкова наявність у навчальному плані класичних мов (латинської та грецької); підготовка випускників до вступу в університети. Як відомо, були два типи гімназій, що мали право називатися класичними: з двома давніми мовами навчання (грецькою та латинською), з однією давньою мовою навчання (латинською). Аналіз навчальних планів гімназій того часу свідчить, що давні мови мали в загальній системі викладання 70 % начального часу.

Гімназійна освіта пережила багато реформ, що стосувалися кількості предметів, соціального стану учнів, тілесних покарань, оплати за навчання, прав і обов'язків гімназистів, але незмінним лишалося основне завдання – підготовка випускників до вступу в університети, наявність в навчальних планах латинської мови.

Заслугове на особливу увагу організація навчання в Імператорській Миколаївській гімназії в Царському Селі. Навчання в ній відбувалося коштом держави, але стати її учнем було непросто, потрібно було мати літературні здібності, знати точні дисципліни, Закон Божий. Навчальний процес у ній підпорядковувався гімназійному уставу 1871 р., згідно з яким на вивчення латинської та грецької мови виділяли 41 % навчального часу під час перших двох років навчання. Лише в 1902 р. в цьому навчальному закладі було скасовано викладання латини, перевага відтак надавалася німецькій та французькій мовам. Особливу картину "якості освіти" цього навчального закладу змальовує О. С. Пушкін у романі "Євгеній Онегін", розповідаючи про знання, отримані героєм роману:

*Латынь из моды вышла ныне:
Так, если правду вам сказать,
Он знал довольно по-латыне,
Чтоб эпиграфы разбирать,
Потолковать об Ювенале,
В конце письма поставит vale,
Да помнил, хоть не без греха,
Из Энеиды два стиха.
Он рыться не имел охоты
В хронологической пыли
Бытописания земли;
Но дней минувших анекдоты
От Ромула до наших дней
Хранил он в памяти своей.*

Але, як нам відомо, випускники таких гімназій мали високий рівень знань не тільки з гуманітарних предметів, вільно володіли двома чи трьома мовами, але й глибоко знали точні предмети.

Як би ми не ідеалізували значення латини як фундаменту для вивчення декількох іноземних мов, все ж історичні джерела та література змальовують негативне ставлення учнів до уроків латини та методику викладання цього предмета, що мала в основі муштрування учнів. Письменник Л. М. Леонов згадує: "В старых, благодарной памяти моей, русских гимназиях, обязательными были стяжавшие ненависть недорослей древнеславянский язык и классическая латынь. Своими экстенпоралиями, головоломными герундиями, достигательными наклонениями и аблятивами они не только помогали освоению родственных им или дочерних наречий, но как раз и применялись для упражнения девственного ума, подобно тому, как нижегородские кожемяки поступали с бычьими кожами для придания им гибкости и лучшей пригодности в деле труда и обороны ...". Для героїв повісті Льва Кассіля "Кондуїт і Швамбранія" найстрашнішим предметом у гімназії була латинська мова, адже "особенно рьяно разводил "журавлей" и "лебедей" учитель латинского языка Вениамин Витальевич Пустынин, прозванный за длинные, торчком стоящие усы "Тараканий Ус", или, "по-латыни", "Тараканиус" ...

...У него была страсть к маленьким тетрадочкам, куда мы записывали латинские слова. Вызывая на уроке ученика, он непременно каждый раз требовал, чтобы у нас на руках была эта тетрадка.

- Так-с, – говорил он, – урок, я вижу, ты усвоил. Ну-с! Дай-ка тетрадочку. Посмотрим, что у тебя там делается. Что?! Забыл дома?! И смел выйти отвечать мне урок без нее! Садись. Единица.

И никакие просьбы, никакие мольбы не спасали. Единица!"

В Україні попередниками гімназій були братські школи, езуїтські, піярські та василіянські колегії. У межах Російської імперії на території України перші гімназії з'явилися на початку XIX ст. в найбільших на той час містах: Одесі (1804), Харкові, Полтаві, Чернігові, Катеринославі, Крем'янці (1812), Новгороді Сіверському (1808), Києві (1812), Херсоні, Вінниці (1814), вивчення латинської мови в них відбувалося відповідно до затвердженого Гімназійного уставу.

Особливого розвитку в Україні набула латинська мова в XVI- XVII ст. У цей період стала поширюватися серед різних верств суспільства ідея громадсько-полі-

тичного значення освіти. Визрівало переконання, що освіченість впливає не тільки на формування особистості, а й визначає місце в суспільстві, забезпечує розквіт суспільства.

Цієї думки дотримувався і британський історик та археолог Гордон Чайлд, автор книги "Арійці", дослідник питання, чому Європа, яка вступила в перегони на 1500 років пізніше від Месопотамії і Єгипту, обігнала їх у справі цивілізації людства на ціле тисячоліття? Чому цивілізації нашого континенту і далі успішно розвивалися, у той час як цивілізації Давнього Сходу були в стані стагнації або взагалі занепали? Цей стрімкий розвиток учений пов'язав із виникненням і розвитком індоєвропейської (арійської) мови. Гордон Чайлд дійшов висновку, що мова є більш тонким і чутливим критерієм розвитку цивілізації, ніж певний набір матеріальних свідчень [1, 22].

Більшість мов Європи, Америки та Індії в теперішній час відносяться до індоєвропейської сім'ї мов. Очевидно, всі вони походять від однієї спільної мови-предка (чи групи діалектів), які порівняльна філологія реконструює з великим ступенем точності.

Індоєвропейські мови та їх передбачуваний предок були виключно тонкими і гнучкими інструментами для висловлення думок. Філологи нараховують одинадцять груп мов, які походять від єдиного арійського кореня, кожна група, своєю чергою, включає велику кількість мов, крім того, кожна із цих мов ділиться на кілька діалектів. До італійської групи належать латинська, мови осків і умбрів, які фіксуються біля 400 р. до н. е. Їх сучасними нащадками є італійська, французька, іспанська та інші мови [1,15, 16].

Латинська мова як один із засобів багатомовності

Особливу роль в історії розвитку людства посідає латинська мова. Ще два-три століття тому вона була мовою філософії, науки, медицини, юриспруденції, релігії і літератури багатьох європейських народів. Ще й сьогодні більшість наукових, медичних, юридичних термінів – латинського походження. Таке ж значення мають досягнення римлян в архітектурі, образотворчому мистецтві, у системі державного і приватного права, адміністративного управління та форм організації суспільного життя. І хоча латину замінили сучасні мови, але вона і надалі залишилася мовою юриспруденції, церкви, дипломатії, науки, адже приваблює користувачів лаконічністю (багатослівні українські терміни перекладаються одним словом: запалення сли-

зової оболонки порожнини рота – stomatitis; розділ геронтології, який вивчає особливості перебігу захворювань у людей похилого та старечого віку, а також методи їх лікування та запобігання – geriatrics) і досконалістю морфологічної структури, своїм лексичним багатством, виразністю, рухомою словотворчою структурою.

На сьогодні знання з латини – це один із засобів розвитку навичок з мови, загальної грамотності, історії, літератури, філософії. Латина розвиває вміння аналізувати та дебатувати.

Загальновідомим є факт, що вивчення латини також допомагає учням у вивченні сучасних іноземних мов, особливо тих, що вивчаються в наших школах: англійської, французької, німецької, тому що латина належить до індоєвропейської мовної сім'ї.

Класична латина в системі освіти Англії

Найвищого розповсюдження набула в школах України, як іноземна, англійська мова. Багато в чому це обумовлено тим, що англійські країни вийшли на найпереводніші позиції в науці, економіці та культурі. Цікавим є факт, що до складу класичних предметів системи освіти Англії відносять: латину, грецьку мову, класичну цивілізацію, поряд із основними предметами історією, географією, англійською мовою.

В школах Англії латину сприймають як частину академічної освіти, адже найбільші переваги вона має в розумінні учнями англійської мови або історії, тому що знання, отримані під час вивчення латини, повторюються іншими предметами, що дає вчителям змогу лише поглиблювати знання.

Учені підраховали, що із 20 тис. найуживаніших слів англійської мови 10 400 – латинські, 2 200 – грецькі, 5 400 – власне англійські. Латина у наш час у 95 % державних шкіл не вивчається, викладається лише у спецшколах. Як бачимо, латина, що була основою класичної англійської освіти, зараз серед предметів, що зникають. Велика кількість факторів привела до занепаду вивчення латинської мови в цій країні. У 1907 році департамент освіти видав наказ про якість вивчення латини, тому що велика кількість вчителів не мали достатньо знань, відповідної вимови, щоб на хорошому рівні викладати предмет. Цей наказ поставив перед школами вибір: давати добрі знання з предмета або не читати цей предмет узагалі. Так школи Англії отримали пер-

ший офіційний дозвіл на "закриття" предмета. А в 1960-х роках Оксфордський і Кембриджський університети з переліку предметів, обов'язкових для вступних іспитів, вилучили латинську мову. І як результат, протягом наступних восьми років на 30 % зменшилася кількість учнів, котрі мали позначку про знання латинської мови в атестатах. Надалі місце латини в школах було визначено Національним навчальним планом, уведеним у зв'язку із реформою освіти 1988 р. Щоб виконати вимоги навчального плану, велика кількість директорів скоротили кількість годин латини. Вілл Гриффітс, директор Кембриджського Проекту шкільних класичних предметів, висловлює думку, що викладання у 5 % шкіл класичних мов ставить її на критичну межу виживання предметів, а це не є припустимим, адже латина робить учнів цих шкіл конкурентоспроможними на ринку праці, а школу виводить до розряду особливих. Вивчення латини справляє враження і на батьків, навчальні заклади отримують їх підтримку. Причому вивчення цього предмета відбувається не тільки в престижних районах Лондона, але і в соціально неблагополучних.

У 2000 році Департамент освіти, оцінивши проблеми у вивченні не тільки англійської, але й інших іноземних мов, дозволив викладати латину в школах. Таке право отримали навіть ті школи, що не мали відповідних викладачів. Приблизно 5 млн фунтів інвестовані для створення матеріальної бази і підтримки предмета. Цікавим є факт, що навіть без викладачів латини учні можуть отримати необхідні знання. Наприклад, у 50 школах Лондона, Баркінгу, Дегенхему, Ламбету, Соутварку викладачі англійської мови, історії, фізкультури, сучасних мов проводять раз на тиждень, зазвичай після основного навчального часу, заняття для учнів. Як свідчить статистика, близько 200 неспеціальних державних середніх шкіл в Англії ведуть наразі викладання латини. А в 2007 році їх кількість зросла до 471.

З вересня 2005 р. ініціатива впровадження латини в англійських школах набула сприяння на державному рівні. Департамент освіти доручив Проекту шкільних класичних предметів на базі Кембриджського університету допомогти школам ввести латину в навчальний процес [12]. Визначені урядом інвестиції були витрачені університетом на розвиток електронних навчальних посібників, що були розроблені в різних контекстах: для самостійного вивчення учнями, для учнів у класах із викладачем, який є спеціалістом, а також для традиційної ситуації, де учні вивчають предмет із викладачем, що

не є спеціалістом. Створено понад 2 тисячі вправ для різних видів діяльності, починаючи від документальних відео про життя римлян і до інтерактивних завдань на лінгвістичну тематику, актори інсценізують оповідання, розігрують мовні ігрові ситуації, аудіоматеріали допомагають отримати знання про вимову, тобто посібник робить латинську мову живою, цікавою для учнів. На основі індуктивного методу учням спочатку подаються дані про нові лінгвістичні явища, перед поясненням вчителя, який використовує електронний посібник для наочності. Електронні засоби навчання використовуються у поєднанні з друкованими навчальними посібниками, що дає можливість урізноманітнити методи вивчення латинської мови. До програмного забезпечення курсу входять і тестові форми перевірки знань, які можуть бути направлені учнями електронною поштою на мережевий форум, після опрацювання робіт оцінки направляються учням та вчителю. Активно сприяють школам, які бажають вивчати латину, громадські організації: товариство заохочення римських досліджень (www.romansociety.org) і Друзі Класики (www.friendsclassik.demon.co.uk).

Статистика свідчить, що кількість державних середніх шкіл в Англії, де вивчається латинська мова, подвоїлася за останні сім років. У 1988 р. 16 023 учні були внесені у списки для складання випускного екзамену з латини (53 % державних шкіл). Кількість таких учнів зменшилася до 13 408 в 1992 р. (38 % державних шкіл) і 10 561 в 2000 р. (37 % державних шкіл). Відтоді кількість таких учнів залишається в рамках 1 000. Складання випускних іспитів є досить важким, а це відлякує тих учнів, які бажають мати кращі оцінки. Коли учні стають перед вибором, із якої мови складати іспит: німецької чи латинської, то вибір падає на німецьку.

Проблему післядипломної освіти вчителів латини частково вирішують два ВНЗ: Кембриджський університет і Лондонський Королівський коледж, але без державної підтримки вивчення латини може зникнути і в цій країні.

Латина в системі сучасної української освіти

По-іншому виглядає питання вивчення латини в Україні. У 90-ті роки в нашій державі зростає мережа шкіл нового типу, адже Законом України "Про освіту" (п. 6. ст. 36) передбачається, що саме для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей повинні бути створені гімназії, ліцеї, колегіуми. У Статті 9 Зако-

ну України "Про загальну середню освіту" говориться, що гімназія – це загальноосвітній навчальний заклад II – III ступенів із поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю (переважно гуманітарного). Організація навчально-виховного процесу в гімназіях здійснюється на основі Типових навчальних планів, затверджених МОН України, відповідно до яких складається робочий навчальний план з конкретизацією варіативної складової, урахуванням профілю навчання.

Ця норма закону стимулювала відкриття навчальних закладів, покликаних відродити і примножити інтелектуальний потенціал України, дати можливість учням здобути знання понад обов'язковий загальноосвітній рівень, сприяти реалізації їх індивідуальних творчих здібностей і обдарувань. Адже, як свідчить світовий досвід, у навчальних закладах для обдарованих дітей повинні навчатися не менше 5 % учнів. В Україні цей показник становив в 2002 р. лише 2,7 %. Усі новоутворені чи реорганізовані школи на той час самостійно вели пошук такої освітньої системи, що дозволяла б значно покращити результативність освіти та розвивати особистість учня.

Досвід впровадження спецкурсу "Латина" в Карлівській гімназії імені Ніни Герасименко

Обираючи шляхи розвитку, створюючи освітню модель "Створення рівних можливостей у виборі учнями освітніх маршрутів" педагогічний колектив Карлівської гімназії в 1994 році спирався в першу чергу на дослідження історії педагогіки, гімназійної освіти, освітніх запитів учнів та їх батьків. Першим кроком на шляху створення школи нового типу стало введення спецкурсу "Латина" у 8-9 класах суспільно-гуманітарного профілю та додаткових годин на поглиблене вивчення математики в 9 класі. Метою введення в шкільну програму нового курсу була необхідність розширення знань учнів у галузі лінгвістики і мовознавства, уявлень про взаємозв'язок латинської, української та інших європейських мов, ознайомлення з літературою і культурою античності, Середніх віків та Відродження. Ці нововведення зацікавили учнів, стимулювали їх освітню активність, сприяли формуванню позитивного іміджу школи.

Перша програма спецкурсу "Латина" (1994 р.) була схвалена на засіданні ради районного методичного кабінету відділу освіти, погоджена обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. По-

чинаючи вивчення іноземної (англійської чи французької) мови з другого класу, учні в 8 класі знайомилися з граматичними основами латинської мови як основи романо-германських мов.

Піонером бути нелегко, тому процес упровадження в навчальний процес спецкурсу "Латина" мав багато проблем. Підручників із латинської мови школа в перший рік викладання предмета не мала, тому уроки відбувалися в лекційному режимі. Відповідно до програми учні отримували знання тільки про граматику латинської мови та знайомилися з крилатими латинськими висловами, опановували відомості про історію Риму. Курс передбачав вивчення нормативної, елементарної граматики, роботу з латинсько-українським словником, читання, переклад, морфологічний і синтаксичний аналіз текстів латинською мовою, лексичні зіставлення латинської, української та іноземних мов. Зокрема, на уроках велика увага приділялася зіставленню латинських коренів, префіксів і суфіксів з українськими, англійськими і німецькими формами. Це допомагало учням розширити мовні знання, підвищувало їх грамотність. Методика викладання латини в школах на той час була не напрацьована. Доводилося вести відбір оптимальних методів і прийомів роботи на уроках з методики викладання іноземних мов, української та російської.

Спіраючись на постулат Дж. Дьюї про те, що істинними знаннями є лише ті, що дають змогу пристосувати власні цілі та завдання до реальних умов життя, лише 1998 р., коли перші наші учні, котрі вивчали латинську мову, стали студентами ВНЗ, ми отримали можливість після першого студентського семестру почути їхню думку про користь від знань, отриманих під час вивчення спецкурсу, проаналізувати їхні побажання, зауваження, виникла необхідність створення нової редакції авторської програми. Крім змін у теорії програма потребувала і змін вікової категорії учнів. Дослідження психологічної науки, спостереження за активністю сприйняття матеріалу учнями дозволили нам зробити висновки, що віковий ценз 8-9 клас нами обрано помилково. Учні 8 класу краще запам'ятовували теоретичний матеріал, лексику, крилаті вислови, процес навчання відзначався активністю і результативністю. У 9 класі ми спостерігали значне зниження інтересу до предмета, і це не залежало від методичних прийомів чи розумового рівня учнів класу. Тому, провівши психолого-педагогічний консиліум, ухвалили рішення про викладання спецкурсу "Латина" в 7-8 класах.

Нова програма в 1999 р., складена на основі підручників Сафроняк О. В., Чернюх Б. В. Латинський буквар. – Львів : Світ, 1994; Корж Н. Г., Шведов С. А. Латинська мова : Підручник для 9-11 класів, ліцеїв, гімназій та гуманітарних класів загальноосвітніх шкіл. – К : Абрис, 1995; "Трансформація гуманітарної освіти в Україні", Козовик І. А., Шипайло Л. Д. Підручник латинської мови : Підручник для студентів медичних інститутів. – "Вища школа" К., 1976, після відповідного рецензування була погоджена ПОІППО. Вона давала можливість сформувати цілісну лінгвістичну підготовку учнів. Адже учням під час вивчення латинської мови не тільки дається певна сума правил, що складають основу латинської граматики, але і проводяться пояснення з історичної точки зору виникнення цих правил, порівняння їх з аналогічними явищами в сучасних іноземних мовах. А вивчення теоретичного матеріалу підпорядковане поступовому проходженню латинської граматики в усіх її аспектах. Вивчення мови супроводжувалося переглядом відеофільмів, розповідями про історію та культуру Риму, вивченням крилатих латинських висловів, порівнянням лексики української, французької, англійської.

Особлива увага зверталася на закріплення словникового запасу. Володіння іноземною мовою вимагає від нас в середньому – 2-3 тис. слів. Ще до початку знайомства з латиною велика кількість латинських лексичних елементів є фактично знайомою тим, хто розмовляє українською мовою. Якщо латинська лексика важко засвоюється, як нарікають мовознавці, то, більш за все, велика кількість українських слів латинського походження вживається учнями несвідомо. Наприклад, деяким учням можуть бути невідомі слова *акведук*, *акварель*, *конкордат*, *філія*, *тераріум*, *віадук*, *тривіальний*, *інкримінувати* та інші. У інших можуть бути неточні або взагалі неправильні уявлення про відомі їм слова *акваріум*, *аеронавт*, *потенційний*, *аудиторія*, *декламація*, *дебітор*, *фабула*, *лабораторія*, *монстр*, *меморандум*, *нумерація*, *валентність*, *патріот*, *партер*... Запас слів залежить, звичайно, від індивідуальної, загальної підготовки, від рівня та якості викладання національної мови, від оточення та інших факторів. Тому латинську мову ми розглядали як "допоміжний інструмент" для кращого осмислення і розуміння української мови, адже основна мета курсу "Латина" є розширення лінгвістичного світогляду, що веде до підвищення рівня культури мовлення українською мовою. Тому на уроках спе-

ціально відводився час для роботи із "Словниками іншомовних слів", пошуку слів латинського походження та осмислення їх значення. Ця робота викликала великий інтерес учнів, тому що самостійні дослідження допомагали зрозуміти сенс багатьох слів української мови, створювали ефект відкриттів, а творчі роботи за результатами діяльності "Що нового я дізнався про лексику рідної мови" дозволяли стверджувати, що наші учні осмислено сприймали лексичну систему української мови.

На кожному уроці враховувалися загальноосвітні можливості латинської мови та її культурологічна роль, відбувалося постійне звернення до міфології та літератури, крилатих латинських висловів етичного, естетичного та загальнолюдського значення. Після вивчення курсу нормативної граматики створювалося підґрунтя для читання уривків текстів із Цезаря, Цицерона, Самостія, Тацита та ін. Твори римських поетів розглядалися в кращих перекладах українською мовою, щоб учні відчули красу і значимість творів, не лише долаючи труднощі перекладу.

При проведенні уроків використовувалися різні педагогічні прийоми (фронтальне, ущільнене та індивідуальне опитування, письмові роботи (перевірні, контрольні, самостійні), роботи учнів біля дошки, робота з таблицями, словником, текстом, наочними посібниками, аналіз тексту, розповідь учителя, самостійні роботи учнів за темами). Традиційними і найбільш результативними були творчі учнівські роботи-роздуми за визначеним учителем крилатим висловом.

Крім навчальних занять, з учнями проводилася і позакласна робота, яка включала гру-змагання між двома групами класу, невеликі театральні вистави латинською мовою; публічні читання латинських авторів в оригіналі; дослідницьку лінгвістичну роботу з питань впливу латинської мови на українську і європейські мови.

У Карлівській гімназії "Латина" вважалася обов'язковим компонентом гімназійної освіти в 7-8 класах суспільно-гуманітарного профілю. Цікавим є факт, що і в школах Англії курс "Латина" теж викладається для учнів восьмих класів, що обумовлено віковими та психологічними особливостями дітей.

Як результат, наші учні значно швидше і краще засвоювали іноземну мову, глибше розуміли граматичні процеси, що відбуваються в українській мові. Випускники не мали проблем із адаптаційним періодом у ВНЗ під час вивчення латинської мови. Особливо комфортно у ВНЗ себе відчува-

ли майбутні юристи, філологи, медики. Знання крилатих латинських висловів збагачувало мову наших учнів.

Та, на жаль, цей курс не викладається в школі з 2005 року. До зникнення предмета привело багато причин: кадрові, фінансові, зміна стратегії розвитку гімназії. Нині у Полтавській області в жодній школі латинська мова не вивчається. Та і стандарту за курсом "Латинська мова" для шкіл немає, тому цей предмет вводиться поки тільки в окремих школах України, що мають гуманітарну спрямованість. Усвідомити пріоритетну роль латинської мови в галузі науки і культури повинні, насамперед, ті загальноосвітні школи, що називають себе гімназіями. Аналіз навчальних планів сучасних гімназій свідчить про ігнорування цими навчальними закладами предмета "латинська мова".

Практика вивчення латинської мови в школах м. Києва

Представники видання "Дзеркало тижня" провели на своєму сайті в Інтернеті опитування батьків, школярів, учителів: "Яку київську школу (ліцей, гімназію) ви вважаєте найкращою?". З усіх названих шкіл, гімназій і ліцейів виокремили двадцятку тих, що зустрічаються найчастіше: Олександрійська гімназія, "Гармонія", № 178 Солом'янського району м. Києва, "Києво-Могилянський колегіум", Український колеж ім. В. О. Сухомилинського, ліцей "Всесвіт", "Голосівський" № 241, "Гранд", Державний ліцей № 100 "Поділ", "Київський ліцей бізнесу", Києво-Печерський ліцей № 171 "Лідер", Міжнародних відносин № 51, Політехнічний ліцей Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут", "Природничо-науковий ліцей № 145", Британська Міжнародна Школа (БМШ), Київ, спеціалізована школа № 34 із поглибленим вивченням англійської мови, спеціалізована школа № 57 м. Києва з поглибленим вивченням англійської мови, спеціалізована середня загальноосвітня школа № 106 Шевченківського району м. Києва, спеціалізована школа № 112 ім. Т. Шевченка, спеціалізована школа № 155 Шевченківського району м. Києва. Аналіз навчальних планів цих шкіл свідчить, що учні здебільшого вивчають три іноземні мови, до найбільш поширених належать: англійська, французька, німецька, іспанська. При вивченні іноземних мов у цих закладах широко використовуються мультимедійні засоби навчання та навчально-методичні комплекси Кембриджського університету. Латинську мову у цих навчальних закладах,

починаючи із 5-го класу, впроваджено лише в Києво-Печерському ліцеї № 171 "Лідер", де іноземні мови поглиблено вивчають із першого класу. Основною (першою) іноземною мовою є англійська з 1-го класу, друга іноземна – німецька, французька, іспанська (за бажанням учнів та батьків) – вивчається з 5-го класу. П'ятнадцятирічний досвід викладання латинської мови в м. Києві має спеціалізована школа № 239 із поглибленим вивченням німецької мови, школа німецького мовного Диплому (Deutsches Sprachdiplom) Уряду ФРН. Вивчення цього курсу в школі очолює відомий як в Україні, так і за її межами латиніст Чуракова Людмила Петрівна, яка є автором підручників для юристів "Латинський язик для юристів" та для шкіл "Lingua Latina scholastica". Зміст програми та навчального плану з латини в цьому закладі дають можливість проводити щорічні наукові конференції з латинської мови.

Вплив на якість складання учнями ЗНО спецкурсів з латини

На запитання: чи потрібно відроджувати в школах давно забутий предмет, ми вже відповіли позитивно, розглянувши важливість знання латини для вивчення іноземних мов індоєвропейської сім'ї. Спробуймо дослідити, чи допоможе знання латини учням під час найвідповідальнішого моніторингу якості навчальних досягнень випускників середніх навчальних закладів – зовнішнього незалежного оцінювання. Оскільки латина є основою термінології багатьох наук, то аналізу ми піддали терміни, що є базовими для предметів, з яких учні склали ЗНО.

Учителі української мови стверджують, що учні не обов'язково повинні знати латину, щоб отримати декілька додаткових балів під час тестування, адже латинськими термінами є лише назви розділів та наук: фонетика, лексика, орфографія, лінгвістика тощо. Знання з латини учням можуть стати в нагоді під час вивчення тем "Запозичення з інших мов" та "Е, И в коренях слів іншомовного походження", але вони лише виконують функцію поглиблення отриманої на уроках інформації. Хоча українські філологи відзначають особливий вплив на українську мову латини, особливо яскраво це виявляється на рівні лексикології та в офіційно-діловому стилі. Для нього характерні усталені мовні звороти, стандартні початки і закінчення документів, поділ на частини. У цьому стилі закріпилося чимало специфічних термінів, традиційних форм. Він позбавлений образності й емоційності. Побудова речень відзначається лаконізмом, речення чіткі й не-

кладні. В авторефераті дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук Миронової Валентини Миколаївни "Грамматичні особливості латинської актової мови XV – XVI ст. в Україні (на матеріалі городських і земських судових актів Галицької, Сяноцької, Перемишльської і Львівської адміністративних округ Галицької Русі) представлені наукові розвідки щодо інтерференційного взаємовпливу латинської та староукраїнської граматики в актових (ділових) документах, що виявляється на морфологічному рівні та у синтаксисі – транспозиції вказівного займенника в іменник у підметовій функції; прислівника, дієприкметника, іменника в дієслово у присудковій функції. А дотримання норм класичного порядку слів латинської мови, зумовлене логічною акцентуацією того чи іншого члена речення, до цього часу проявляється в українському діловому мовленні, що і надає реченням чіткості. Уміння складати ділові папери є однією із вимог, що стоїть не тільки перед випускниками шкіл, але і перед громадянами кожної країни, тому що документи широко використовуються у нашій повсякденній діяльності як джерела та носії інформації, вони сприяють удосконаленню внутрішньої організації будь-яких підприємств, закладу чи установи.

Наступну групу шкільних предметів складають математика, фізика. Яке знання має знання латини для учнів, які складають ЗНО із цих предметів? Звичайно, і тут не обійшлося без впливу цієї мови. Під час навчального процесу учні отримують інформацію про значення та походження термінів *коло, квадрат, функція, абсциса, астрономія, протон* тощо, користуються латинським алфавітом для позначення точок та геометричних фігур. Але на якість розв'язування завдань, задач, розуміння суті фізичних явищ чи терорем знання чи незнання латинської мови суттєво не впливає.

Курс латинської мови допоможе отримати базові знання з однієї з основних європейських мов, що мала величезне значення в історії, якою складена велика кількість історичних документів, державних актів і дасть учням змогу звертатися до цих документів в оригіналі. Латина – предмет, який має широкий спектр впливу на учнів. Діти вивчають не тільки мову, а також і літературу і цивілізацію давніх римлян. Латина дуже цікава тому, кого приваблюють особистості, ідеї, слова, думки минулого або особливості побудови суспільства. Вивчення історії античної, і зокрема римської, культури дає змогу зрозуміти закономірності розвитку багатьох соціальних та культурних феноменів, робить можли-

вим більш ґрунтовний підхід до вивчення й розуміння сучасних соціальних і культурних процесів. Події та герої римської культури та історії осмислюються у зв'язку із цим як культурні символи, що допомагають глибше розуміти сучасність. Аналіз тестових зошитів для ЗНО з історії свідчить, що тим, хто захоплюється цією наукою, латина дає перспективи для розширення своїх знань, розуміння суті історичних документів та джерел. Але терміни, якими повинні оперувати випускники з історії, вже набули статус загальнонавчаних європейського зразка, тому учні під час тестування звертають більшу увагу на розуміння суті поняття, ніж на латинський переклад.

Особливої ролі латина набуває в розумінні не тільки термінології, але і на основі перекладів суті природничих наук хімії, географії, біології. Наприклад: абразія (лат. – зіскоблювання) – руйнування берегів водою хвилями; абсорбент (лат. – поглинаючий) – речовина, здатна поглинати інші речовини; препарат (лат. – виготовлений) – речовина, приготована для хімічного аналізу, частина рослинного чи тваринного організму, підготовлена для дослідження; абориген (лат. – від початку) – житель певної країни. І хоча географія – наука, що була зароджена в Греції, і більша частина термінів належать грецькій мові, можемо стверджувати, що знання латинської мови допоможе учням глибше зрозуміти суть понять: урбанізація (лат. міський), міграція (лат. переселяюсь) тощо. Греко-латинська наукова терміносистема традиційно є фундаментом природничих наук. Сума греко-латинських назв анатомічного, клінічного, фармацевтичного, профілактичного та інших напрямів лише у медицині становить понад 500 тис. термінів.

Сьогодні знання основ латинської граматики, спеціальної лексики й основного греко-латинського словотворчого фонду забезпечує професійну термінологічну грамотність спеціаліста багатьох галузей, водночас значно підвищує його загальнокультурний рівень.

Отже, в умовах упровадження Концепції профільності освіти особливої актуальності набувають курси латинської мови для філологічного, хіміко-біологічного та географічного профілів.

Дискусії про роль латини в сучасній Європі

Думається, що вивчення досвіду впровадження цього предмета на всеукраїнському рівні ще попереду, як попе-

реду і дискусія про латинську мову в житті сучасного школяра. Та неможливо не звернути увагу на останні публікації у пресі, що стосуються визначення офіційної робочої мови Європейського Союзу країн ЄС. Ватиканський часопис "Обсерваторе Романо" висунув ідею, що стародавня мова римлян – латина – має стати офіційною робочою мовою ЄС, приводячи аргументи, що латина залишалася міжнародною мовою урядування, навчання та літератури у більшості країн Європи десь ще 300 років тому, коли вже на зміну латині прийшли сучасні міжнародно визнані мови на зразок англійської, французької чи німецької. А в деяких частинах Європи латина відійшла з офіційного вжитку буквально трохи більше ніж 100 років тому, наприклад, парламент Угорщини вів свої засідання латиною ще у другій половині XIX ст.

Фахівець з латиномовної філософії Віктор Котусенко прокоментував дискусію навколо латини в ефірі Бі-Бі-Сі та відповів на запитання, чи допоможе латина відродити європейцям своє коріння і чи має шанс стати мовою міжнародного спілкування: "Коли ведеться мова про латину і її роль в Європі, треба брати до уваги декілька чинників. Справа в тому, що це, практично, єдина мова, яка так довго існувала як робоча мова багатьох країн в політиці, науці, філософії, літературі. Всі були залучені у цей спільний мовний простір. Якщо говорити взагалі про щось, що об'єднує європейські країни між собою, то меншою мірою це може бути навіть християнство. В Європі ведеться дискусія про те, чи варто вважати, наприклад, християнський вимір об'єднуючим для європейців. Дехто вважає, що об'єднує країни в сенсі самоідентичності більшою мірою саме латинська мова. Латина, по суті, не є стовідсотково мертвою мовою. Звичайно, відновлення мови потребує волі великої кількості людей, як це було у випадку з івритом, який теж вважався мертвою мовою. Але ситуація з латиною зараз є кращою, ніж була з івритом на самих початках, коли намагалися його відновити. Що саме завважає латині знов повернутись до вжитку? Крім кількох науковців, мало хто достатньо володіє латиною для того, аби на ній спілкуватися і писати. Але все залежить від того, з чиїх вуст лунає латина. Особливі зміни в підходах до латини відбулися в епоху Інтернету, в мережі люди пишуть латиною. Зміни в Інтернеті і зміни загалом у засобах масової комунікації дозволяють спеціалістам з латини спілкуватися між собою. Є багато гуртів в Інтернеті людей, які спілкуються між собою виключно латиною".

Викладання латини зазнало певного спаду, але зацікавленість цією стародавньою мовою нині зростає у Європі і решті світу. Наприклад, у Фінляндії навіть існує програма радіоновин латиною, що зветься "Нунції Латині".

І хоча англійська мова, яку інколи називають "латиною" ХХ ст., цілком очевидно встановила себе як основний міжнародний засіб спілкування, водночас залишаючись мовою певних конкретних держав, разом із їхніми інтересами, державами на сьогодні проводиться низка заходів щодо поширення вивчення латини в школах. Адже в Британії, як і в школах Російської імперії, довгі роки, коли йшла мова про методику вивчення латини, малося на увазі "зубріння, безглуздий переклад античних текстів, обов'язкове покарання вчителем за незнання".

Підходи та методи викладання латини суттєво змінюються. Замість того, щоб займатися перекладом речень на латину, в школах Англії був розроблений новий курс, який робить наголос на розвиток навиків читання учнів за допомогою дібраних історій, тісно пов'язаних із культурою першого століття нашої ери. Тому, коли йдеться про латину на сучасному рівні, то вивчення цього предмета побудоване тут не тільки на вивченні лінгвістичних особливостей мов, але на більш виразному і привабливому контексті.

Латина за своєю природою є нейтральною, транснаціональним посередником у спілкуванні і певним сховищем європейських культурних традицій. Латинська мова зараз є невід'ємною частиною наукового, духовного, адміністративного та культурного життя України. Процес запозичення латинізмів триває досі, але інтенсивність його є значно меншою. Сьогодні знання основ латинської граматики, спеціальної лексики й основного греко-латинського словотворчого фонду забезпечує професійну термінологічну грамотність спеціалістів різних галузей, водночас значно підвищує їх загальнокультурний рівень.

Латина і досі приваблює своєю лаконічністю, досконалістю морфологічної структури, лексичним багатством, виразністю, рухомою словотворчою структурою. Доречними є слова видатного римського оратора і письменника Цицерона: "Non tam praeclarum est scire Latine, quam turpe nescire", що означає: "Не так почесно знати латину, як ганебно не знати її".

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллаєв Ю.Н., Бушуй А.М. *Іноземні мови в сучасному світі: еволюція методики навчання*. – Ташкент, 2000. – 271 с.
2. Ісаєвич Я.Д. *Братства та їх роль в розвитку української культури 16-17 ст.* – К. : Наукова думка, 1966.
3. Ісаєвич Я. *Освітній рух в Україні 17 ст.* / Я. Д. Ісаєвич // *Київська старовина*. – 1995. – № 1.
4. *Історія української культури. Під заг. ред. Івана Крип'якевича*. – К. : АТ "Обереги", 1993.
5. Клепко С. Ф. *Філософія освіти в європейському контексті* / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 328 с.
6. Козовик І. А. *Підручник латинської мови* / І. А. Козовик, Л. Д. Шипайло. – К. : Вища школа, 1976.
7. *Концепція гуманітарного розвитку України. // Стратегічні пріоритети*. – 2009. – № 3 (12).
8. Лисенко І. *Петро Могила: Київський митрополит, засновник Києво-Могилянської академії 17 ст.* / І. Лисенко // *Україна*. – 1991. – № 26.
9. *Мединський Є. Братські школи України і Білорусії в 16-17 ст.* / Є. Мединський. – К., 1958.
10. *Огієнко І. Українська культура* / І. Огієнко. – К., 1991.
11. *Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище загальноосвітнього навчального закладу* / К. І. Приходченко. – Х. : Вид. група "Основа": "Триада+", 2007. – 160 с. (Б-ка журналу "управління школою"; Вип. 8 (56)).
12. *Проект шкільних класичних предметів (Кембріджський університет) [Електронний ресурс]*. – www.cambridgescp.com.
13. *Пушкін А. С. Сочинения. В 3-х т. Т.2. Поэмы; романы в стихах*. – М. : Худож. лит., 1985. – 735 с.
14. *Стратий Я. М. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии* / Я. М. Стратий, В. О. Литвинов, В. А. Андрушко. – К., 1982.
15. *Титов Хв. Стара вища освіта в Київській Україні 16 – початку 17 в.* / Хв. Титов. – К., 1924.
16. *Українська культура : Лекції за ред. Дмитра Антоновича*. – К. : Либідь, 1993.
17. *Философская мысль в Киеве*. – К., 1982.

Стаття надійшла в редакцію 27.06.2010 ■

Висвітлюється проблема теорії та практики організації профільного навчання учнів старшої школи на базі міжшкільних навчально-виробничих комбінатів як однієї з можливих зовнішніх форм профілізації загальноосвітніх навчальних закладів. Розкрито досвід роботи, основні напрямки, результати діяльності та перспективи організації профільного технологічного навчання на базі Кременчуцького МНВК № 2.

Освещена проблема теории и практики организации профильного обучения старшеклассников на базе межшкольных учебно-производственных комбинатов как одной из возможных внешних форм профилизации общеобразовательных учебных заведений. Раскрыты опыт работы, основные направления, результаты деятельности и перспективы организации профильного технологического обучения на базе Кременчугского МУПК № 2.

Problem of the theory and practice of profiled education of students in the high school of interschool educational-industrial complex as one of the possible external forms of profiling of general education is revealed. Experience, driving directions, results and prospects of the technological profile learning organization based in Kremenchug MNVK number 2 are revealed.

МІЖШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-ВІРОБНИЧИЙ КОМБІНАТ (МНВК) У КОНТЕКСТІ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

В. Г. Чемшит, І. Б. Бурмус

XXI століття – це час переходу від індустріального до високотехнологічного інформаційного суспільства. Сьогодні технологізація – об'єктивний процес еволюції освіти, що сприяє вирішенню її якісно нових завдань. Отже, технологічна освіта підростаючого покоління на порозі третього тисячоліття стала необхідною складовою загальної середньої освіти, важливою умовою цілісного й гармонійного розвитку особистості школяра. Упровадження технологічного напрямку профільного навчання сприяє поліпшенню якості технологічної освіти школярів.

Відповідно до Концепції 12-річної середньої освіти в Україні та Концепції профільного навчання у старшій школі з вересня 2010 року розпочнеться обов'язковий перехід старшої школи на профільне навчання.

Нині в Україні профільним навчанням в середньому охоплено понад 66 % старшокласників. На першому місці – природничо-математичний напрям, за яким навчаються близько 142,5 тис. учнів, технологічний – 128 тис. учнів, філологічний – 118 тис., суспільно-гуманітарний – 66 тис., спортивний – 14 тис. та художньо-естетичний – 6,5 тис. [1, с. 5].

У Полтавській області в 2009-2010 н.р. профільним навчанням охоплено 12 501 учнів старшої школи, що становить 67,7 % загальної кількості учнів 10-11 класів (18 453).

За технологічним напрямом навчаються 3 961 учнів (32 %); природничо-математичним – 3 479 учнів (27,8 %); філологічним – 2 850 учнів (22,7 %); суспільно-гуманітарним – 1 941 учнів (15,5 %); спортивним – 186 учнів (1,4 %) та художньо-естетичним – 84 учні (0,6 %).

У Концепції профільного навчання в старшій школі, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 11.09.09 р. № 854 зазначено, що однією із зовнішніх форм організації профільного навчання є "міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК) – навчальний заклад, який забезпечує потреби учнів загальноосвітніх навчальних закла-

дів у профорієнтаційній, допрофесійній та професійній підготовці" [4, с. 6].

В умовах переходу загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання слід враховувати, що більшість учнів на час закінчення старшої школи стануть повнолітніми і питання своєчасного здобуття професії значно загостриться. Особливо відчутно це торкнеться учнів із найменш захищених, малозабезпечених сімей та молодь, яка закінчить загальноосвітні навчальні заклади з невисоким рівнем знань та не зможе через об'єктивні чи суб'єктивні причини продовжити навчання в навчальних закладах вищих рівнів акредитації. У зв'язку з цим дедалі більше переваг надається системі спеціалізованої підготовки, зокрема на базі МНВК. Адже маючи ту чи іншу спеціальність, діти стають конкурентоспроможними на ринку праці, самостійно можуть заробляти кошти і навчатися за вечірньою чи заочною формами навчання.

У Полтавській області, як і в Україні загалом, відчутна тенденція згортання міжшкільних навчально-виробничих комбінатів: на сьогодні із 13 МНВК (1999 р.) залишилося 5 (Кременчуцький МНВК № 2, Диканський, Карлівський, Козельщинський та Семенівський). На їхній базі здійснюється професійна підготовка понад 3 000 (76 % охоплених технологічним профілем навчання) учнів із 17 ліцензованих професій на рівні Державних стандартів та із 8 спеціальностей ведеться допрофесійна підготовка, профорієнтаційна робота, забезпечується наступність навчання.

Незначний життєвий досвід учня, який отримав базову середню освіту, недостатнє знання ним своїх психофізіологічних та особистісних якостей породжують труднощі при професійному самовизначенні. За результатами моніторингу професійних намірів майбутніх випускників, проведеного обласним центром зайнятості, можна говорити про недостатню поінформованість учнівської молоді про професії та спеціальності, яких потребує ринок праці, про навчальні заклади, де їх можна набути та особливості сучасного виробництва [8, с. 29].

В умовах МНВК старшокласник обов'язково знайомиться з поглибленими варіантами навчальних предметів, а також із майбутніми професіями, до яких відкривається шлях після закінчення школи. Як свідчить психологічний моніторинг, "МНВК захищає 42 % учнів від помилкового вибору, а 58 % учнів переконує у правильному професійному виборі. Випробування себе в професійній діяльності і можливість зміни обраного профілю оберігає учня від психологічних

травм, заощаджує матеріальні і фізичні витрати сім'ї молодої людини" [10, с. 19].

Має значні напрацювання та здійснює вагомий внесок у розвиток технологічної освіти в області Кременчуцький МНВК № 2 (директор Бурмус Іван Борисович).

Заклад спрямований на виконання власного Статуту та Положення про МНВК, "задовольняє потреби громадян, держави і суспільства у поглибленні базової трудової підготовки школярів 8-11 (10-11) класів, здійснює професійне консультування учнівської молоді, організовує її добровільну продуктивну працю та забезпечує реалізацію потреб особистості в отриманні професії і кваліфікації відповідно до її інтересів, здібностей, наявних умов. Комбінат є центром трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл і може охоплювати різними формами навчання, трудової діяльності не тільки школярів, а й незайняту частину молоді" [9, с. 256].

Комбінат має ліцензію на надання освітніх послуг з одержанням професійної освіти на рівні кваліфікаційних вимог до курсового професійно-технічного навчання із 12 професій: токар, швачка, кравець, водій автотранспортних засобів категорії "BC", водій автотранспортних засобів категорії "B", "C" (курсове професійно-технічне навчання, перепідготовка, підвищення кваліфікації), оператор комп'ютерного набору, помічник вихователя дошкільного закладу, основи підприємницької діяльності, оператор комп'ютерної верстки, секретар керівника (організації, підприємства, установи), слюсар з ремонту автомобілів, слюсар із механоскладальних робіт.

Кременчуцький МНВК – це навчальний заклад, який здатний виконувати функції середнього професійно-технічного навчального закладу для учнів старшої школи.

За період існування (30 років) понад 15 тис. випускників шкіл міста одержали робітничі спеціальності, зокрема: 1980-1981 н.р. – 2 500 учнів із 17 спеціальностей; 1981-1982 н.р. – 1 266 учнів із 15 спеціальностей;... 2003-2004 н.р. – 1 181 учень із 10 спеціальностей; 2005-2006 н.р. – 554 учні із 5 спеціальностей.

У 2009-2010 н.р. професійним навчанням на базі МНВК № 2 охоплено 882 учні із 10 загальноосвітніх навчальних закладів м. Кременчука (31 група) із таких спеціальностей: водій категорій "B" і "C" – 147 учнів; оператор комп'ютерного набору – 168; токар – 45; швачка – 71; кравець – 61; слюсар механоскладальних робіт – 44; автослюсар – 53; вихователь дошкільних закладів – 72 та за курсом "Основи підприємницької діяльності" – 74 учні.

У вечірній час комбінат здійснює курсову підготовку водіїв автотранспортних засобів категорії "В", операторів комп'ютерного набору, секретарів керівника та перепідготовку водіїв з категорії "В" на "ВС".

Крім того, працюють гуртки технічної творчості: "Умілі руки" (слюсарний напрям), "Печворк", "Комп'ютерний дизайн", "Театр мод".

Для колективу МНВК вислів метра французької літератури А.Моруа: "Навчіть ваших дітей одного або навіть декількох ремесел. Ніхто не знає, яким стане світ завтра, але завжди будуть потрібні люди, які вміють працювати руками" став девізом у роботі.

У комбінаті працює лише 18 педагогічних працівників, але це потужний викладацький корпус: 11 мають вищу освіту, 2 – середньо-технічну та 5 – середню спеціальну (із складу майстрів виробничого навчання). Педагоги постійно підвищують свій професійний рівень: 4 мають кваліфікацію "Спеціаліст вищої категорії"; 3 – "Спеціаліст першої категорії", а серед майстрів виробничого навчання один має вищий посадовий оклад.

Для успішної організації професійної підготовки у комбінаті створена достатня матеріально-технічна база. Відповідно до сучасних вимог обладнані комп'ютерний клас, кабінети з автосправи, швейної та токарної, слюсарні майстерні тощо. Для практичного навчання майбутніх водіїв транспортних засобів категорії "В", "С" створено автотранспортний парк із 8 навчальних автомобілів: вантажні-ГАЗ-53 та ГАЗ-52; легкові – ГАЗ-3102 ("Волга"), ВАЗ 1118-110-30 ("Лада" "Калина") та ЗАЗ-1103 ("Славута"). Учні вивчають основи машинобудування, опановують слюсарну справу, будову автомобіля та його ремонт.

Сьогодні однією з провідних тенденцій розвитку освіти є її інформатизація, а отже, діяльність учителя набуває нових характеристик, потребує сучасних умінь.

У 2007 р. всі педагогічні працівники МНВК № 2 успішно пройшли навчання за програмою "Microsoft. Партнерство у навчанні".

У комбінаті широко впроваджуються інформаційно-комунікаційні технології, постійно оновлюється програма навчальних курсів "Оператор комп'ютерного набору" та "Оператор комп'ютерної верстки". Кабінет інформаційно-комунікаційних технологій обладнано шістьма сучасними комп'ютерами, підключеними до Інтернету, шістьма копіювально-розмножувальними апаратами.

У процесі підготовки операторів комп'ютерного набору та операторів комп'ютерної верстки учні вчаться вільно працювати з ОС Windows XP та Vista, оволодівають всіма програмами пакету Microsoft Office та засобами навігації у мережі Internet, створюють власні презентації, web-сторінки та учнівські портфоліо.

У межах навчального закладу здійснюється видавнича і поліграфічна діяльність, розробляються рекламні матеріали.

Підготовка токарів та слюсарів із механоскладальних робіт ведеться в токарній майстерні, де є 30 верстатів (токарно-гвинторізні, свердлильні, фрезерні, заточувальний і токарно-револьверний). Для слюсарних робіт встановлені верстаки, лещата. Майстерня забезпечена контрольно-вимірювальним і слюсарним інструментом у достатній кількості.

Для підготовки швачок і кравців у МНВК № 2 обладнано швейну майстерню, що нараховує 30 швейних машин. Серед них промислові зшивальні машини, краєобметувальні машини (оверлоки), плоскозшивальні та побутові швейні машини.

За спеціальністю "Помічник вихователя дошкільних закладів" учні вивчають питання педагогіки і психології дошкільного виховання, а під час практики проводять з вихованцями розвивальні ігри та заняття з народознавства, знайомлять дошкільнят з українськими народними традиціями. "З любов'ю до дітей" – таку назву мають відкриті залікові заняття учнів 11 класу, які обрали цей профіль.

У комбінаті налагоджено зв'язок із Кременчуцьким педагогічним училищем імені А.С. Макаренка. Учні які навчаються за спеціальністю "Помічник вихователя дошкільних закладів", зараховуються на навчання в педучилище на пільгових умовах за результатами випускного кваліфікаційного екзамена. Традиційно головою екзаменаційної кваліфікаційної комісії є представник педучилища.

Курс "Основи підприємницької діяльності" включає такі розділи: менеджмент, маркетинг, фінансово-кредитне забезпечення підприємницької діяльності, ділові взаємини та етика підприємництва. Тут учні вчаться, як розпочати власну підприємницьку діяльність і дізнаються про секрети успіху в бізнесі.

Значення професії для учня розкривається шляхом участі у суспільно-корисній праці, яку вміло організують майстри виробничого навчання, особливо швейної і токарної справи.

Комбінат закупує сировину, матеріали. Вироби виготовляються і реалізуються учнями 10 та 11 класів. Швачки виготовляють постільну білизну, чоловічі сорочки, жіночі і дитячі сукні, дитячі комплекти, футболки, майки та багато інших виробів із трикотажного полотна, а для себе шують повсякденний одяг та сукні на випускний бал. Токарі виготовляють болти, гвинти, гайки, шайби, муфти, згони, контргайки тощо. Токарна продукція виготовляється за дрібнооптовими та індивідуальними замовленнями.

Зразки швейної продукції виготовляються на основі вивчення попиту ринку товарів народного споживання. Учні під керівництвом досвідчених майстрів виробничого навчання здійснюють маркетингове та економічне обґрунтування об'єкта проектування, створюють зразки моделей.

Традиційними стали презентації творчих учнівських напрацювань у формі "Театру мод", ярмарків технічної творчості.

Трудова мотивація значно посилюється, якщо продукт праці необхідний не лише самому виробнику, а й іншим людям (подарувати, обміняти, продати).

Зароблені комбінатом кошти витрачаються на зміцнення його матеріально-технічної бази, зокрема у 2009 році відремонтовано приміщення, обладнано кімнати психологічного розвантаження, придбано новий автомобіль "Славута".

У наш час, коли ситуація на ринку праці характеризується невідповідністю між попитом та пропозицією робочої сили, гостро постає питання подолання віддаленості професійного самовизначення учнів від реальних потреб суспільства в кадрах. Аналіз мотивів старшокласників у процесі вибору ними сфери майбутньої професійної діяльності показав, що провідне місце належить мотивам матеріального характеру (62 %), і лише 14 % мають бажання давати користь суспільству. Тільки 40% респондентів-випускників називають конкретні професії, зрідка зазначають нові спеціальності, які з'являються на ринку праці. Усе це свідчить про недостатню обізнаність випускників про професії. Проблема полягає у браку популярності робітничих професій, у яких на сьогодні на ринку праці відчувається гострий попит.

Тому профорієнтаційній роботі в МНВК № 2 приділяється велика увага. Робота здійснюється як під час навчально-виховного процесу, так і в позаурочний час за двома напрямками – робота з батьками та учнями 8-х і 9-х класів, майбутніми учнями МНВК, та робота з учнями 10-х і 11-х класів, які проходять профільну та професійну підготовку з указаних спеціальностей.

Протягом навчального року методист із профорієнтаційної роботи і педагоги, відповідальні за зв'язок із школами, на виховних годинах та батьківських зборах знайомлять учнів і батьків з професіями, на які є попит на ринку праці, та умовами навчання в комбінаті.

У МНВК проводяться дні відкритих дверей за графіком, узгодженим із кожною школою міста. Під час екскурсій всім охочим пропонується тестування на виявлення інтересів і нахилів до різних типів професій, проводяться проф-орієнтаційні консультації, індивідуальні бесіди із залученням практичного психолога. Створений та успішно застосовується комп'ютерний інформаційний комплекс "Світ професій" – максимально ефективний спосіб діагностики індивідуальних особливостей учнів, що дає їм змогу самим визначати свої професійні схильності, отримуючи миттєвий результат.

Психологами застосовується методика багатовимірного опитувальника мотивації учнів, розроблена В.Ф.Моргуном, кандидатом психологічних наук, професором, зав. кафедрою психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка.

Налагоджена система роботи "МНВК – школа – батьки", адже чинник значущості батьків у професійному виборі сучасного учня є визначальним.

Профорієнтаційне значення має організація літньої виробничої практики на підприємствах міста Кременчука, де учні (понад 50 %) працюють у складі трудових колективів протягом червня щорічно. У МНВК налагоджена робота органу учнівського самоврядування.

Значна робота в МНВК проводиться з допрофільної підготовки. Введено профорієнтаційні курси "Людина і світ професій" та спецкурс "Креслення" для учнів

Майбутні слюсарі механоскладальних робіт

8-9 класів, а також " Побудова кар'єри" – для 10-11 класів.

У комбінаті ведеться позаурочна профорієнтаційна робота. Традиційними стали щорічні конкурси професійної майстерності. Кілька останніх років проводиться конкурс "Захист професії". Переможці отримують грошові винагороди, їхні портрети прикрашають "Дошку пошани" комбінату.

Щорічно у комбінаті проводяться тижні профілів, які включають: обов'язковий випуск стінної газети, конкурси рефератів про професію, зустрічі з випускниками комбінату з певної професії, проведення профорієнтаційних та навчальних екскурсій на підприємства (вагонний та колісний заводи, кондитерську фабрику, завод КраЗ), зустріч із учнями шкіл міста та дні відкритих дверей закладу.

Налагоджено зв'язок із міським центром зайнятості. Проведено спільний захід "Ми працюємо для вас". На виконання спільного наказу Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України "Про впровадження та експлуатацію Програмно-апаратного комплексу "Профорієнтаційний термінал" від 26.08.2008 р.

№ 377/767, обласним та міським центрами зайнятості в загальноосвітніх навчальних закладах № 1, 4, 5, 6, 8, 12, 17, 18, 20, 22, 25, 30 та в МНВК запроваджено профорієнтаційні термінали.

Щорічно проводиться аналіз працевлаштування випускників МНВК. У середньому 25 % випускників продовжують навчання або працевлаштовуються на підприємства за професією, яку опанували в МНВК. Найбільший відсоток працевлаштування – за спеціальностями "Помічник вихователя дошкільних закладів", "водій автотранспортних засобів категорії "ВС" та "Основи підприємницької діяльності". У місті Кременчуці розвинута промисловість, тому з працевлаштуванням особливих проблем немає, але проблема в тому, що молоде покоління ще не розуміє, що рівень життя більшості людей у країні залежить від розвитку промисловості і виробництво зацікавлене у кваліфікованих фахівцях. Наше завдання – допомогти молоді це збагнути.

На базі Кременчуцького МНВК № 2 проводяться обласні науково-методичні семінари для методистів районних (міських) методичних кабінетів, керівників методичних об'єднань учителів трудового навчання, креслення, директорів та методистів МНВК області з проблем удосконалення технологічної освіти, формування конкурентоспроможної особистості в умовах профільного навчання. Колектив МНВК № 2 ділиться своїми напрацюваннями та досвідом роботи з вищезазначених питань.

Педагогічний колектив МНВК наслідує традиції та вшановує пам'ять його засновників та працівників.

Екскурс у минуле – з історії розвитку МНВК № 2

Навчально-виробничий комбінат розпочав діяльність **2 липня 1979 р.** згідно з Постановою бюро Автозаводського райкому компартії України та виконкому районної Ради народних депутатів м. Кременчука від 26 червня 1979 р.

Постановою було ухвалено: "Відкрити з 1 вересня 1979 року на базі приміщення колишньої селищної Ради та учбових кабінетів загальноосвітніх шкіл № 2, 5, 25, 28, 18, 26 майстерні та учбові кабінети навчально-виробничого

Працюють учні-кравчині

комбінату за профілями: деревообробка (верстатник, столяр-складальник); будівельний (штукатур-маляр, муляр-монтажник); оператор хімічного виробництва; металообробка (токарь, слюсар, фрезерувальник); електротехніка; автосправа; обробка тканин; робітник оцдакас та поштових відділень".

Директором було призначено педагога, працівника системи професійно-технічної освіти Кузуба Миколу Васильовича, зусиллями якого та при підтримці відділу народної освіти було сформовано колектив викладачів та майстрів. Перший навчальний рік для комбінату був важким: створення матеріальної бази, організація навчально-виховного процесу, робота з кадрами, але неспокійний характер директора, його вимогливість до себе і співробітників, ініціатива викладачів та майстрів, допомога базових підприємств сприяли першим успішним результатам.

Кременчуцький райвиконком приділяв значну увагу проблемам комбінату. Так, лише в 1979 – 1980 н.р. автозаво-

дом було передано на баланс комбінату 13 одиниць устаткування для різки металу, інструментів і матеріалів вартістю дві тисячі карбованців та на період учнівської виробничої практики надані робочі місця і закріплені майстри виробничого навчання з кола досвідчених робітників; автобазою № 3 – автомобіль ГАЗ-51; автоколоною 2252 – автомобіль ЗІЛ-130. Крім того, виробничим об'єднанням "Полтавадрев" були виділені матеріали для устаткування робочих місць викладачів та учнів; силами нафтопереробного заводу устатковано хімічну лабораторію; трикотажної фабрики – швейну майстерню; автозаводу, АТП – 16011 й автоколоною 2252 – укомплектовані кабінети з будови автомобіля та правил дорожнього руху.

Перше засідання Ради бригадирів відбулося 3 жовтня 1979 року, що стало початком роботи учнівського самоврядування. Головне завдання Ради бригадирів – це організація змагання учнівських бригад, виховання в усіх членів бригад відповідального ставлення до праці, виробничої дисципліни і суспільного життя колективу. Кожної чверті підбивалися підсумки змагання учнівських бригад.

Найважливішим завданням НВК була профорієнтаційна робота, яка проводилася спільно зі школами, підприємствами та профтехучилищами. Було обладнано кабінет з профорієнтації, розроблялися спільні заходи з підприємствами та профтехучилищами.

У 1980-1981 н.р. в МНВК навчалася вже 1 285 учнів за 10 спеціальностями. Було проведено першу атестацію випускників 10-х класів на присвоєння кваліфікаційного розряду. Із 638 учнів 92 % (592 учні) склали екзамен на "4" і "5", а 612 учнів (95,9 %) атестовано з присвоєнням I розряду. Організація позакласної та гурткової роботи сприяла трудовому вихованню учнів і розвитку їх технічного й творчого мислення.

За 2 роки роботи комбінату учнями виконано робіт на 88 856 крб. У 1980-1981 н.р. було придбано 20 одиниць металоріжучого устаткування, 2 автомобілі, макет місцевості, діючу модель світлофора, навчальну і довідкову літературу, переобладнано токарну майстерню, лабораторію хімічного аналізу, обладнано кабінет контролерів-касірів, швейну майстерню. Силами учнів будівельних професій реконструйовано і відремонтовано будинки під кабінети і майстерні загальною площею 400 м², переобладнані кабінети контролерів-касірів, автосправи, виготовлено і обладнано пульт управління робоче місце викладача автосправи, закладено фундамент під будівництво

гаража на п'ять боксів. Заробітна плата учнів складала 8 118 крб.

Кожного року підбивалися підсумки соціалістичного змагання між колективами Автозаводського і Крюківського МНВК. "За підсумками соціалістичного змагання, – писала газета "Кременчуцька зоря" в замітці "Першість за автозаводцями", – перше місце вдруге посіли автозаводці в питаннях зміцнення матеріальної бази та виконання виробничих замовлень базових підприємств, а також в наданні допомоги сільському господарству у виконанні Продовольчої програми".

Другого липня 1989 р. комбінат святкував свій десятирічний ювілей. Упродовж 10 років навчено 5 499 учнів-старшокласників за 17 спеціальностями, з них 4 175 учням присвоєно кваліфікацію з врученням свідоцтв. Після закінчення школи пішли працювати і навчатися за набутою спеціальністю 1 994 учні.

У березні 1990 року відбулася довгоочікувана подія – у комбінаті введено в експлуатацію новий корпус навчально-виробничих майстерень.

Як бачимо, МНВК відіграють вирішальну роль у організації профільного навчання, розвитку технологічних компетентностей (досвід, освіченість, ерудованість учня у сфері виробничих технологій, у різних видах предметно-перетворювальної діяльності тощо), сприяють формуванню рефлексивної моделі професійного самовизначення, яка, на відміну від адаптованої, дає учневі змогу усвідомити, оцінити, випробувати, реалізувати та спрогнозувати свої можливості й обрати успішну професію після закінчення школи.

Досвід і результати діяльності Кременчуцького МНВК № 2, зміст і структура розв'язуваних ним завдань сприяють ефективному розвитку теоретичних знань, трудових дій та їх взаємодії у формуванні професійних намірів школярів, передбачають обов'язкове здійснення після завершення навчання у старшій школі професійного самовизначення випускників та дають цілісне уявлення про реальні і перспективи організації профільного навчання на базі МНВК.

Обґрунтовані і перевірені 30-річною практикою дидактичні умови формування усвідомлення значення правильного вибору напряму майбутньої професійної діяльності є дієвим засобом подолання віддаленості професійного самовизначення учнів від реальних потреб суспільства в кадрах під час профільної підготовки старшокласників.

Теоретично обґрунтована та керована практикою система профорієнтації учнів,

працевлаштування та організації подальшої неперервної освіти випускників переконливо засвідчує дієвість вирішення педагогічним колективом МНВК № 2 м. Кременчука актуальних для особистісно орієнтованої системи освіти проблем.

Описаний досвід профільного та професійного навчання старшокласників впроваджується як МНВК, так і закладами освіти області, адже педагогічні колективи Полтавщини усвідомлюють, що "особистість повинна пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, вибудувати власну життєву траєкторію" [3, с. 5].

Індивідуальна життєва і освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного учня. Творчо проектуючи своє життя, розробляючи і здійснюючи індивідуальний життєвий сценарій, особистість опановує не лише необхідні знання, а й компетентність, і зрештою, можливо, найвище мистецтво – мистецтво жити.

Автори-укладачі: К. М. Муліка, В. Г. Чемшит. – Полтава : ПОІППО, 2009. – 64 с.

9. Книга вчителя трудового навчання : довідково-методичне видання / Упоряд. Н. Б. Лосина, В. М. Терещук. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 608 с.

10. Панок В. Г., Рудь Г. В. Психологія життєвого шляху особистості : Монографія / В. Г. Панюк, Г. В. Рудь. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 280 с.

11. Цина А. Організація технологічної освіти в умовах профільної школи // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2010. – № 3. – С. 19.

12. Цина А. Зміст технологічної освіти в умовах профільної школи / А. Цина // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2010. – № 1. – С. 22.

Стаття надійшла в редакцію 10.05.2010 ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Дятленко С., Шестаківський Л. Міжшкільний навчально-виробничий комбінат – центр підготовки до життя // Освіта України. – 14 серпня 2009. – № 59-60. – С. 5.

2. Клепко С. Сума технологій для всіх українців, або Освіта як критична метатеchnologia // Управління освітою. – 2007. – № 1.

3. Формування ключових життєвих компетентностей у процесі профільного навчання / упоряд. Л. Ф. Пашко та ін. – Полтава : ПОІППО, 2009. – 143 с.

4. Концепція профільного навчання у старшій школі // Трудове навчання. – 2010. – № 4. – С. 3-7.

5. Коберник О., Сидоренко В. Концепція технологічної освіти загальноосвітніх навчальних закладів України (проект) // Трудова підготовка в закладах освіти – 2010. – № 6. С. 3.

6. Профорієнтаційна робота зі школярами в умовах профільного навчання: науково-методичний посібник для вчителя / Мельник О. В., Уличний І. Л. / за ред. О. В. Мельника. – К. : Педагогічна думка. – 2008. – 128 с.

7. Формування конкурентоспроможної особистості на уроках трудового навчання і технологій: Методично-практичний посібник / Упор. Чемшит В. Г. – Полтава : ПОІППО. – 2009. – 124 с.

8. Роль професійної орієнтації учнівської молоді області на здобуття актуальних на ринку праці професій та спеціальностей /

У редакцію надійшли нові книги

ІННОВАЦІЙНА ОСВІТА. РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ЗА ПЕРІОД 2004 - 2010 РР.

Вступ.

Інноваційність як ознака сучасності

Очевидно: традиційна школа, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування. Вона недостатньо розвиває здібності, необхідні випускникам для того, щоб самовизначитися у світі, бути активними і мобільними суб'єктами ринку праці.

Застосування інноваційних педагогічних технологій, які є специфічними і досить складними, потребує особливих знань, навичок, здібностей педагога. Значущим є формування його компетентності, особистісно-професійних якостей, здатності жити і працювати в інноваційному режимі: прийняти і зрозуміти нове, оволодіти інноваційною ситуацією, що неможливо без творчого самовизначення, у якому провідну роль відіграє налаштованість на самовдосконалення, самоосвіту, без чого неможливе забезпечення нової якості освіти. Педагог із застарілими знаннями, байдужий до пізнання нового, формуватиме подібних собі вихованців, із яких мало хто зможе стати успішною особистістю.

У нашій області є немало вчителів, які мислять нестандартно і домагаються вагомих результатів завдяки самоаналізу, експерименту роботи на випередження.

Для них, а також усіх шановних читачів пропонуємо список наявної у бібліотеці ПОШПО літератури з інноваційної діяльності і сподіваємось, що ознайомлення з нею сприятиме формуванню вміння педагогів генерувати нові ідеї, критично ставитись до загальноприйнятих стандартів.

Прочитавши рекомендоване, Ви дізнаєтесь про:

- розвиток системи і змісту навчання в сучасному світі в контексті глобальних інноваційних тенденцій, серед яких найпомітнішими зокрема є: неперервність освіти як нова якість; значущість освіти для окремого індивіда і суспільства загалом; орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності; пристосування освітнього процесу до запитів і потреб особистості; орієнтація навчання на забезпечення можливостей особистості, її саморозкриття; знання про людину, природу і суспільство, що формують наукову картину світу як основу світогляду та орієнтують у виборі майбутнього.

І. Інноваційна діяльність: управлінський аспект

1. Ампілогова Л. Моніторинг інноваційної діяльності педагогів / Л. Ампілогова, І. Демет'єва // *Управління освітою*. – 2008. – № 26. – С. 26.

2. Андрущенко В. Інноваційний розвиток освіти в стратегії "українського прориву" / В. Андрущенко // *Вища освіта України*. – 2008. – № 2. – С. 10.

3. Аристов В. *Инновационная школа : что делать!* / В. Аристов // *Директор школи, ліцею, гімназії*. – 2007. – № 1 – 2. – С. 64.

4. Аристов В. *Школа майбутнього : проблеми, кадри, перспективи* / В. Аристов // *Директор школи, ліцею, гімназії*. – 2008. – № 3. – С. 17.

5. Бабінець С. Моніторингові дослідження ефективності інноваційних процесів як засіб забезпечення якості шкільної освіти / С. Бабінець // *Рідна школа*. – 2008. – № 3 – 4. – С. 34.

6. Валентик Н. *Алгоритм управління інноваціями : Інтерв'ю з директором* / Н. Валентик // *Директор школи*. – 2009. – № 37. – С. 2.

7. Ващенко Л. *Управління інноваційними процесами* / Л. Ващенко // *Директор школи*. – 2007. – № 23 – 24.

8. Гадецький М. *Розвиток інноваційного середовища навчального закладу* / М. В. Гадецький // *Управління школою*. – 2009. – № 25. – С. 2.

9. Громовий В. *Шлях до інноваційної моделі розвитку школи : від надлишково керованої організації до школобазованого менеджменту* / В. Громовий // *Управління освітою*. – 2008. – № 19. – С. 3.

10. Даниленко Л. *Теоретична модель готовності керівника загальноосвітнього навчального закладу до управління інноваційної діяльністю* / Л. І. Даниленко // *Постметодика*. – 2005. – № 1 (59). – С. 19.

11. *Інновації в управлінні навчальним закладом : Матеріали конференції, Харків, травень 2008 року* // *Управління школою*. – 2008. – № 22 – 24.

12. Калініна Л. *Проект інноваційної школи : стратегічне планування, управління*

* Список рекомендованої літератури за період 1998-2003 рр. з теми "Інноваційна освіта" див. у "ПМ", № 2 – 3, 2004. – С. 29 – 33.

ня інноваціями / Л. М. Калініна, Т. Д. Капустеринська. – Х. : Видавнича група "Основа", 2007. – 96 с.

13. Кізіль О. Інноваційний стиль діяльності навчального закладу / О. Кізіль, Н. Бойко // Директор школи. – 2009. – № 45. – С. 3.

14. Королук С. Інноваційне управління навчальним закладом : Сутність управління інноваційними процесами в сучасній школі / С. В. Королук // Освіта Полтавщини. – 2008. – № 16. – С. 7.

15. Кропотова Н. Інновативність як мета і засіб : Філософська парадигма освіти в епоху "великого розриву" / Н. Кропотова // Управління освітою. – 2007. – № 20. – С. 3.

16. Мариновська О. Технологія проектування та метод проектів в інноваційному менеджменті / О. Мариновська // Управління освітою. – 2008. – № 22. – С. 9.

17. Мармаза О. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О. І. Мармаза. – Х. : Видавнича група "Основа", 2004. – 240 с.

18. Михайлик Л. Інноваційний менеджмент в сучасній школі / Л. Михайлик // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 1. – С. 21.

19. Навчання : Нові стратегії розвитку / упорядник Г. О. Сиротенко. – К. : Видавництво "Шкільний світ", 2007. – 128 с.

20. Наумов Б. Школа – поліцентр : модель, план, організація діяльності / Б. М. Наумов. – Х. : Видавнича група "Основа", 2007. – 112 с.

21. Паламарчук В. Першооснови педагогічної інноватики / В. Ф. Паламарчук. – Т. 2. – К. : Освіта України, 2005. – 504 с.

22. Поручник Л. Готовність школи до інновацій / Л. Поручник // Директор школи. – 2009. – № 12. – С. 15.

23. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : Тези доповіді Міністра освіти і науки України Івана Вакарчука / Освіта. – 2009. – № 25–26. – С. 3.

24. Тітова О. Інноваційні методи управління сучасною школою : Наступність в організації науково-дослідної діяльності учнів / О. Тітова, Л. Власенко // Управління освітою. – 2009. – № 5. – С. 11.

25. Управління системою освіти сільських адміністративних районів в умовах формування інноваційної моделі розвитку галузі : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Дніпропетровськ, 22–23 березня 2005 року / упорядники : Л. Ф. Чирченко, М. Г. Ватковська. – Дніпропетровськ, ДООППО ТОВ "Інновація", 2005. – 112 с.

26. Хомич В. Інноваційні форми розбудови освітнього середовища університету / В. Хомич // Рідна школа. – 2008. – № 10. – С. 14.

II. Інноваційна діяльність педагога

27. Ажнюк Б. Інновації в системі української мови та тенденції її розвитку / Б. Ажнюк // Освіта і управління. – 2008. – № 2–3. – С. 37.

28. Алексеева Л. Содержание и результативность инновационной деятельности : Из опыта работы билингвального отделения школы-гимназии / Л. Алексеева // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. – № 3. – С. 42.

29. Андрущенко В. Інформаційні технології в системі інноваційної освіти / В. Андрущенко, А. Олійник // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 5.

30. Андрущенко В. Умови та напрями інноваційного розвитку освіти / В. Андрущенко // Вища школа України. – 2009. – № 3. – С. 5.

31. Боднар О. Інноваційні технології у форматі контрольної оцінювальної діяльності / О. Боднар // Школа. – 2010. – № 1. – С. 5.

32. Васильченко Н. "Я працюю за 21-ю інновацією" : Про коректне використання інновацій / Н. Васильченко // Завуч. – 2006. – № 14. – С. 6.

33. Гладка Т. Здійснення інноваційної діяльності та проведення педагогічних експериментів у загальноосвітніх навчальних закладах : Методичні рекомендації / Т. І. Гладка. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 28 с.

34. Гожик О. Інноваційні технології у школах життєтворчості / О. Гожик // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. – № 1–2. – С. 61.

35. Гонтаренко Л. Інновація на 12 балів... : Програмно-цільовий підхід до впровадження профільного навчання в Северодонецьку / Л. Гонтаренко // Управління освітою. – 2008. – № 5. – С. 5.

36. Горбаньова С. "Полтава – місто, відкрите для інновацій" / С. Горбаньова // Управління освітою. – 2010. – № 7. – С. 3.

37. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : Навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.

38. Ільїна В. Коли інновації втілюються? / В. Ільїна, А. Смішко // Управління освітою. – 2008. – № 7. – С. 23.

39. Інновації в освіті / Постметодика. – 2007. – № 4.

40. Інновації як основа змін освітньої практики : Інформаційно-методичний збірник / упорядник Г. О. Сиротенко. – Полтава : ПОІППО, 2005. – 160 с.

41. Інноваційна діяльність ЗНЗ / упорядник Л. Галіцина. – К. : Видавничий дім "Шкільний світ" : Вид. Л. Галіцина, 2005. – 128 с.

42. Інноваційні горизонти виховання : Спецвипуск // Завуч. – 2008. – № 22.

43. Інноваційні педагогічні технології в практиці роботи загальноосвітніх навчальних закладів України : Інформаційно-аналітичний довідник / за заг. редакцією

Ю. І. Завалевського. – Суми : ТОВ Видавництво "Антей", 2007. – 200 с.

44. Інноваційні технології в початковій школі / упорядник О. Кондратюк. – К. : Видавництво "Шкільний світ", 2008. – 112 с.

45. Камінська-Клецькова Я. Інноваційне навчання іноземних мов / Я. Камінська-Клецькова // Рідна школа. – 2009. – № 7. – С. 64.

46. Киба Н. Створення системи інноваційного середовища : Для розвитку соціальної компетентності та життєтворчості вихованців в умовах школи-інтернату / Н. Киба // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. – № 1–2. – С. 36.

47. Колесник О. Інноваційні технології проектування особистісного розвитку учнів / О. Колесник // Профтехосвіта. – 2008. – № 18. – С. 19.

48. Кравчук Л. Застосування інноваційних педагогічних методів у навчально-виховному процесі / Л. Кравчук // Сучасна школа України. – 2009. – № 8. – С. 47.

49. Кушнір В. Інноваційні підходи до розвитку творчих здібностей математично обдарованих учнів / В. А. Кушнір, Г. А. Кушнір, Н. Г. Рожкова // Шлях освіти. – 2009. – № 4. – С. 9–16.

50. Ліцей як інноваційний навчальний заклад : Саксаганський природничо-науковий ліцей м. Кривий Ріг Дніпропетровської області // Підручник для директора. – 2005. – № 1–2.

51. Мухина С. Современные инновационные технологии обучения / С. А. Мухина, А. А. Соловьёва. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2008. – 360 с.

52. Назаренко К. Інноваційний підхід до викладання іноземних мов у контексті євроінтеграції України / К. Назаренко // Рідна школа. – 2008. – № 11. – С. 26.

53. Науково-організаційні основи експертизи інноваційної освітньої діяльності в регіоні : Науково-методичний посібник / Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук, О. І. Зайченко / за редакцією Л. І. Даниленко. – К. : Логос, 2006. – 196 с.

54. Ничкало Н. Педагогічна інноватика у профтехосвіті / Н. Ничкало // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. – № 6. – С. 36.

55. Никишина И. Инновационные педагогические технологии и организация учебно-воспитательного и методического процессов в школе : использование интерактивных форм и методов в процессе обучения учащихся и педагогов / И. В. Никишина. – Волгоград : Учитель, 2007. – 91 с.

56. Оверченко В. Інновації в системі догімназійної освіти / В. Оверченко // Директор школи. – 2010. – № 10. – С. 10.

57. Паламарчук В. Першооснови педагогічної інноватики / В. Ф. Паламарчук – Т. 1. – К. : Освіта України, 2006. – 420 с.

58. Підгребя Н. Інноваційні технології як засіб розвитку творчої активності учнів : Засідання педагогічної ради / Н. Підгребя // Сучасна школа України. – 2009. – № 10. – С. 35.

59. Перехейда О. Школа повного дня як інноваційна, відкрита соціально-педагогічна система / О. Перехейда // Рідна школа. – 2009. – № 7. – С. 4.

60. Рись А. Втілення освітніх інновацій у практику роботи вчителя на прикладі застосування інформаційних технологій /

А. Рись // Рідна школа. – 2009. – № 7. – С. 20.

61. Рубан С. Інноваційна форма методичної роботи / С. Рубан // Директор школи. – 2010. – № 3. – С. 17.

62. Сагун А. Інновація в конкурсах з інформаційних технологій / А. Сагун // Школа. – 2009. – № 5. – С. 42.

63. Сиротенко Г. "Що знає Іван, чого не знає Джон?" / Г. Сиротенко // Управління освітою. – 2007. – № 13. – С. 3.

64. Сиротенко Г. Навчання не за стандартом / Г. О. Сиротенко // Управління освітою. – 2007. – № 6. – С. 3.

65. Сиротенко Г. Інноваційний розвиток освіти : проблеми переходу від теорії до практики / Г. О. Сиротенко // Управління освітою. – 2005. – № 1. – С. 2.

66. Скрябіна Т. Модель формування інноваційного стилю діяльності майбутнього вчителя історії / Т. Скрябіна // Рідна школа. – 2008. – № 3–4. – С. 22.

67. Соколовська Н. Інноваційні технології в освіті / Н. Соколовська // Директор школи. – 2009. – № 47. – С. 9.

68. Тарнопольський О. Інноваційні методи навчання : Дніпропетровський університет економіки та права / О. Б. Тарнопольський // Освіта. – 2008. – № 51–52. – С. 10–11.

69. Хуторской А. Педагогическая инноватика : Учебное пособие / А. В. Хуторской. – М. : Издательский центр "Академия", 2008. – 256 с.

70. Шкурят Л. Молодь в освітніх інноваціях : самореалізація вчителів та розвиток учнів / Л. Шкурят // Рідна школа. – 2008. – № 3–4. – С. 50.

71. Юник Д. Інноваційні технології запам'ятовування нотного тексту музикантами-інструменталістами / Д. Юник // Рідна школа. – 2008. – № 6. – С. 58.

Уклали Г. О. Сиротенко, завідуючий центром педагогічних інновацій та інформації ПОІППО, та Т. Є. Куренкова, завідувача бібліотекою ПОІППО

Стаття надійшла в редакцію 27.05.2010 ■

Ця стаття стосується маловідомого аспекту біографії помертньо канонізованого як "відомого радянського педагога" Антона Семеновича Макаренка, котрий у лютому 1937 р., після багаторічної успішної роботи в Україні на посаді керівника установ з перевиховання неповнолітніх правопорушників та бездоглядних, переїхав у Москву, де почав займатися "вільним письменством". Тут, у столиці Радянського Союзу, Макаренко укладає рецензію на твір письменниці-початківця з Ленінграда Наталі Гирей, що в підсумку призвело до руйнівних наслідків у долі молодій жінки. Цей випадок, проігнорований макаренкознавцями СРСР, також наочно ілюструє вияв Великого терору та його вплив на тогочасне радянське літературне середовище.

Ідентифікація "жертви" Макаренка, її походження і трагічної долі потребували багаторічних пошуків, аналізу, зіставлення й оцінки відповідних джерел. У перебігу цього пошуку, на яке автор статті спеціально звертає увагу читача, з'ясувалося, що суперечливі дані досі знайдених численних автобіографічних свідчень ви-явилися досить корисними для їх укладача. Щоб стати відомою письменницею, Н.Гирей було необхідно приховати сліди її "незручного" національного й соціального походження, для чого довелося не раз змінювати доволі "темну" біографію. Втім, відповідні факти можна виявити і відносно аналогічно мотивованого "неугодного" А. С. Макаренка стосовно його начебто пролетарського походження.

Настоящая статья затрагивает малоизвестный аспект биографии помертньо канонизированного в качестве "ведущего советского педагога" Антона Семеновича Макаренко, который в феврале 1937 г., после многолетней успешной работы в Украине в должности руководителя учреждений по перевоспитанию несовершеннолетних правонарушителей и беспризорников, переехал в Москву, где стал заниматься "вольным писательством". Здесь, в столице Советского Союза, Макаренко составляет рецензию на произведение начинающей писательницы из Ленинграда Натальи Гирей, которая в итоге привела к разрушительным последствиям в судьбе молодой женщины¹. Данный случай, проигнорированный макаренкооведами СССР, также наглядно иллюстрирует проявление Большого террора и его влияние на советскую литературную среду тех лет.

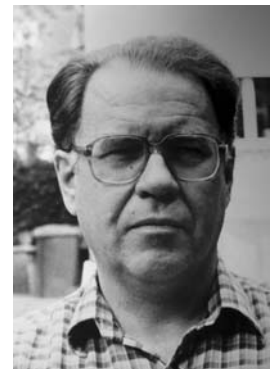
Идентификация "жертвы" Макаренко, ее происхождения и трагической судьбы потребовали многолетних поисков, анализа, сопоставления и оценки соответствующих источников. В ходе этого изыскания, на которое автор настоящей статьи нарочно обращает внимание читателя, выяснилось, что противоречащие друг другу данные найденных к этому времени многочисленных автобиографических свидетельств оказались весьма полезными для их составителя. Чтобы стать известной писательницей, Н. Гирей было необходимо скрыть следы ее "неудобного" национального и социального происхождения, для чего пришлось многократно менять весьма "темную" биографию. Впрочем, соответствующие факты можно обнаружить и в отношении аналогично мотивированного "неугодного" А. Макаренко касательно его якобы пролетарского происхождения.

The article tells about little-known aspect of the biography of Anton Makarenko, which illustrates the manifestation of the Great Terror and its impact on the Soviet literary environment of those years.

МОСКВА CONTRA ЛЕНИНГРАД

ВОЗВРАЩАЯСЬ К ТЕМЕ: АНТОН МАКАРЕНКО И НАТАЛЬЯ ГИРЕЙ

Г. Хиллиг

1.

15 июля 1937 г. в органе Союза советских писателей СССР (ССП) "Литературная газета" появляется статья А. Макаренко "Вредная повесть"² (заглавие, очевидно, принадлежит редакции³) – рецензия на произведение Натальи Гирей "Шестьдесят восьмая параллель", которое было опубликовано в двух выпусках (№№ 4-5 за 1937 г.) ленинградского журнала "Литературный современник". В повести Гирей шла речь о строительстве нового города на Севере ("Хибины", в дейст-

вительности – Хибиногорск, находящийся на Кольском полуострове, который примерно в середине декабря 1934 г., после убийства Кирова, был переименован в Кировск), о "перековке" сосланных туда "кулаков" и других "врагов народа" посредством тяжелого труда, точнее говоря: принудительного труда. Главной персонаж повести – Олесь Шовкошительный, молодой парень, "кулацкий сынок", "полный идей национальной украинской романтики"⁴.

Повесть заметили, она попала в центр

¹ См.: Абарин А., Хиллиг Г. Вредный рецензент А. Макаренко // "Постметодика", 2004, № 2-3, с.113-119.

² Факсим.: Макаренко А. Собрание сочинений. Марбургское издание (ссылки как на: СС), т.9. – Равенсбург, 1978, с.93-96.

³ Рукопись данной статьи до сих пор найти не удалось. Формулировка "вредная повесть" в опубликованной версии отсутствует.

⁴ Российский госархив литературы и искусства (РГАЛИ), 1517-1-236, л.30 об.

внимания участников расширенного заседания правления Ленинградского отделения (ЛО) ССП 15 апреля 1937 г. по вопросу о творчестве молодых авторов. Как видно из стенограммы данного мероприятия, выступающие приветствовали Н. Гирей как образец "нового типа молодого поколения писателей, воспитанного нашим временем"⁵ (Р. Д. Мессер, редактор журнала, которая представляла автора). Н. Г. Свиринов – пушкинист, литературный критик и только что назначенный секретарь "Ленсоюза" – называл повесть Н. Гирей "и талантливой, и таковой, что будет производить впечатление, что ее писал не начинающий автор, а профессионал. Это сказывается в языке, в умении построить диалог, в обрисовке круга людей и в построении сюжета. Мне хочется подчеркнуть, что вещь сюжетно очень острая, и поэтому вещь такая, которую трудно бросить, начав ее читать. Это большое достоинство, товарищи"⁶. На заседании присутствовала и Наталья Гирей, рассказавшая об истории книги, над которой она работала три года⁷. Решающий импульс к написанию этой повести Н. Гирей, по ее словам, получила от ленинградского писателя М. Ф. Чумандрина, ранее опубликовавшего близкое по тематике произведение⁸, который назначил ей встречу для беседы и "открыл целый мир, как люди живут, и как это создается"⁹.

В заметке "Литгазеты" от 20 апреля 1937 г. о заседании правления ЛО ССП автор, Б. Рест (ленинградский корреспондент газеты¹⁰), отмечает: говоря о творчестве пяти начинающих литераторов, "писатели обратили внимание, что молодые авторы пришли в литературу не помимо литкружков и "литуниверситетов", они пришли "из жизни", полные творческих сил, свежих впечатлений и острых наблюдений". Как видно из этой публикации, "Н. Гирей – в недавнем прошлом техпрот в Хибинах" – была принята кандидатом в члены Союза писателей¹¹.

Но вскоре произошел внезапный поворот не только в судьбе повести, но и в жизни ее автора и некоторых ленинградских деятелей культуры. В рецензии

А. Макаренко, написанной сразу после возвращения из Украины, где он проводил свой первый писательский отпуск (июнь 1937 г.), дана неожиданно жесткая и негативная оценка: "То, что написано на 150 страницах этой повести, оставляет у читателей впечатление тяжелое.

Книга сделана настолько неудачно, с таким нарушением законов перспективы, с таким преобладанием вражеских тонов и вражеских слов, с таким завуалированным советским горизонтом, с такими подозрительными сравнениями и с такой холодностью, что при всем моем желании быть снисходительным к молодому автору я не могу быть снисходительным"¹².

После такой недружелюбной рецензии повесть Н. Гирей вновь подверглась обсуждению на специально созванном заседании ленинградских писателей и издательских работников (26.07.1937 г.) и, в конечном счете, была признана враждебной. Именно так – "Враждебная книга" – озаглавлена заметка Л. Вича (псевдоним Л. Герасимовича) в "Литгазете" от 31 июля 1937 г. (архив ленинградского отделения Союза писателей, фонды которого могли бы дать более ясную картину, к сожалению, не сохранился). На упомянутом совещании ссылками на рецензента Макаренко подчеркивалось: он "убедительно доказал, что повесть Н. Гирей – дурно пахнущее произведение, клеветнически искажающее советскую действительность". Тем самым, сообщалось далее в материале, стало возможным вскрыть истинное "фашистско-кулацкое нутро произведения"¹³. Как видно из рукописи заметки Л. Вича, один из выступающих на заседании от 26 июля заявил: "Наш большевистский Север Н. Гирей по существу отдала кулакам"¹⁴. Ярлыки вроде "дурно пахнущий" и "фашистско-кулацкий" в то время неизбежно влекли за собой арест, лагерь или иные репрессивные меры.

Сравнение публикации в "Литгазете" с принятой за основу рукописью заметки Герасимовича о ходе заседания, датированной 27 июля, все же показывает, что столь негативное резкое название –

⁵ Там же, л.30.

⁶ Там же, л.38-38 об.

⁷ Там же, лл.40, 42 об.; см. также: Друзин В. Удача молодого автора. Роман Натальи Гирей "Шестьдесят восьмая параллель" // "Лит. Ленинград", 1937, № 93, 23.04., с.3.

⁸ Имеется в виду повесть М. Ф. Чумандрина "Белый камень" о переделке человеческой психики и сознания на соцстройке Хибин (М.-Л., 1932).

⁹ РГАЛИ, 1517-1-236, л.42.

¹⁰ См.: "Счастье литературы". Государство и писатели. 1925-1938. Документы. Сост.: Д.Л. Бабиченко. – М., 1997, с.283.

¹¹ Рест Б. Плоды равнодушия. От нашего ленинградского корреспондента. // "Лит. газета", 1937, № 21, 20.04., с.1.

¹² Макаренко А.С. Педагогические сочинения (ссылка как на: ПС), т.7, с.64.

¹³ Вич Л. Враждебная книга. Письмо из Ленинграда // "Лит. газета", 1937, № 41, с.6. Здесь название повести Гирей ошибочно приведено как "62 параллель".

¹⁴ РГАЛИ, 634-1-513, л.85.

"Враждебная книга" – исходит от редакции, которая не только сильно сократила текст своего ленинградского корреспондента, но и "усилила" политико-идеологические оценки: "дурно пахнущее произведение, клеветнически искажающее советскую действительность" – ничего подобного этим словам в рукописи заметки нет.

Через неделю Л. Вич сообщил читателям о том, что 2 августа правление ленинградской писательской организации подробно занималось "вопросом Н. Гирей" и "признало ошибочным прием ее в кандидаты Союза на основе бесспорно вредной повести". Отзыв Макаренко на повесть Н. Гирей на страницах "Литгазеты" правление "единодушно признало правильным"¹⁵. Тут же последовали жесткие кадровые решения и появились первые жертвы. Ответственный редактор журнала "Литературный современник", писатель М. Э. Козаков, выступавший 15 апреля за принятие Гирей в Союз писателей, о сообщении которого на заседании 26 июля в рукописи материала Л. Герасимовича можно прочитать: оно "свидетельствовало о том, что политический смысл повести Н. Гирей им [Козаковым. – Г.Х.] до сих пор не понят"¹⁶, 3 августа был отстранен от должности¹⁷, а вскоре исключен уже и из президиума ленинградской организации Союза писателей¹⁸.

Но на этом "дело" не закончилось. Во второй заметке, которая вышла 5 августа в "Литгазете", Л. Вич раскритиковал также и Р. Мессер за ее "рекламную" статью о повести Натальи Гирей, вышедшую в № 6 "Литературного современника"¹⁹. Этот материал, составленный еще в марте того же года (как свидетельствовала Мессер в начале августа 1937 г.)²⁰, был охарактеризован как "яркий пример двурушничества и беспринципности в литературе"²¹. На сей раз в обстоятельном послании ответственному редактору "Литга-

зеты" Р. Мессер этот упрек решительно отвергла²². О негативных последствиях для нее за поддержку Н. Гирей до сих пор ничего не известно.

Следующая отрицательная оценка повести Натальи Гирей появилась в сентябрьском номере за 1937 год авторитетного ленинградского литературного журнала "Звезда". Ее автором был сотрудник местного филиала Государственного издательства художественной литературы (Ленгослитиздата) Н. В. Лесючевский²³, который, согласно рукописи заметки Герасимовича, уже на заседании от 26 июля выступил с уничтожающей критикой политического содержания повести и упрекнул редакцию "Литературного современника" в "политической близорукости"²⁴. Вскоре после этого Лесючевский был назначен директором Ленгослитиздата²⁵, сменив на этом посту М. А. Орлова²⁶.

По словам литературоведа Е. Г. Эткин-да, "заслуги" Лесючевского "перед родной литературой велики: он – автор доносов, на основании которых с 1937 по 1953 год были арестованы и уничтожены писатели"²⁷. Как председатель правления издательства "Советский писатель", Лесючевский в 1958 году активно участвовал в подготовке решения ССП об исключении Нобелевского лауреата Б. Пастернака из своих рядов²⁸.

В статье, опубликованной в журнале "Звезда", Лесючевский безоговорочно соглашается с оценкой, данной в рецензии Макаренко. Из этой публикации также следует, что повесть "68-я параллель" была удостоена второй премии в конкурсе на лучшее произведение по Ленинградской области. Ленгослитиздат же, во главе с Орловым, планировал в рамках серии публикаций, приуроченных к двадцатой годовщине Октябрьской революции, выпустить повесть отдельной книгой. Заключение Лесючевского: "Политическая вредность, враждебность повести "Шесть-

¹⁵ Вич. У ленинградских писателей // "Лит. газета", 1937, № 42, 05.08., с.5.

¹⁶ РГАЛИ, 634-1-513, л.85.

¹⁷ См.: там же, 1517-1-237, л.1.

¹⁸ В биографическом обзоре в книге фонда Козакова (РГАЛИ, ф.1517) написано (с.1): "с 1934-1937, член президиума Ленинградского отделения ССП; с 1933-1937, зам., а затем ответственный редактор журнала "Литературный современник".

¹⁹ Мессер Р. Роман Натальи Гирей // "Лит. современник", 1937, № 6, с.254-264. Этот номер сдан в производство и подписан к печати 25.04.1937 г.

²⁰ См.: РГАЛИ, 634-1-615, л.48.

²¹ Вич. У ленинградских писателей (см. прим.15).

²² См.: РГАЛИ, 634-1-615, лл.48-50.

²³ Лесючевский Н. Враждебная повесть // "Звезда" (Ленинград), 1937, № 9, с.195-199. Подписано к печати 08.10.1937 г., т.е. данное сентябрьское издание журнала вышло лишь в октябре того же года.

²⁴ РГАЛИ, 634-1-513, л.84.

²⁵ Уже в новой должности Лесючевский 28.09.1937 г. принимал участие в "Совместном совещании Секретариата Правления ССП с редакторами издательства и журналов о подготовке к XX-летию Октябрьской революции". См. стенограмму этого мероприятия: РГАЛИ, 631-1-223 (здесь: лл.16-20).

²⁶ См.: Весь Ленинград на 1935. – Л., 1935, с.62.

²⁷ Эткинд Е. Записки незаговорщика. – Лондон, 1957, с.185. О связи Лесючевского с "органами" см. также: <http://lit.1september.ru/articlef.php?ID=200204508>.

²⁸ См.: "Континент" (Париж), 1995, № 1, с.198-202.

десять восьмая параллель" очевидна.

Как же могло случиться, что ее опубликовал советский журнал? Более того: почему некоторые критики и работники журнала и издательства подняли повесть на щит? Ведь еще до опубликования повести бывший врид [временно исполняющий должность. – Г.Х.] редактора (!) "Литературного Современника" М. Козаков на многих собраниях и заседаниях рекламировал повесть как выдающееся произведение, как "открытие" журналом замечательного автора.

[...] ротозейство, политическая близорукость и слепота еще находят себе место в литературной и издательской среде. История с повестью Гирей – печальный и суровый урок.

Надо сделать из него все выводы для искоренения в нашей среде идиотской болезни – беспечности".

Суммируя все это, можно сделать вывод: из-за рецензии Макаренко Наталью Гирей перестали упоминать как советского литератора. Так, в аннотации к процитированной выше стенограмме заседания по вопросу о творчестве пяти молодых писателей, хранящейся в Центральном госархиве литературы и искусства СССР (ныне Российский госархив литературы и искусства, РГАЛИ) упомянуты лишь четыре из них, а вместо имени пятого, как было принято в советское время при соответствующих устраненияях, поставили обыкновенное дополнение "и др.", т.е. фамилия Гирей там отсутствует.

Поэтому неудивительно, что в советском макаренковедении вплоть до перестройки эта тема оставалась под запретом. В тексте отзыва и в комментариях семитомника "Сочинений" А. С. Макаренко (т.7, Москва, 1952; 2-е изд., 1958) нет никакого упоминания об авторе, произведение которого разбирает и оценивает критик, в то время как в последнем советском собрании трудов Макаренко (восьмитомник "Педагогических сочинений"; т.7, Москва, 1986) – после аутентичной публикации этой статьи в рамках Марбургского издания его "Собрания сочинений" (т.9, Равенсбург/ФРГ, 1978) – имя Н. Гирей в тексте рецензии было восстановлено, но в комментариях она не упоминается. Там, в отличие от характера комментариев других текстов, включенных в данное издание АПН СССР, совершенно неожиданно заключается: "Сложная и ответственная тема перевод-

питания, указывает А.С. Макаренко, требует особенной четкости идейно-нравственной позиции, высокого художественного мастерства в реализации замысла произведения"²⁹.

Примечательно, что находящаяся в РГАЛИ папка с газетными вырезками, собранными педагогом-писателем, содержит страницу "Литгазеты" от 31 июля 1937 г. со статьей Л. Вича "Враждебная книга" с подчеркиваниями³⁰, свидетельствующими о том, что Макаренко следил за развитием событий вокруг Н. Гирей.

Подобной безапелляционной критике – "легкомысленное отношение к важнейшим и ответственным темам нашей жизни и борьбы, попытка подменить серьезную работу скороспелым лубком" – Макаренко немногим позже подверг и новое произведение другого автора. Речь идет о "Закономерности" Николая Вирты – романе известного советского писателя о борьбе с "троцкизмом" – совпавшим по времени с требованием Сталина, высказанном на февральско-мартовском (1937 г.) пленуме ЦК ВКП(б), определить свою позицию по отношению к "троцкистам и другим двурушникам". В рецензии Макаренко говорится: "Мы уже хорошо знаем, что такое троцкисты [...]. В интересах повышения нашей бдительности недопустимо подменять это знание легкомысленной и безответственной выдумкой, изображающей врага народа как глупого и безответственного чудака"³¹.

Произведение Н. Вирты по Макаренко – "закономерная неудача"; он так и назвал свою рецензию, написанную, согласно записи в дневнике, 8 августа 1937 г.³², т.е. уже зная о последствиях своего отзыва на повесть Н. Гирей, и опубликованную через два дня в "Литгазете"³³. В отличие от произведения Гирей, речь здесь шла не о первой, а о второй книге автора. В наследии Макаренко сохранился более терпимый первоначальный вариант рецензии на роман "Закономерность" ("Слепым полетом")³⁴, что позволяет сделать вывод: педагог-писатель сначала хотел сделать не столь атакующий отзыв, однако затем передумал. Примечательно то, что первоначальную версию он не уничтожил.

Вышедший перед этим роман Н. Вирты "Одиночество" (журнальный вариант – осень 1935 г., книжное издание – начало 1937 г.) имел большой успех. В феврале 1937 г. сам Сталин настойчиво призывал советских писателей "написать рецен-

²⁹ ПС. Т.7, с.301.

³⁰ РГАЛИ, 332-1-83, л.38.

³¹ ПС. Т.7, с.66-71, (здесь: с.71).

³² См.: РГАЛИ, 332-5-15, л.6.

³³ Факсим.: СС. Т.9, с.97-102; также в: ПС. Т.7, с.66-71.

³⁴ РГАЛИ, 332-4-119.

зию" на эту "книжку Вирты", "роман о врагах". Рекомендацию вождя, высказанную по телефону В. П. Ставскому; последний, наиболее активный из трех ответственных секретарей правления ССП, передал своим коллегам на IV-м пленуме правления Союза. Разработанный автором сценический вариант романа под названием "Земля" был принят к постановке престижным МХАТом, о чем 8 мая 1937 г. поспешила сообщить главная газета страны, "Правда"³⁵. Об успехе "первенца" Н. Вирты, как следует из рецензии, Макаренко было известно. Знал ли он также и о протекции Сталина, о чем 20 марта – когда сам "критик" отсутствовал в Москве, еще раз задержавшись в Украине, чтобы уладить служебные дела³⁶, – информировала "Литгазета" в рамках публикации стенограммы доклада Ставского³⁷, этого, на основании данных источников, установить невозможно. Но о том, что Сталин протезирует Вирте, он, конечно же, знал. В московском доме "Советский писатель", в котором жили и Вирта, и Макаренко, об этом судачили даже на лестничных площадках. Поэтому нельзя исключать и того, что именно соседи по квартире ввели Макаренко и его подругу в курс дела.

В записной книжке педагога-писателя имеются две пометки, касающиеся Вирты, который был не только его соседом по дому, но и председателем домоуправления № 2 города Москвы по Лаврушинскому переулку, где секретарем являлся Макаренко³⁸. В это новое здание ССП он с семьей въехал вместе с группой привилегированных "советских писателей", отмеченных особым доверием партии и правительства. По пометкам можно судить, во-первых, о лично неприязненном отношении Макаренко к Вирте; во-вторых, о том, что написанию рецензии предшествовал обмен мнениями с коллегами-писателями о книге и ее авторе. Обратимся

к записям А.С. Макаренко:

"Вирта. Он прозрачен. Его "Закономерность" страшно прозрачна и бесталанна. Он сам тоже прозрачен. И прозрачен его кабинет за 30 000 и торговля из-за рубля с плотником.

Но в таком случае, почему слава, и МХАТ, и молниеносные пьесы, и чем все это может кончиться". (Май 1937 г.)³⁹.

"Вечером [...] собрался "беспартийный актив" – Паустовский, Файко, Финн, Финк, Славин. [...] Говорили много о нашем неуменье разбираться в литературных явлениях. В свое время перехвалили "Ненависть" Шухова и "Человек меняет кожу" [Бруно Ясенского – Г.Х.], теперь уже захвалили Вирту". (Дневник, 11 мая 1937 г.)⁴⁰. Кстати, в тот же день из партии был исключен писатель польского происхождения Ясенский, который переехал в СССР в 1929 году⁴¹. Немного позже его арестовали, приговорили к смерти и расстреляли. Шухов также предстал перед судом и в августе 1937 г. был осужден на два года лишения свободы⁴².

Впрочем, критика Макаренко в адрес романа Н. Вирты осталась вроде без последствий, если не считать реплики в "Правде" (ноябрь 1938 г.), связанной с книжным изданием этого произведения, где вышедшая в "Литгазете" рецензия была квалифицирована как "разнос", учиненный "в печальной памяти РАП-Повском духе [...] неким горе-критиком", – имя Макаренко, правда, при этом не упоминается⁴³. Вирта достойно оценен властью и получил в 1939 году высшую награду – орден Ленина, а в 1941 году за свой, высоко оцененный вождем народов, роман "Одиночество" – Сталинскую премию второй степени. Впрочем, в последнем письме Сталину М. Горький 1 мая 1936 г. критично характеризует данное произведение как "роман очень странный"⁴⁴.

После случая с Гирей Макаренко стал

³⁵ Постановка пьесы Н. Вирты "Земля" на сцене МХАТ // "Правда". 1937, № 125, с.4.

³⁶ См.: Хиллиг Г. Макаренко в год "Большого террора". – Марбург, 1998, с.13-15.

³⁷ См.: Решительно улучшить работу Союза писателей. Из сообщения тов. В. Ставского на IV пленуме правления Союза писателей СССР // "Лит. газета", 1937, № 15, с.2.

³⁸ См.: протокол № 1 заседания данного правления от 15.02. 1937 г. с подписями Вирты и Макаренко; РГАЛИ, 332-4-432, л.1.

³⁹ Зап. кн. № 8, запись № 916 (Архив лаборатории "Макаренко-реферат" Марбургского университета).

⁴⁰ РГАЛИ, 332-5-15, л.2.

⁴¹ См.: В парткоме Союза писателей. Ясенский и Киршон исключены из партии // "Лит. газета", 1937, № 26, 15.05., с.1.

⁴² Летом 1937 г. газеты написали об И. Шухове как о дебошире-пьянице, садистски избивавшем свою жену. Именно за это его и судили; см.: Приговор по делу И. Шухова // "Лит. газета", 1937, № 43, 10.08., с.4.

⁴³ Ровинский Л. Закономерность // "Правда", 1938, № 321, 21.11, с.3. В письме из Кисловодска к жене от 23.11.1938 г. Макаренко пишет: "Огорчен в "Правде" статьей о "Закономерности" Вирты. И самый роман, и Вирта объявляются "высокоталантливыми". Дичь, дальше которой идти нельзя, такая дичь может положить конец всякой охоте писать и всякой литературе". В кн.: "Ты научила меня плакать..." Переписка А.С. Макаренко с женой (1927-1939). В двух томах. Т. 2. Сост. и коммент. Г. Хиллига и С. Невской. М., 1995, с.267.

⁴⁴ Центральный госархив социально-политической истории (ЦГАСПИ), 558-11-720, лл.110-111 об. (здесь: л.111).

осторожнее. Могло показаться, что он старался избегать резких оценок чьей-то работы. А за начинающего автора Виктора Панова, который так же, как и Наталья Гирей, оказался из-за критики в печати в опасном положении, он даже вступился. Но это было сделано не бескорыстно. Речь идет о статье поэтессы А. Адалис "Об одном толстом журнале" (т.е. "Красная новь" за 1937 г.), опубликованной в газете "Известия" (5 февраля 1938 г.), и отклике Макаренко на нее в "Комсомольской правде" (12 февраля)⁴⁵. Защищая В. Панова и его повесть "На севере", педагог-писатель попутно отклонял острую критику на собственную "Книгу для родителей", вышедшую в "Красной нови"⁴⁶. В этой связи примечательно, что Макаренко в своем календаре на 8 февраля наметил встречу с Пановым⁴⁷. А чуть позже, на заседании президиума правления ССП от 26 марта, на котором присутствовали и Адалис и Макаренко, уже писатель М. Ю. Левидов назвал статью "Об одном толстом журнале" "очень плохой, безобразной"⁴⁸.

* * *

2.

Вернемся к Наталье Гирей, фигура которой осталась в тени для советского макаренковедения. После безуспешных попыток что-либо выяснить о ее судьбе в Союзе писателей Санкт-Петербурга и местной организации "Мемориал" я в 1996 году узнал, что в бывшем архиве КГБ Управления Федеральной Службы Безопасности по г. Санкт-Петербургу и Ленинградской области хранится "уголовное дело" писательницы. Двумя годами позже я получил архивную справку с надписью на деле "П-72072", где значилось: "Сарац-Ивановская-Гирей Наталья Моисеевна, 22 августа 1910 года рождения, уроженка г. Санкт-Петербурга, русская, гр-ка СССР, беспартийная, из дворян, студентка Ленинградского 1-го Энергетического техникума, литератор, проживала по адресу: г. Ленинград, ул. Павловская [ныне Мончегорская. – Г.Х.], дом 10, кв.34".

В конце концов, мой киевский коллега А. А. Абаринов получил возможность ознакомиться с уголовным делом, хранящимся на Литейном пр., 4⁴⁹, в котором имеется следующая дополнительная информация о личности задержанной: "дочь дворянина и помещика"; "состав семьи: не замужем. Отец: Сарац – Моисей Маркович – в Днепро[петро]вске или Мелитополе, точно не знаю. Мать умерла в 1924 г. Брат: Андрей Сарац – студент технологического института. Адрес кв. не знаю". (Протокол допроса от 1 апреля 1938 г.). Указанная в архивной справке фамилия "Ивановская" всплывает только однажды, а именно в анкете арестованной от того же дня (она стоит на третьем месте в качестве завершающей тройную (!) фамилию – Сарац-Гирей-Ивановская, вставленная чьей-то рукой).

Н. М. Сарац-Гирей была арестована 1 апреля 1938 г. Главным управлением Госбезопасности УНКВД Ленинградской области. О причине ареста сообщалось следующее: Сарац-Гирей "достаточно избличается в том, что является участницей антисоветской группы и ведет контрреволюционную работу"⁵⁰. Поэтому принято решение: "[...] привлечь в качестве обвиняемого по ст.58-10 и 58-11 УК, мерой пресечения способов уклонения от следствия и суда избрать содержание под стражей в Лентюрье УГБ"⁵¹. Здесь она провела полгода.

На допросах Н. Гирей, в противовес показаниям трех свидетелей, все отрицала. В обвинительном заключении от 25 сентября 1938 г. говорится: "Следствием установлено, что Сарац-Гирей среди окружающих лиц вела антисоветскую агитацию, распространяла клеветнические измышления о руководителях ВКП(б) и советского правительства по основным хозяйственно-политическим вопросам. Выразила сожаление о расстреле участников троцкистского правового центра [речь идет о подсудимых третьего московского процесса против "блока правых и троцкистов" Бухарине, Рыкове и др. – Г.Х.]. **ВИНОВНОЙ СЕБЯ НЕ ПРИЗНАЛА**"⁵².

В показаниях трех свидетелей бросается в глаза, что их фразы о знакомстве с

⁴⁵ Макаренко А., Караваева А., Эрлих А. Клевета на молодого писателя // "Комсомольская правда", 1938, № 35, с.3. По свидетельству В. Е. Гмурмана в беседе с автором (в 1973 г.) эту неизвестную советским макаренковедам статью писал Макаренко сам.

⁴⁶ См.: Хиллиг Г. Нелегкий путь к коммунизму. Как А.С. Макаренко стал "беспартийным большевиком". / Патаки Ф., Хиллиг Г. Самоуправление или конформизм? К вопросу идейно-политического становления А.С. Макаренко. С предисловием Ф. Науменко. – Марбург, 1987. С.23-74 (здесь: с.65-66).

⁴⁷ См.: РГАЛИ, 332-5-55, л.11.

⁴⁸ Там же, 631-15-260, л.238.

⁴⁹ Отрывки из уголовного дела Сарац-Гирей опубликованы в: Абаринов А., Хиллиг Г. Вредный рецензент А. Макаренко (см. прим. № 1).

⁵⁰ Архив Управления ФСБ по С.-Петербургу и Ленинградской обл. (Архив Упр. ФСБ по С.-П и Лен. обл.), № П-72072, л.1.

⁵¹ Там же.

⁵² Там же, л.23 (так выделено в подлиннике).

Сарач-Гирей выглядят слишком общими и неубедительными. То же можно сказать и об описании соответствующих событий. Например, о том, что Гирей якобы являлась участницей антисоветской группы, однако по данному делу проходит она одна. К тому же, протокол допроса, который уместился на одной страничке, содержит в себе однозначное высказывание, подтвержденное подписью самой подозреваемой: "никакой антисоветской деятельности я не вела, и никаких политических единомышленников из контрреволюционеров у меня нет"⁵³.

В целом, складывается впечатление, что к аресту Сарач-Гирей в Управлении НКВД не подготовились: со свидетелями поработали слабо, не нашли существенных аргументов для изобличения ее как врага народа. Тогда за что же ее все-таки арестовали?

Уголовное дело содержит документ, проливающий свет на бытовые условия, в которых находилась Н. Гирей. Вот выписка из протокола ареста и обыска в комнате, где она жила. "Опечатано: комната площадь 10 кв.м., имущество: стол, матрац, два стула, три платья женские. Рукописи. Наброски и черновики и все материалы к повести "68-я параллель"⁵⁴. Вспомним: арест Н. Гирей и обыск ее скромного жилища были совершены только в 1938 году и не стоят в непосредственной связи с рецензией А. Макаренко, после которой против нее была развязана политическая кампания. Впрочем, фамилия педагога-писателя в деле Гирей также не упоминается⁵⁵. Здесь сыграли свою роль еще и иные факторы.

Все же – что побудило Макаренко написать такую рецензию? Будучи специалистом по "перевоспитанию", правда, несовершеннолетних правонарушителей, он был в известном смысле предрасположен к теме, обсуждавшейся в повести Н. Гирей. Так, выходявшие в свет в СССР в середине 30-х годов издания, прославлявшие ГУЛАГ, и соответствующие рецензии к ним неоднократно ссылаются и на "Педагогическую поэму".

Однако почему Макаренко вмешался в дела ленинградских литераторов? Находившаяся там писательская организация сохраняла определенную самостоятельность по отношению к головной организа-

ции в Москве. Такие авторы, как Анна Ахматова, Ольга Форш, Михаил Зощенко, все беспартийные, бросались в глаза своими в высшей степени самобытными произведениями, опубликованными в литературных журналах и в издательстве своего города. Это могло побудить верхушку большевистской партии повлиять на эту организацию путем смены руководящих кадров в ней самой и в ее печатных органах. После убийства Кирова, как значится в недатированной заметке, адресованной в правление ССП (фамилия автора документа позже была уничтожена специально), 27 членов Ленинградского отделения, "оказавшихся врагами народа", были арестованы⁵⁶. И в списке фамилий пяти секретарей этой организации с 1932 года, вышедшем из-под пера В. П. Ставского в мае 1938 г., значилось, что якобы "один вредитель сменял другого на протяжении этих лет"⁵⁷.

А. С. Макаренко, как ни грубо это звучит, была отведена роль одного из "загонщиков" в охоте на питерских писателей в год Большого террора. В опубликованной в "Литгазете" рецензии нет ни единого слова критики в адрес "Ленсоюза". Это даже было совершенно и не нужно, потому что к тому моменту главу ЛО ССП уже сместили со своего поста (см. далее по тексту). Весь огонь критики Макаренко направлен на молодую писательницу и редакцию журнала, которая опубликовала ее повесть в следующих пафосных выражениях: "до каких пор мы будем печатать что попало, до каких степеней может доходить у нас редакторская небрежность, литературная и художественная всеядность?"⁵⁸.

Можно предположить, что статья Макаренко заказная. Помимо цели – укрощение строптивых ленинградских литераторов, московского писателя прямо или косвенно всегда что-то побуждало включиться в схватку одной из соперничающих группировок за руководство Всесоюзным ССП. В борьбе против В. Р. Ставского его противники объединились вокруг А. А. Фадеева. Так, в письме писательниц В. А. Герасимовой (жены последнего) и А. А. Караваевой члену Политбюро ВКП(б) А. А. Андрееву от 2 марта 1938 г. речь идет о "желании В. Ставского и близких ему людей [...] сохранить свое руководящее положение"⁵⁹, в то время как

⁵³ Там же, л.11.

⁵⁴ Там же, л.3.

⁵⁵ См.: письмо Прокуратуры С.-Петербурга № 13-563-2000 от 20.11.00 г. к А. А. Абарину, где говорится: "При просмотре архивного уголовного дела в отношении САРАЧ-ГИРЕЙ, в протоколах допроса и др. документов упоминаний А. С. Макаренко не обнаружено".

⁵⁶ См.: РГАЛИ, 634-1-615, л.63.

⁵⁷ "Счастье литературы" (см. прим.10), с.283.

⁵⁸ СС. Т.9, с.93.

⁵⁹ "Литературный фронт". История политической цензуры 1932-1946 гг. Сб. документов. Сост. Д.И. Бабиченко. М., 1994, с.27-29 (здесь: с.27).

литературный критик О. С. Войтинская в середине марта того же года проинформировала сталинского заместителя в Ленинграде А. А. Жданова о "пресловутой борьбе Ставского против Фадеева, попытке Ставского уличить всех критикующих его во всех смертных грехах"⁶⁰. Та же Войтинская сообщила на втором заседании трехдневного совещания писателей в ЦК ВКП(б) (26, 27 марта и 8 апреля 1938 г.), проходившем под председательством Андреева и Жданова, о разговоре со Ставским в конце декабря 1937 г., когда тот ее спросил напрямую: "Ты, собственно, за кого – за меня или за Фадеева?"⁶¹.

Последнему Макаренко еще со времени своего переезда из Украины в столицу СССР чувствовал себя особенным образом обязанным. Пожалуй, именно благодаря Фадееву перед новоиспеченным москвичом открылись возможности добывать своими публикациями необходимые средства к жизни. Фадеев защищал Макаренко также и от политических упреков. Так, например, в начале 1938 г., когда борьба со Ставским за руководящий пост во Всесоюзном ССП разгорелась с крайней остротой, именно Фадеев предложил кандидатуру беспартийного Макаренко на должность директора Гослитиздательства. В ответ на это Ставский указал своему сопернику на то, что из Киева, бывшего места работы педагога-писателя, ему были присланы документы, которые открывали, как там говорилось, "контрреволюционное прошлое" Макаренко. Фадеев, кстати, откровенно сообщил об этом в первый день совещания писателей в ЦК ВКП(б) (26 марта 1938 г.)⁶² и занял по этой проблеме следующую позицию: "А все почему? Потому что Макаренко – самостоятельный человек, любил говорить правду прямо в глаза руководству Союза"⁶³. А прозаик Л. М. Леонов на следующий день совещания, 27 марта 1938 г., продолжил фадеевскую критику Ставского, указав на то, что тот в разосланном им циркуляре "рекламировал вредную книгу Нат. Гирей "68-я параллель"⁶⁴ – при этом

он обратился к заголовку рецензии Макаренко и подхватил ее мотивы⁶⁵.

В день открытия совещания в ЦК Ставский объявил: из 101 члена правления Союза советских писателей, избранных в 1934 г. на учредительном съезде, "30 взяты органами НКВД"⁶⁶. Данные о числе "врагов народа" среди литераторов, состоящих в ССП, содержатся в объемном письме секретаря партийного комитета Союза Д. А. Марченко, направленном 11 февраля 1938 г. Сталину, а также Молотову, Андрееву, Жданову, Ежову и Маленкову. В этом документе его автор хочет "обратить внимание на некоторые отрицательные моменты, свидетельствующие о неблагоприятном и тревожащем положении в результате двадцати месяцев полномочного руководства Ставским литературой после смерти Горького и ухода Щербакова ["оргсекретаря" ССП. – Г.Х.]. За это время, – как значится далее в письме, которое сохранилось в бывшем Центральном партийном архиве Института Маркса-Энгельса-Ленина при ЦК КПСС вместе с протоколами трех заседаний совещания в ЦК⁶⁷ и, по всей вероятности, послужило поводом созыва этого особо важного мероприятия, – НКВД – в большинстве случаев без участия Союза Писателей – разоблачил много сотен мерзавцев среди писателей – не будет преувеличением определить число их в 30-35% всего состава Союза Писателей. Ряд писательских организацией (в нац. республиках, Ленинградская [sic!] и др.) оказались еще в большей степени засоренными враждебными элементами"⁶⁸. На третьем заседании совещания в ЦК (8 апреля 1938 г.) Ставский, на вопрос Жданова, назвал количество членов ССП, – 2 300 человек⁶⁹, что означало: приблизительно 700-800 из них до начала 1938 г. были арестованы.

Самого Ставского секретарь парткома характеризовал как "чуждого, если не враждебного партии человека"⁷⁰. Из суждений Марченко о "Ленсоюзе" явствует: "После разоблачения многочисленной го-

⁶⁰ Там же, с.29-33 (здесь: с.32).

⁶¹ Российский госархив социально-политической истории (РГАСПИ), 5-1-302, л.66.

⁶² На титульных листах стенограмм протоколов первых двух заседаний совещания писателей (РГАСПИ, 17-120-301, -302) первое из них ошибочно датировано 25 марта.

⁶³ РГАСПИ, 17-120-301, лл.27-28.

⁶⁴ Там же, 5-1-302, л.97.

⁶⁵ Преследование писателей в широком объеме инициировано, как известно, еще за год до Большого террора, а именно – летом 1936 г., в связи с первым московским процессом против "троцкистско-зиновьевского террористического центра".

⁶⁶ РГАСПИ, 17-120-301, л.7.

⁶⁷ Там же, 5-1-304, лл.2-14. В архивном описании (там же, л.1) соответствующее письмо ошибочно отнесено к И. А. Марченко (Гос. институт театрального искусства). О Д. А. Марченко см.: "Счастье литературы" (см. прим.10), с.227, 302.

⁶⁸ РГАСПИ, 17-120-304, л.2.

⁶⁹ Там же, 5-1-302, л.107.

⁷⁰ Там же, 304, л.2.

реловской банды в Ленинграде [под этим названием имеются в виду сторонники секретаря ЛО ССП А. Е. Горелова⁷¹. – Г.Х.] Ставский (вместе с Вс. Вишневским) провел на собрании ленинградских писателей новое руководство с Н. Свириным во главе. Свирин вскоре был разоблачен как троцкистский двурушник⁷². Напомним: именно Свирин – которого назначили на должность секретаря Ленинградской писательской организации на ее же пленуме 20 марта 1937 г.⁷³ и уже через три месяца сместили⁷⁴, а также исключили из состава редакции Академического собрания сочинений А. С. Пушкина⁷⁵ – на заседании 15 апреля 1937 г. осыпал повесть Н. Гирей похвалами. Пост Свирина в конце июня того же года временно получил авторитетный писатель Н. С. Тихонов⁷⁶, но уже в октябре на эту должность назначен А. И. Шабанов⁷⁷, который на заседании 2 августа присоединился к осуждению молодой писательницы: "Редакцией журнала допущена серьезная политическая ошибка. Помещение повести Н. Гирей на страницах "Лит. современника" ничем нельзя оправдать"⁷⁸. Но его время на вершине ленинградского писательского "Олимпа" также было коротким. В конце февраля 1938 г. его как "врага народа"⁷⁹, "арестованного органами НКВД", исключили из правления ЛО ССП и из числа членов Союза⁸⁰.

* * *

3.

Дебют Макаренко в кругу столичных писателей состоялся на их общем собрании по вопросу "Итоги пленума ЦК ВКП(б) и работа ССП" в начале апреля 1937 г., а именно в ходе обсуждения вводного доклада Ставского⁸¹. Макаренковская речь была воспринята собранием

неоднозначно⁸². Однако не случайно в майском номере влиятельного журнала "Октябрь", одного из органов Союза писателей, опубликовавшем отчет об апрельском совещании, были помещены только две речи – Фадеева "Учиться у жизни" и Макаренко "Больше коллективности".

В своем выступлении Макаренко говорил о возможности улучшения качества работы правления ССП. Посему он требовал, чтобы существовал "настоящий, специальный, прекрасно организованный американский учет" работы писателей⁸³. "Такой настоящий учет, такой совершенный учет по последнему слову техники" должен быть в президиуме правления. В этой связи Макаренко помимо Ставского называет также и Фадеева.

Напомним, что собрание московских литераторов состоялось через месяц после завершения февральско-мартовского пленума ЦК ВКП(б), решения которого предопределили "основные направления" Большого террора. Поэтому одной из основных задач апрельского собрания писателей была не только поддержка требования Сталина в отношении "троцкистов и других двурушников", но и подготовка "ягнят для заклания" из своей родной литературной среды. Здесь конкретно назывались возможные кандидаты для занятия мест "на жертвенном алтаре". Вскоре все они, по хорошо отработанному сценарию, были подвергнуты позорному публичному шельмованию в печати и вслед за тем арестованы. И два года спустя этих хорошо известных тогда писателей уже не было в живых.

5 апреля 1937 г., до макаренковского выступления, на общемосковском собрании резко критиковалась работа секции драматургов ССП. Ее "фактического руководителя" В. М. Киришона упрекали в том, что он "подменял коллективное руководство своеобразным единоначалием"

⁷¹ О снятии Горелова и общественной изоляции его заместителя рассказывал М. Ф. Чумандрин на общем собрании московских писателей в начале апреля 1937 г.: "У нас первым секретарем ССП был Горелов, который оказался врагом народа. Он изолирован соответствующими органами. Что касается второго секретаря Союза, то за пять минут до отъезда на вокзал – мы проголосовали на исключение его из партии, это Беспамятнов, который активно покрывал врагов народа [...]"; РГАЛИ, 631-15-215, лл.8-14 (здесь: л.11).

⁷² РГАСПИ, 5-1-304, л.10.

⁷³ См.: РГАЛИ, 634-1-615, лл.65-73.

⁷⁴ См.: там же, 631-15-158, л.70 с об.

⁷⁵ См.: там же, 612-1-2787, лл.92-93

⁷⁶ См.: Там же, 631-15-176, лл.6-7.

⁷⁷ См.: там же, лл.1, 27-31.

⁷⁸ См.: *Вич* (см. прим.15).

⁷⁹ См.: "Счастье литературы" (см. прим.10), с.283.

⁸⁰ См.: РГАЛИ, 631-15-319, л.19.

⁸¹ См.: "Лит. газета", 1937, № 18, 06.04., с.1.

⁸² Распространенной в макаренковедении является позитивная оценка В. Г. Финка, соседа Макаренко по дому писателей; см. его мемуары "Литературные воспоминания" (М., 1960, с.226). Но есть и другие участники заседания, как В. В. Вересаев и К. Г. Паустовский, которые оценили речь Макаренко как "маразм" (В. Г. Бейлинсон в письме к автору, 2008 г.).

⁸³ СС, т.9, с.75; во всех советских собраниях трудов А. С. Макаренко слово "американский" вычеркнуто – см., на пр., ПС, т.7, с.23.

⁸⁴ См.: Общемоосковское собрание писателей // "Лит. газета", 1937, № 18, 06.04., с.3-4. (здесь: с.3).

ем"⁸⁴. Макаренко стал свидетелем выпадов в адрес "главдраматурга" со стороны И. Л. Прута, в чьей речи он "почувствовал кулацкий запах", а "драмсекцию" назвал "драматургическим хутором", чем вызвал у слушателей смех и аплодисменты⁸⁵.

Спустя несколько недель (в конце мая 1937 г.) педагог-писатель намеком сообщает об этом событии в письме своему харьковскому другу Константину Кононенко: "Киршона ругать не с кем"⁸⁶. Следует отметить, что и данное письмо показывает беспомощность Макаренко в незнакомой ему литературной среде столицы. Так он подчеркивает: "Без Кости никакого понятия не имею о конъюнктуре рынка, без чего органически жить не могу". Безусловно, это было связано с тем, что после снятия Ягоды с поста Наркома связи СССР, о чем сообщили газеты 4 апреля 1937 г.⁸⁷, не только Киршону, но также и многим другим литераторам, в том числе и бывшему руководителю РАПШа Л. Л. Авербаху, вменялась в вину их поддержка наркомом. Тут же в ССП бывшие рапповцы начали делиться на сторонников и противников Авербаха.

А между тем, забытый ныне Киршон был тогда популярным драматургом, пьесы которого ставились часто и охотно. Как "бывший соратник троцкиста Авербаха", 11 мая 1937 г. он был исключен из партии⁸⁸, 29 августа арестован, 21 апреля 1938 г. Военной коллегией Верховного суда СССР по обвинению в "участии в контрреволюционной террористической организации" приговорен к высшей мере наказания (ВМН) и 28 июля 1938 г. – расстрелян⁸⁹. На уже многократно упоминавшемся совещании в ЦК в марте-апреле 1938 г. Фадеев обвинил Ставского в том, что он "не проявил бдительности" по отношению к Киршону, и когда уже было известно, что арестован Авербах, тот "выступает, берет Киршона под защиту и называет его своим другом"⁹⁰.

В курс дела относительно "конъюнктуры" литературного рынка Макаренко ввел, вне сомнения, Фадеев. Оказалось,

что после участия в общемосковском собрании писателей и публикации его речи Макаренко обрел карьерный вес, а его "рыночная стоимость" ощутимо возросла. Это было, как нельзя, кстати, так как все ощутимо подорожало. К тому же жизнь его супруги (Галины Стахиевны) на широкую ногу в новой столичной квартире с домработницей и кухаркой (что, впрочем, было заведено Г.С. уже в Киеве), требовало твердого дохода единственного кормильца семьи.

Значимость Макаренко выросла не только в семейном быту, но и политически. После переезда в столицу он жил, "держа нос по ветру", всячески стараясь уловить политическую струю, о чем свидетельствуют его панегирики в честь партии и "нашего чудесного рулевого – гениального Сталина" по поводу выборов в Верховный Совет СССР осенью 1937 г. Как "приезжий", он не был тогда замечен в тесных связях с московскими коллегами и не входил в разнообразные враждебные группировки, что и уберегало его от ареста.

Одновременно усилилось влияние Макаренко в аппарате правления Союза писателей. Как видно из протокола счетной комиссии общего собрания московских прозаиков 16 ноября 1937 г. под председательством И. М. Касаткина, в число действительных членов только что организованного Бюро секции прозаиков прошли пятеро. Тайным голосованием 80-ти лиц, участвовавших в выборах, Макаренко прошел третьим по числу голосов из 27-ми кандидатов. Первые места заняли Федин и Касаткин⁹¹. Показательно, что фамилия Ставского, который в ноябре 1937 г. благоразумно снял свою кандидатуру с голосования⁹², отсутствует в заметке о дополнительно избранных членах бюро секции прозаиков⁹³.

То, что выполнение руководящих функций в Союзе писателей в то время не означало автоматическую защиту от преследований, показывает пример Касаткина, единственного "партийца" среди 5-ти членов бюро ССП, избранных в ноябре

⁸⁵ См.: СС, т.9, с.73.

⁸⁶ Свидетельства искренней дружбы: воспоминания К. С. Кононенко о А. С. Макаренко. Издатели: Г. Хиллиг, В. Марочко. – Марбург, 1997, с.21.

⁸⁷ Постановление президиума ЦИКа СССР, опубликованное в газетах "Правда" и "За коммунистическое просвещение" (а не в "Известиях" и "Литгазете"), гласит так: "Об отрешении от должности народного комиссара связи СССР Г. Г. Ягода. Ввиду обнаруженных должностных преступлений уголовного характера народного комиссара связи СССР Г. Г. Ягода, президиум Центрального исполнительного комитета Союза ССР постановляет: 1. Отрешить от должности народного комиссара связи Г. Г. Ягода. 2. Передать дело Г. Г. Ягода следственным органам. Москва. Кремль, 3 апреля 1937 г."

⁸⁸ См.: В парткоме Союза писателей. Ясенский и Киршон исключены из партии // "Лит. газета", 1937, № 26, 15.05., с.1; Киршон и Кобельников исключены из партии // Там же, № 28, 26.05., с.5.

⁸⁹ Информация общества "Мемориал"; письмо к автору от 09.11.1998 г.

⁹⁰ РГАСПИ, 17-120-301, л.29.

⁹¹ РГАЛИ, 631-15-232, лл.4, 39-41; см. также: "Лит. газета, 1937, № 63, с.6.

⁹² См.: РГАЛИ, 631-15-232., л.1.

⁹³ См.: РГАЛИ, 631-15-232., л.1; 279, лл.66-67.

1937 г. Когда 25 марта 1938 г. на заседании секции прозаиков открытым голосованием были доизбраны еще 4 члена бюро, среди них и проваленный на тайном голосовании Фадеев, имя Касаткина в списке ранее избранных членов уже не упоминалось⁹⁴. Последняя публикация писателя – "Старый Левон", была в "Правде" от 25 декабря 1937 г. По сведениям московского "Мемориала" этот автор, охарактеризованный секретарем парткома Союза писателей Марченко в вышеупомянутом письме к Сталину как "безобидный"⁹⁵, был арестован 31 января 1938 г., Военной коллегией Верховного суда СССР 21 апреля того же года по обвинению в "участии в контрреволюционной террористической организации" приговорен к ВМН и в тот же день расстрелян⁹⁶.

"Ценность" Макаренко на литературном рынке явственно устанавливается из изученных мной в фонде редакции "Литгазеты" "ведомостей на выдачу гонорара авторам статей". Его первый гонорар начинающего публициста здесь составлял только 30 рублей (за статью "Писатели – активные деятели советской демократии", 10.03.1937 г.); с апреля 1937 г., после выступления на общемосковском собрании писателей, гонорар увеличился (пропорционально официальному весу Макаренко) до 150-500 рублей за статью⁹⁷. Такие деньги тогда получали лишь несколько обласканных властью писателей страны – Фадеев, Шолохов, Пастернак, А. Н. Толстой. Общая сумма его гонораров за публикации только в "Литгазете" и лишь за 1937 год – среди них рецензии на произведения Н. Гирей (450 руб.) и Н. Вирты (500 руб.) – составила около 4 000 рублей.

Главным журналом для писателя Макаренко стала в 1937 году "Красная новь", где уже с июльского номера начали печатать "Книгу для родителей" (гл. 1-4). Первоначально это произведение должно было быть опубликовано в издаваемом Горьким "Альманахе", периодическом издании под названием "Год шестнадцатый" [и т.д. – после Октябрьской революции. – Г.Х.], в котором ранее – в 1934-36 годах – уже была опубликована "Педагогическая поэма".

Почему "Книга для родителей" не вышла "в миленьком моем альманахе", как называл его педагог-писатель в одном из своих писем в редакцию⁹⁸, а была опубликована в журнале "Красная новь"? Причиной такой "измены", вероятно, послужило знакомство Макаренко с двумя членами редколлегии "Красной нови", которые два года спустя рекомендуют его кандидатом в члены ВКП(б) – А. А. Фадеевым и В. В. Ермиловым. Эти бывшие рапповцы, вместе с их ленинградскими коллегами Ю. Н. Либединским и Чумандриным (покровителем Гирей), уже к моменту 1-го Пленума Оргкомитета ССП (осень 1932 г.) твердо заняли партийные позиции⁹⁹.

В свое время Фадеева и Ермилова включили в редколлегию "Альманаха", созданную еще Горьким, однако ее распустили летом 1937 г. Тот факт, что решение о месте публикации "Книги для родителей" было принято, так сказать, в последний момент, свидетельствует следующее: в июньском номере журнала в анонсе на второе полугодие 1937 г. макаренковское произведение отсутствовало¹⁰⁰. Интересная деталь: "Красная новь" в тексте журнальной версии "Книги" была охарактеризована автором как "мой уважаемый шеф"¹⁰¹. Через год это периодическое издание опубликовало также новую повесть Макаренко "Флаги на башнях".

* * *

4.

Но вернемся к "делу" Н. Сарач-Гирей. Составляя 1 апреля 1938 г. анкету арестованной, сотрудник Лентюрьмы НКВД Ефимов в графе 20 пишет, что на вопрос, состояла ли Н. Гирей под судом и следствием, последняя дала отрицательный ответ: "Не судилась"¹⁰². Зато оперуполномоченный IV отдела УГБ сержант ГВ Михайлов, который допросил Н. Гирей в качестве обвиняемой в этот же день, записал в протоколе допроса: "В 1931 г. была арестована ОГПУ. Под арестом находилась 5-6 месяцев. Освобождена без последствий"¹⁰³.

Знакомство с методами работы ОГПУ-НКВД позволяет прийти к выводу, что в

⁹⁴ Там же, л.1.

⁹⁵ РГАСПИ, 17-120-304, л.4.

⁹⁶ См.: письмо общества "Мемориал" от 09.11.1998 г. к автору.

⁹⁷ См.: РГАЛИ, 634-1-428, л.6; 429, лл.38, 60; 430, лл.7 об., 8, 40 об.; 432, лл.2, 8 об, 28, 36; 433, лл.16, 17 об., 36.

⁹⁸ РГАЛИ, 622-1-8, л.22.

⁹⁹ См.: "Счастье литературы" (см. прим.10), с.218-219.

¹⁰⁰ "Красная новь", 1937, № 6, 4-я обл. с.

¹⁰¹ Там же, № 9, с.105.

¹⁰² Архив Упр. ФСБ по С.-П. и Лен. обл., № П-72072, л.8 об.

¹⁰³ Там же, л.10 об.

1931 году на свободу без постановления о прекращении следствия, без суда, без применения реабилитации или амнистии, вышла Н. Сарач-Гирей-Ивановская – новоиспеченный агент ОГПУ, впоследствии переданная в том же качестве в НКВД. Не исключено, что она была запущена в окружение коллег с одной целью – следить и информировать. Некоторые данные в уголовном деле Сарач-Гирей, как, например, "незнание" того, где находится ее отец, по какому адресу проживает в Ленинграде ее брат – все это косвенно подтверждает такое предположение.

Факт реабилитации Н. Гирей не в середине 1950-х (сразу же после смерти Сталина), а лишь 17 августа 1989 г. – еще один аргумент, свидетельствующий об агентурной деятельности студентки. Она была реабилитирована "на основании статьи 1 Указа Президиума Верховного Совета СССР от 16 января 1989 г. "О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30-40-х годов и начала 50-х годов". Этим Указом были реабилитированы те, кого заставляли доносить, и те, кто, несмотря на сотрудничество с органами, были репрессированы.

В уголовном деле НКВД СССР № 23686 по ленинградскому писателю Б. И. Эрлиху¹⁰⁴, обвиняемому в принадлежности к "контрреволюционной троцкистской организации" и проведении "активной террористической и вредительской работы", задержанный согласно протокола допроса от 9 ноября 1937 года заявил, что он был "завербован в 1932 году в городе Ленинграде Чумандриним Михаилом Федоровичем, бывшим членом Союза советских писателей". Далее в протоколе перечисляются традиционные для НКВД того времени "признания". В частности, Эрлих заявил следователям: "я знал от Чумандрина, что наша контрреволюционная организация была связана с японской разведкой". По странному стечению обстоятельств объявленный контрреволюционером Эрлих незадолго перед тем в соавторстве с Чумандриним и другими литераторами написал отчет об общем собрании ленинградских писателей по поводу второго "Московского процесса", который был опубликован 19 января 1937 г. под заголовком "Никакой пощады!" на страницах газеты "Литературный Ленин-

град"¹⁰⁵.

Однако, в то время как Эрлих 19 ноября 1937 г. был приговорен к ВМН и расстрелян, о репрессиях в отношении известного писателя Чумандрина и его (временном ?) исключении из ССП до сих пор нет никаких сведений. Он еще участвовал в советско-финской войне и умер от болезни в 1940-м году; в феврале 1941 г. в Ленинградском Доме писателя состоялся вечер памяти М. Ф. Чумандрина, а его детям по ходатайству Союза писателей была назначена пенсия¹⁰⁶. Если считать высказывания Эрлиха на допросе достоверными, то тот факт, что карьера Чумандрина не оборвалась внезапно, можно объяснить лишь тем, что и он был секретным сотрудником "органов" или имел там хороших знакомых, прикрывавших его.

Как говорится в "Выписке из протокола Особого совещания при Народном комиссаре Внутренних Дел СССР от 8 октября 1938 г.", включенной в уголовное дело Сарач-Гирей Натальи Моисеевны, она получила приговор в тот же день – "за к[онтр-]р[еволюционную] агитацию заключить в исправтрудлагерь, сроком на пять лет, считая срок с 1/IV-38 г."¹⁰⁷. Согласно выше цитированной архивной справке, срок наказания она "отбывала в УСОЛЬЛАГЕ НКВД (УСОЛЬские ЛАГеря) ст. Соликамск, ж.д. им. Кагановича [Пермская область. – Г.Х.]. Сведений о дальнейшей судьбе в материалах дела не имеется".

* * *

5.

Дополнительные данные о молодой писательнице содержит личное дело "Сарач Натальи Моисеевны", сохранившееся в архиве Санкт-Петербургского энергетического техникума, которое петербургский макареновед З. Ш. Тененбойм по моей подсказке нашел в 2008 году и сумел его просмотреть. Речь идет о документах относительно зачисления Сарач в это учебное заведение¹⁰⁸, а именно: письмо редакции журнала "Литературный современник" от 7 февраля 1937 г., содержащее рекомендацию принять автора на вечернее отделение подготовительного курса; справка о том, "что она действительно проживает в доме № 8, кв.5 по ул. 3 Июля"¹⁰⁹, а также недатированная авто-

¹⁰⁴ <http://esenin.ru/forum/viewtopic.php?t=131&postdays=0&postorder=asc&start=480&sid=b8842fc1f89da3f0e76142834700c194>

¹⁰⁵ См.: Никакой пощады! На общем собрании ленинградских писателей // "Лит. Ленинград", 1937, № 5, 17.01., с.1.

¹⁰⁶ См.: РГАЛИ, 3141-1-61.

¹⁰⁷ Архив Упр. ФСБ по С.-П и Лен. обл., № П-72072.

¹⁰⁸ Архив С.-Петербургского энергетического техникума, оп.1, ед.хр.139-144.

¹⁰⁹ В момент ареста (01.04.1938 г.) Н. Сарач жила на Павловской ул., д.10.

биография того времени, которая заслуживает особого внимания исследователя. Данный рукописный текст гласит:

"Автобиография

Н.М. Сарач
Ул. 3 июля № 8, кв.5

Родилась в 1910 г. в Ленинграде. Отец военный врач. Детство до 15 лет провела на юге Украины и Кубани.

В 1927 окончила школу II ступени (IX групп). По окончании школы до момента смерти отца находилась на его иждивении (до 1931 г.). С 1931 г. работала в системе Западно-Сибирского ОГИЗа в городе Новосибирске, сперва продавщицей в книжном магазине, потом в самом издательстве, и с осени 1932 г. по декабрь 1933 г. в газете "Новосибирский рабочий". С января 1934 г. работала в городе Кировске, первое время литературным сотрудником в газете "Хибиногорский рабочий". А с 1935 г. в системе треста "Апатит" по курсовой части в качестве преподавателя математики в кружках техминимума и на стахановских курсах при ЦЭС и ЖДВ по декабрь 1936 г. Последнее время работала над своей книгой.

Н. Сарач"

Кроме уже упомянутых документов, в личном деле Н. М. Сарач из архива Санкт-Петербургского энергетического техникума сохраняются и следующие бумаги: свидетельство об образовании (справки о посещении ею средней школы в Ленинграде от 15 июля 1927 г. – она окончила полный курс I-ой и II ступени 15-ой единой трудовой школы, одного из престижных учебных заведений города на Неве, "причем обнаружила достаточные познание и развитие по всем обязательным предметам курса") и о предыдущей трудовой деятельности, а, кроме этого, подтверждение о зачислении ее в Ленинградский энергетический техникум от 14 февраля 1937 г.; заявление с просьбой о включении ее в число студентов 1 курса от 27 июля того же года, а также подписанное зам. директора по учебной работе данного техникума распоряжение от 26 апреля 1938 г. об отчислении "за непосещение занятий" – это производит впечатление: о причине отсутствия на занятиях, т.е. об аресте студентки 1 апреля преподавательская общественность не была информирована; однако также не исключено, что такая запись была сделана специально, чтобы "своевременное" отчисление избавило техникум от ответственности. В личном деле имеется, кроме того, и студенческий билет от 31 марта 1938 г. с фотографией, который Н. М. Сарач уже не мог быть выдан.

Впрочем, фамилия "Гирей" в вышеупомянутых документах нигде не значится. Совершенно очевидно, что речь идет о псевдониме, который начинающая писательница Н. Сарач взяла только в связи с публикацией ее повести весной 1937 г. Известная из цитированной архивной справки, а также из анкеты арестованной, фамилия Сарач-Ивановская появляется в личном деле только однажды, а именно – в справке о посещении школы от 15 июля 1927 г.

Рекомендательное письмо редакции от 7 февраля 1937 г. дает нам кроме всего прочего понять, что книга, над которой молодой автор тогда работала и за которую она от журнала, начиная с того же месяца, "получала ежемесячное жалование по 30 р. в счет платы за свою литературную работу", первоначально должна была называться "Паныч с фольварка"¹¹⁰. По вышеупомянутой автобиографии (начало 1937 г.), Н. Сарач как дочь военного врача провела "детство до 15 лет на юге Украины и Кубани". Так что она была знакома с местами, откуда происходил главный герой ее романа.

В автобиографии также повествуется о том, что Н. Сарач с момента окончания школы в 1927 году до смерти своего отца "находилась на его иждивении (до 1931 г.)". В выше цитированном уголовном деле, однако, значится, что отец Натальи еще был жив до ее ареста (в 1938 г.). В 1931-1933 гг. она, согласно автобиографии, работала в системе Западно-Сибирского ОГИЗа в Новосибирске; после чего переехала в г. Хибиногорск (Кировск) Ленинградской (с 1938 г. – Мурманской) области, где она с начала 1934 г. работала литературным сотрудником в редакции газеты "Хибиногорский рабочий", затем преподавателем русского языка и математики на стахановских курсах и курсах малограмотных, а впоследствии – в Управлении Железнодорожной ветки Северного горно-химического треста "Апатит". В соответствующих справках имеется стандартная формулировка, согласно которой она "за время своей работы проявила себя как хороший и добросовестный работник". Побуждение к изучению энергетики она получила, очевидно, на основе ее деятельности в системе треста "Апатит".

Продовження у наступному номері ■

¹¹⁰ В опубликованной версии это название – подзаголовок повести.

НАШІ АВТОРИ

Беседа Наталія Анатоліївна,
практичний психолог Полтавської
загальноосвітньої школи I - III ступенів № 11,
здобувач відділу інноваційних педагогічних
технологій Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих АПН України

Бурмус Іван Борисович,
директор Кременчуцького міжшкільного
навчально-виробничого комбінату (МНВК) № 2,
викладач вищої категорії

Заєць Юрій Анатолійович,
учитель фізики вищої категорії Степенської
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Полтавського району Полтавської області

Куренкова Тетяна Євгеніївна,
завідуюча бібліотекою ПОПППО

Сутула Ольга Владиславівна,
завідуюча методичним кабінетом відділу освіти
Карлівської райдержадміністрації

Тягай Наталія Анатоліївна,
відмінник освіти України, директор
Комсомольської ЗОШ I-III ступенів № 1 з
поглибленим вивченням економіки і права

Сиротенко Григорій Олексійович,
завідувач центру педінновацій та інформації
ПОПППО

Хілліг Гьотц,
d. phil. habil, приват-доцент історії педагогіки
Марбурзького університету, керівник
лабораторії "Макаренко-реферат"; віце-
президент Міжнародної Макаренківської
асоціації (Полтава), Іноземний член Академії
педагогічних наук України (Київ) та Російської
академії освіти (Москва)

Чемшит Валентина Григорівна,
методист вищої категорії трудового навчання,
креслення та профорієнтаційної роботи відділу
методики виховання ПОПППО

Щекатунова Ганна Дмитрівна,
канд. пед. наук, завідувач лабораторії
педагогічних інновацій Інституту педагогіки
АПН України

На 1 стор. обкладинки: *Orestad College - школа нового покоління, побудована в Данії.* <http://cika-vo.com/article/7853.html>

На 3 стор. обкладинки: *У світле майбутнє. Фото О.Тарасова* //photosight.ru

CONTENTS

DESIGNING SCHOOL OF THE FUTURE

PHILOSOPHY OF EDUCATION

Innovative Model of an Educational Institution:
Invariant Features

G. Schekatunova

Strategy of the School Development as Philosophy of
the Vision of Future

N. Tiahai, H. Syrotenko

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

School and Family Interaction: Aspect of Health-Sav-
ing

N. Beseda

School Astronomy: Discover Universe for Yourself

Yu. Zayets

Latin Language in the System of Education

O. Sutula

Interschool Educational-Industrial Complex (MNVK)
in the Context of Profiled School

V. Chemshyt, G. Burmus

READING HABE

Learning about Innovation. List of Recommended Lit-
erature in Innovation, 2004 - 2010

H. Syrotenko, T. Kurenkova

RETROMETHODS

Moscow Contra Leningrad. Coming Back to the Topic:
Anton Makarenko and Natalia Giray.

G. Hillig

Ціль на вершину - попадеш на середину

Г. Сковорода

ДОВІДКА «ПМ»: ПОСТ... (лат. *POST* – *ДАЛІ, ЗА, ПІСЛЯ*) — префікс, що означає наступність.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, адресований усім, хто виховує і вчить, вчиться чи любить освіту або просто цікавиться проблемами школи.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який прагне розвивати «ДАЛІ» методики полтавських педагогів: Г. Сковороди, Я. Козельського, І. Котляревського, М. Остроградського, В. Короленка, П. Юркевича, А. Макаренка, Г. Ващенко, О. Астряба, В. Сухомлинського.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який бажає виразити те, що знаходиться «ЗА» методикою й акумулювати в собі новий досвід хоча й однієї, але надзвичайно важливої верстви нашого суспільства — батьків і педагогів.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал про те, що потрібно вчителів «ПІСЛЯ» вузівської методики — таємниці його особистісного знання та фаху, які не віднайти в численних методичних книжках.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який спільно з усією педагогічною громадою вирішує, що є знання, і шукає тих, хто знає, що дає можливість це вирішувати.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, що прагне вчити вміння читати і слухати, вміння жити і робити справу.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, несумісний з уявленням про сучасну педагогіку як мішанину різнорідних елементів у шкільній навчальній програмі — економіки та еротики, електроніки та східної містики, латини та біоенергетики, астрономії та астрології, щоб відразу одержати прищепу нової ери й Апокаліпсису.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал перш за все не пісний, а тому в ньому змішуються жанри і стилі мовлення, з іронією підкреслюється нестабільність і умовність усіх методичних систем і педагогічних технологій.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал не антиметодики, бо неможливо відкинути методик як розділ педагогіки, а журнал, який відмовляється від методик, що нівелюють особистість та орієнтовані на так званого “середнього” учня.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал з єдиною стратегією: на базі плюралізму педагогічних ідей та концепцій відшукувати суть чужого досвіду, передавати його нашим читачам у тісному поєднанні з усіма фактами життя Полтавщини, з її місцевими й національними традиціями.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який не лише констатує розлад концептуальних структур, що визначали методик невідомого минулого, але й бачить у цьому шанс нового: різноманітність конкретних педагогічних технологій, конкуренцію різних парадигм педагогічної творчості.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який усвідомлює, що ми всі опинилися в тому пункті історії педагогіки, коли в ній стали можливими радикальні зміни, про які заявлено в державній національній програмі “Освіта “УКРАЇНА XXI СТОЛІТТЯ”, і можливість ця тісно пов’язана з **ПОСТМЕТОДИКОЮ**.

Те, що робиться сьогодні, — це питання досвіду і **МЕТОДИКИ**.

Те, що може робитися, — це питання **ПОСТМЕТОДИКИ**.

Кожний свідомий громадянин мусить матеріально й духовно підтримувати свої рідномовні журнали як головні двигуни наукового вивчення й збільшення рідної мови.

Іван Огієнко

Для отримання “Постметодики” поштою у 2010 році достатньо оформити передплату журналу (вартість одного комплексу (6 номерів) на рік - 108.00 грн) у будь-якому поштовому відділенні.

Передплатний індекс у всеукраїнському каталозі періодичних видань - 98670.

Редакція “ПМ”

Журнал призначається для

Для всіх ціна вільна, а для Вас